

REKABET DERGİSİ

COMPETITION JOURNAL

Cilt/Volume: 22

Sayı/Number: 1

Haziran/June 2021

E-ISSN 2651-4990
ISSN 1302-552X

 **REKABET
KURUMU**

ISSN 1302 -552X

E-ISSN 2651-4990

REKABET DERGİSİ

COMPETITION JOURNAL

Cilt/Volume:22 • Sayı/No:1 • Haziran/June 2021

Altı ayda bir yayımlanan hakemli dergi
Refereed journal published semi-annually

REKABET KURUMU ADINA SAHİBİ
OWNER ON BEHALF OF PUBLISHER TURKISH COMPETITION AUTHORITY
BİROL KÜLE

SORUMLU MÜDÜR / MANAGING DIRECTOR
Dr. Mehmet Fazıl ÖZKUL

EDİTÖRLER / EDITORS

Ömer Faruk ÇELİK
Dilara Nur Cansu İSLAM
Muhammed Ali BEKTEMUR

YAYIN KOMİSYONU / EDITORIAL BOARD

Dr. Faik Metin TIRYAKI
Haluk Recai BOSTAN
Zeynep MADAN
Ömer Faruk ÇELİK
Dilara Nur Cansu İSLAM
Muhammed Ali BEKTEMUR

YAYIN SEKRETERİ / PUBLISHING SECRETARY
Özlem ERDOĞAN

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. İzak ATİYAS (Sabancı Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet BARCA (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)
Prof. Dr. Lale DAVUT (Emekli Öğretim Üyesi)
Prof. Dr. Ercüment ERDEM (Avukat)
Prof. Dr. Celal GÖLE (Atılım Üniversitesi)
Prof. Dr. Nihat IŞIK (Kırıkkale Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmail KIRCA (TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi)
Prof. Dr. Fuat OĞUZ (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Ergun ÖZSUNAY (Emekli Öğretim Üyesi)
Prof. Dr. Turgut TAN (Bilkent Üniversitesi)
Prof. Dr. Erol TAYMAZ (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Metin TOPRAK (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Unal ZENGİNOBUZ (Boğaziçi Üniversitesi)
Doç. Dr. Mahmut YAVAŞI (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Fatih Cemil ÖZBUĞDAY (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hamdi PINAR (Bilkent Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Murat ŞAHİN (İzmir Demokrasi Üniversitesi)

YÖNETİM YERİ / MANAGING OFFICE:

Üniversiteler Mahallesi 1597. Cadde No: 9 06800
Bilkent-Çankaya/ANKARA

Telefon-Faks / Telephone-Fax: (90) 312 291 44 44 - (90) 312 291 40 00

E-posta / E-mail: rekabetdergisi@rekabet.gov.tr

Web Adresi / Web Address:
<https://dergi.rekabet.gov.tr>

Basım Tarihi / Publication Date: Mayıs / May 2022

Baskı / Print: Tekses Ofset Matbaacılık Ltd. Şti. (0312) 341 66 19

Rekabet Dergisi, Rekabet Kurumu tarafından altı ayda bir yayımlanan hakemli bir dergidir. Rekabet Dergisi'nde, rekabet hukuku, politikası ve sanayi iktisadî alanlarındaki Türkçe veya İngilizce özgün makalelere, vaka yorumları ve benzeri görüşler ile haberlere yer verilmektedir. Yazılarda belirtilen düşünce ve görüşlerden yazarlar sorumludur; bu düşünce ve görüşler Rekabet Kurumu açısından bağlayıcılık teşkil etmez.

Competition Journal is a refereed journal published semi-annually by the Turkish Competition Authority. Competition Journal, publishes original articles, case comments and news in Turkish and English in the field of competition law, policy and industrial organization. Any opinions expressed in the Competition Journal represent solely the views of contributing writers and not necessarily those of the Turkish Competition Authority.

İÇİNDEKİLER

**Kartellerin Fiyatlama Davranışının İktisadi Analizi:
Türkiye'deki Bir Kartel Dosyasına İlişkin Ampirik Bir Uygulama**
*The Economic Analysis of Cartels Pricing Behavior:
an Empirical Study of One of The Turkish Cartel Case*
Berkay KURDOĞLU / 6

Rekabet Kurulu Kararlarında Zamanaşımının Uygulanması
*Implementation of Statute of Limitations in the Decisions of the
Board of the Turkish Competition Authority*
Ayşe Nur ÖZDEMİR / 54

**Avrupa Birliği Rekabet Hukukunda Hâkim Durum
Kavramının Tanımlanması ve Tanımın Türk Hukuku ile
Mukayeseli Olarak Ele Alınması**
*Defining the Concept of Dominant Position in European Union
Competition Law and a Comparative Evaluation of the Definition
with Turkish Law*
Prof. Dr. Mehmet HELVACI, İrem TAŞKIN / 100

Yayın İlkeleri ve Makale Yazım Kuralları
Publication Policy and Notes for Contributors / 124

ÖNSÖZ

2000 yılından bu yana yayın hayatında olan Rekabet Dergisi, 4054 sayılı Rekabet Kanununun getirdiği yeniliklerin anlaşılmasının yanı sıra ve rekabet hukuku ile iktisadi alanlarına yaptığı katkılarla da, rekabet kültürünün ülkemizde yaygınlaştırılmasında önemli bir misyon üstlenmektedir. Yılda iki defa yayımlanan Dergimizin bu sayısında üç eser yer almaktadır.

İlk çalışma Kurumumuz uzman yardımcılarında Berkay Kurdoğlu'nun "Kartellerin Fiyatlama Davranışının İktisadi Analizi: Türkiye'deki Bir Kartel Dosyasına İlişkin Ampirik Bir Uygulama" başlıklı çalışmasıdır. Kurdoğlu makalesinde, kartellerde fiyat dağılımının ilk iki hareketi olan ortalama ve varyans ölçütlerini, uzlaşma dönemi ve rekabetçi döneme göre karşılaştırmalı olarak inceleyip farklı ekonometrik modellemeler aracılığıyla analiz etmektedir. Çalışmada, konuya ilişkin teorik savların deneysel olarak kontrol edilebilmesi için Rekabet Kurulunun yakın tarihli bir kararı da mercek altına alınmaktadır. Kurdoğlu, tüm değişkenlerdeki oynaklığın kartel dönemiyle beraber istatistiksel olarak anlamlı düzeyde azaldığını tespit etmiştir. Çalışmada ulaşılan istatistiki sonuçlar, ortalama fiyatlardaki artış ile oynaklıktaki azalışın bir rekabet ihlalinin yansıtılabileceği hipotezini de desteklemektedir.

İkinci çalışma Ayşe Nur Özdemir'e aittir. Özdemir makalesinde, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un idari para cezalarının tabi olacağı zamanaşımı sürelerini düzenleyen 19. maddesinin yerine uygulanan 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nun ilgili hükümlerinin yol açtığı sonuçları ve uygulamada karşılaşılan problemleri tartışmaktadır. Özdemir, makalede 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nda zamanaşımına ilişkin boşlukların bulunduğunu ve bu

boşlukların uygulamada bir takım tereddütlere mahal verdiğini ortaya koymuştur. Eserde ayrıca Kabahatler Kanunu uyarınca bütün diğer idari yaptırımlar için öngörülen zamanaşımı sistematığının, Rekabet Kurumu gibi düzenleyici ve denetleyici kurumların yaptırımlarında uygulanıyor olmasının ortaya çıkardığı sorunsallara dikkat çekilmektedir.

Dergimizdeki son çalışma Prof. Dr. Mehmet HELVACI ve İrem TAŞKIN'a ait "Avrupa Birliği Rekabet Hukukunda Hâkim Durum Kavramının Tanımlanması ve Tanımın Türk Hukuku İle Mukayeseli Olarak Ele Alınması" başlıklı makaledir. Makalede hakim durum kavramı ile bu kavramın AB ve Türk rekabet hukukundaki önemi göz önüne alınıp farklı açılardan karşılaştırılmaktadır. Helvacı ve Taşkın, AB hukukunda ve Türk hukukunda hâkim durum kavramının tanımı ve tanımın doğru bir şekilde yorumlanmasının hâkim durumun denetimi açısından belirleyici rol oynadığını ifade etmektedirler. Yazarlar sonuç olarak, pazar gücünün belirlenmesinde salt pazar payı ve rakiplerin sayısı gibi iktisadi ölçümlerin yeterli kabul edilip bağımsızlık unsurunun göz ardı edilmesinin hatalı tespitlere yol açabileceğini ortaya koymaktadırlar.

Rekabet Dergisi Editörleri
Ömer Faruk ÇELİK
Dilara Nur CANSU ISLAM
Muhammed Ali BEKTEMUR

Kartellerin Fiyatlama Davranışının İktisadi Analizi: Türkiye'deki Bir Kartel Dosyasına İlişkin Ampirik Bir Uygulama

21 Aralık 2021'de alındı; 01 Mart 2022'de kabul edildi.
Araştırma Makalesi

 Berkay KURDOĞLU*

Öz

Karteller başta olmak üzere rekabet karşıtı teşebbüs davranışlarının nicel yapısı, birçok araştırmaya konu olmuş dinamik bir alan olarak kabul edilmekte ve bu alana ilişkin literatür her geçen gün zenginleşmektedir. Kartellerin fiyatlama davranışlarına yönelik yapılan deneysel araştırmaların önemli bir bölümü, fiyat dağılımının dört hareketine (ortalama, varyans, çarpıklık ve basıklık) odaklanmakta ve bu ölçütlerdeki belirli karakteristiklerin, olası bir işbirliğini yansıtmadaki teorik gücünü tartışmaktadır. Bu çalışmada dağılımın ilk iki hareketi olan ortalama ve varyans ölçütleri, uzlaşma dönemi ve rekabetçi döneme göre karşılaştırmalı olarak incelenmekte olup bu parametrelerdeki değişimler; t testleri, standart sapma, varyans, varyasyon katsayısı, Levene sınamaları ve Otoresif Değişen Varyans (ARCH) modellemeleri aracılığıyla analiz edilmektedir. Çalışmada, konuya ilişkin teorik savların deneysel olarak kontrol edilebilmesi için Rekabet Kurulunun pişmanlık başvurularını da içeren ve ihlal (kartel) sonucuna ulaştığı yakın tarihli bir karar mercer altına alınmaktadır. Ayrıca çalışmada yalnızca fiyat değişkeni değil, maliyetler yardımıyla hesaplanan kar marjları ve maliyet artı fiyatlar da inceleme konusu yapılmaktadır. Domestik bir kartel vakası için yapılan ampirik çalışmalar sonucunda, uzlaşma döneminde analize konu tüm değişkenlerin oynaklığındaki düşüşün istatistiksel olarak anlamlı olduğu teyit edilmekle beraber ortalama düzey değerlerindeki değişime ilişkin değişken bazında farklı bulgulara rastlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kartel, fiyat varyansı, Rekabet Kurumu, ARMA, ARCH, GARCH, varyans taraması, volatilité, rekabet iktisadi

* Rekabet Kurumu Ekonomik Analiz ve Araştırma Dairesi Uzman Yardımcısı, bkurdoglu@rekabet.gov.tr, ORCID ID: 0000-0001-9113-903X. Mevcut çalışmada yer alan görüşler, yazarın kendi görüşleri olup Rekabet Kurumunu bağlayıcı değildir. Bu çalışmanın her safhasında yanımda olan ve tecrübeleriyle çalışmanın zenginleşmesine oldukça katkı sunan Bilkent Üniversitesi Öğretim Üyesi Sayın Mustafa Eray YÜCEL ile çalışmaya yönelik eleştiri ve değerlendirmelerini sunan bağımsız hakem görüşlerine içtenlikle teşekkürlerimi sunarım.

The Economic Analysis of Cartels Pricing Behavior: An Empirical Study of One of The Turkish Cartel Case

Received 21 December 2021; accepted 01 March 2022
Original Article

Berkay KURDOGLU**

Abstract

The anatomy of the pricing behavior of cartels in the market is a very dynamic and expanding field that is subject to much empirical and theoretical study. Most studies focus on the four moments of the price distribution when analyzing the impact of collusion on price behavior during anticompetitive and competitive phases. In this article, the first two moments of the price (mean and variance) are analyzed through t tests, standard deviation, variance, coefficient of variation and Autoregressive Conditional Heteroscedasticity (ARCH) models. Hence, one of the most important (cartel) decision from Turkish Competition Authority is selected with the intention of testing the hypothesis that the increase in mean prices and the decrease in price variance may be indicators of an anticompetitive coordination between the rivals. As a result of our empirical study conducted for a domestic cartel case, it is confirmed that the decrease in the volatility of all the variables subject to the analysis is statistically significant during the collusion period, but different findings are found on the basis of the variable regarding the change in the mean level of values.

Keywords: *Cartel, price variance, Turkish Competition Authority, ARMA, ARCH, GARCH, variance screening, competition economics, volatility*

** Asst. Competition Expert at Turkish Competition Authority, bkurdoglu@rekabet.gov.tr, ORCID ID: 0000-0001-9113-903X. The opinions expressed in the paper belongs to the author and do not necessarily express the views of Turkish Competition Authority. This paper has benefited from the comments and reviews of Lecturer Mustafa Eray YÜCEL from Bilkent University.

GİRİŞ

Kartellerin piyasaya yansıyan iktisadi davranış kalıplarının analizi, rekabet hukukunda oldukça ilgi duyulan ve sıklıkla tartışılan alanlardan önemli bir tanesini temsil etmektedir. Danışıklı fiyatlama (davranış) ile rekabetçi süreç içinde oluşan fiyatlama örüntülerinin kantitatif veya teorik olarak ayrıştırılabilmesinin mümkün olup olmadığı sorusu üzerine odaklanan ilgili literatürde, özellikle geçtiğimiz son yirmi yıl içinde çok sayıda çalışma gerçekleştirilmiş ve bu alana ilişkin tasarlanan tekniklerde ciddi ilerlemeler kaydedilmiştir. Nitekim günümüzde kartellerin tespiti için geliştirilen ve araştırmacılar tarafından otoritelere önerilen (proaktif) yapısal ve davranışsal kartel tarama (*cartel screening*) tekniklerinin temelinde de son dönemdeki iktisadi araştırmalar yer almaktadır¹.

Kartellerin veya rekabet karşıtı davranışların tespit edilebilmesi için günümüze kadar farklı metodolojilerle geliştirilen ampirik metodların ve tarama tekniklerinin bulunduğu temel amaç, piyasadaki belirli sayısal parametreler üzerinden rekabet karşıtı bir anlaşma ihtimalini düşündürebilecek istatistiksel bulguların aydınlatılması ve bir uyarı/sinyal mekanizması yaratılarak idari otoriteye, yasal bir inceleme başlatılabilmesi için yeterli makul şüphenin sağlanması üzerine kurgulanmaktadır (Abrantes-Metz 2013, s.8). Bu bağlamda rekabet otoritelerine, belirli göstergeler üzerindeki “şüpheli” eğilimleri değerlendirme, harekete geçme ve bir iç görüş oluşturma imkânı doğmaktadır (Harrington 2008, s.216). Bahse konu ampirik çalışmalarda yoğun olarak kullanılan temel göstergelerden öncül bir tanesi ise “fiyat” olarak öne çıkmaktadır. Bu bakımdan fiyat serilerinin dağılımının (*price dispersion*), kartel dönemi ile rekabetçi dönem arasında nasıl şekillendiği veya değiştiği sorusu da birçok çalışmanın temel odak veya başlangıç noktasını oluşturmaktadır².

Fiyat dağılımının incelenmesi, dağılımın dört hareketine (*moment*) bağlı olarak gerçekleştirilebilmektedir. Bu dört hareket sırasıyla; ortalama (*mean*), varyans (*variance*), çarpıklık (*skewness*) ve basıklık (*kurtosis*) şeklinde ifade edilebilmekte olup her hareketin kendi iç dinamiği, kendi ölçüm kriterlerine bağlı olarak etüt edilmekte ve

¹ Bkz. OECD (2013) ve Abrantes-Metz ve Metz (2019).

² İşbirlikçi davranışlar ile fiyat dağılımı arasındaki ilişkileri konu edinen teorik ve ampirik çalışmalara yönelik kapsamlı bir literatür için bkz. Conor (2005).

bu bakımdan her hareketin değerlendirme veya karşılaştırma kriteri birbirinden farklılaşmaktadır.

Kartel ve kartel dışı (rekabetçi) dönemlere ilişkin fiyat dağılımının ilk iki hareketi olan ortalama ve varyansa yönelik yapılan teorik tartışmalar başlıca; Athey ve Bagwell (2001, 2008), Athey, Bagwell & Sanchiro (2004), Harrington ve Chen (2006), Hanazono ve Yang (2007) ve Garrod (2012) tarafından şekillendirilmiş ve sonrasında birçok deneysel çalışma ile sınanmıştır. İlgili çalışmalarda **rekabetçi döneme kıyasla kartel veya uzlaşma dönemlerinde ortalama fiyatların yükseldiği; fiyat varyansın veya fiyatlardaki oynaklığın ise azaldığı** hipotezi sınanmış ve her bir çalışma özelinde dikkat çekici ve çoğunlukla destekleyici sonuçlara ulaşılmıştır.

Kartel döneminde, rekabetçi döneme kıyasla daha düşük fiyat varyansının beklendiği savını kontrol eden öncül çalışmalardan bir tanesi olan Bolotova, Conor & Miller'da (2006), varyanstaki değişimin kontrol edilebilmesi için genellikle finansal piyasalardaki varlık oynaklıklarının ölçümünde kullanılan Otoregresif Koşullu Değişen Varyans (*Autoregressive Conditional Heteroskedasticity-ARCH*) ailesi modellemeleri tercih edilmiştir³. Bu modellemeler kullanılarak gerçekleştirilen analizlerde, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'deki Sitrik Asit (*Citric Acid*) ve Lizin (*Lysine*) kartelleri incelenmiş ve rekabetçi dönemlere kıyasla ortalama fiyatlar için kartel dönemlerinde: Lizin karteli için düşük varyans; Sitrik Asit karteli içinse yüksek varyans saptanmıştır. Ortalama fiyatların ise her iki vakada da artış gösterdiği gözlemlenmiştir. Araştırmacılar aynı zamanda, bu metodolojinin gerek soruşturma süreçlerinde gerekse de bir kartel tarama sisteminin yapılandırılmasında kullanılabileceğini öne sürmüş ve belirli ön şartları ile dezavantajları olduğunu çizmiştir.

Mevcut çalışmada Bolotova'daki vd. (2006) yöntem ve perspektif benimsenerek kartel dönemlerinde ortalama fiyatların yüksek; fiyat varyansının ise düşük olacağı hipotezi, Rekabet Kurulunun, bir sektördeki bütün üreticilerin aralarında anlaşarak ürün fiyatlarını arttırdıkları iddiasına konu ve yakın tarihli (son on yıl içinde verilen) bir

³ ARCH modellemeleri birçok farklı uzantıya sahip olmakla beraber, Bolotova vd. (2006) ve bu çalışmada dikkate alınan diğer modelleme Genelleştirilmiş Otoregresif Koşullu Değişen Varyans (Generalized Autoregressive Conditional Heteroskedasticity -GARCH)'tır. Dolayısıyla ARCH ailesinin diğer modellemelerine bu çalışmada yer verilmemektedir.

kararı kapsamında çözümlenmeye çalışılmıştır⁴. Çalışmada kullanılan veriler, yürütülen soruşturma kapsamında elde edilen verilerin anonim hale getirilerek yeniden düzenlenmesi ve sınıflandırılmasıyla oluşturulmuştur. Ayrıca, Bolotova'dan vd. (2006) farklı olarak mevcut çalışmada yapılan analizlerde, ortalamalardaki değişimleri ölçmek için *t* testleri de kullanılmış ve yalnızca fiyatlar değil değişken maliyet kalemiyle yaratılan kâr marjı ve maliyet artı fiyatlar (*mark-up*) da etüt edilmiştir.

Rekabetçi ve anlaşma dönemlerindeki fiyatların ortalaması ile fiyat varyansının değişimine yönelik ortaya konulan teorik savların, Türkiye'deki bir sektör (vaka) kapsamında istatistiksel olarak test edilmesi gayreti içine girilen bu çalışmanın gelişiminde, ilk olarak konuya ilişkin literatür ve kullanılan metodoloji sunulmaktadır. Akabinde analize konu sektör, rekabet hukuku süreci ve kullanılan veri setine ilişkin tanıtıcı bilgilere yer verilmekte olup analizler için kullanılan yöntemler ile seçilen ampirik modeller tanıtılmaktadır. Uygulama safhasında, analizlerin ortaya koyduğu çıktılar ele alınmakta ve kullanılan yöntemlerin avantaj/dezavantajları üzerinde durulmaktadır. Son olarak sonuç başlığında elde edilen tüm bulgu ve çıkarımların kümülatif bir analizi ve değerlendirmesi yapılmaktadır.

1. LİTERATÜR

Fiyat dağılımının karakteristik yapısı, rekabete aykırı çeşitli anlaşma formlarının veya rekabet karşıtı davranışların piyasada yaratacağı nicel etkiler üzerinden tespit edilebilmesi için kullanılabilen ilk aşama (*early stage*) araştırma araçlarından önemli bir tanesi olarak kabul edilmektedir (Blackenburg, Geist & Kholodilin, 2010, s.3)⁵. Bu durum temelde, kartel veya rekabet karşıtı anlaşmaların başarısı

⁴ Rekabet Kurumunun bahse konu sektöre karşı yürüttüğü veya yürütebileceği idari süreçlerin sıhhatini etkilememek adına analize konu sektörün ismi ve incelenen yıllar bu çalışma çerçevesinde belirtilmemektedir.

⁵ Literatürde, işbirlikçi ve işbirlikçi olmayan (rekabetçi) davranış kalıplarının analizi için fiyat dışında birçok farklı gösterge veya karakteristiklerin dikkate alındığı çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin ihale kartellerine yönelik önde gelen çalışmalardan Porter ve Zona (1993, 1999) ve Bajari Ye (2003), işbirlikçi davranış kalıplarını, “koşullu bağımsızlık” ve “tekliflerin sıralanması/değiştirilmesi (*exchangeability test*)” gibi farklı yöntemler vasıtasıyla incelemiştir. İlgili çalışmaların detaylı açıklamaları için bkz. Çörüş (2012, s.15 - s.21).

veya sürdürülebilirliğinin piyasada yaratacağı etkiler ile doğru orantılı olmasından⁶ ve fiyat verilerinin genellikle diğer verilere kıyasla daha erişilebilir olmasından kaynaklanmaktadır (Oxera 2013, s.2). Bu bağlamda, rakipler arasında fiyatların aynı zamanda arttırılması veya belirli bir seviyede sabit tutulması gibi farklı şekillerde organize edilebilecek rekabet ihlalleri, fiyat parametresine doğrudan veya dolaylı bir eğilim kazandırabilecek ve söz konusu bu eğilim, erişimi görece daha kolay olan veri setleri aracılığıyla analiz edilebilecektir.

Dağılımının dört hareketi olan; ortalama, varyans, basıklık ve çarpıklık düzeyleri, fiyat dağılımının yapısının çözümlenmesine ilişkin önem arz eden kritik kavramları oluşturmaktadır. İlk aşamada yapılacak rekabet analizlerinin tahlili için bakılacak olan odak değişken ise çoğunlukla ortalama fiyatlardır⁷. Nitekim Conor (2008), gıda katkıları ve bağlantılı sektörlerle ilişkin belirli bazı küresel kartellerin fiyat hareketlerini incelemiş ve kartel (anlaşma) dönemlerinde ortalama fiyatların %12 ila %28 oranında arttığını tespit etmiştir. Benzer olarak Levenstein ve Suslow (2010), yedi uluslararası kartelin fiyatlama davranışını mercek altına almış ve ortalama fiyatların, kartel dönemlerinde rekabetçi döneme kıyasla çok daha yüksek olduğu tümdengelimine ulaşmıştır. Konuya ilişkin yapılan meta-sentez çalışmalardan Bolotova (2009), incelediği örneklemdaki kartel kaynaklı ortalama fiyatlardaki artışın (*cartel overcharge*) medyanını %20 bulurken; Conor (2014) tarafından kullanılan örnekleme bu oran %23 olarak hesaplanmıştır. Avrupa'daki kartellere yönelik yürütülen bir başka benzer çalışma olan Smuda'da (2012), kartel kaynaklı fiyat artışının ortalaması %20.70; medyanı ise %18.37 olarak hesaplanmıştır. Hüschelrath ve Veith'teyse (2013) 1981-2001 yılları arasında faaliyet göstermiş olan Alman çimento karteli, regresyon analizlerindeki ardışık *t*-testleri/istatistikleri (*before-and-after*) ve farkların farkı (*difference-in-differences*) metodları kullanılarak analiz edilmiş ve çimento kartelinin ortalama fiyatları, kullanılan modele bağlı olarak %20.3 ila %26.5 oranında arttırdığı tespit edilmiştir. Bu bakımdan kartel dönemlerinin muhtemel belirleyicilerinden (*collusive*

⁶ Kartellerin etkinliği ve piyasada yaratacakları etkilerin detaylı bir analizi için bkz. Levenstein ve Suslow (2006).

⁷ Kartellerin fiyatlama davranışını, rekabet otoritelerinin varlığındaki dinamik yaklaşımlarla modelleyen teorik çalışmalar için bkz. Harrington (2004, 2005).

marker)⁸ en basit ve efektif olanları, fiyatların ilk hareketi olan ortalama fiyatlardaki dikkat çekici artışlar ve yüksek fiyat seviyeleri olarak kabul edilebilecektir (Oxera 2013, s.3).

Dağılımın ikinci hareketi olan varyans ise temelde bir serideki oynaklığın veya katılığın (*rigidity*) istatikselsel bir göstergesi olmasının yanı sıra, ortalama fiyatlarla beraber rekabet iktisadına yönelik son dönemli akademik çalışmalarda en çok araştırılan ve incelenen değişkenlerden önemli bir tanesini temsil etmektedir (Bolotova vd., 2006, s.3; Crede 2019, s.545).

Kartel ile fiyat varyansı arasındaki değişimin yapısını inceleyen teorik çalışmalardan Athey'e vd. (2004) göre oligopolistik pazar yapısındaki bir endüstride, teşebbüsler kendi maliyetlerini bilmesine rağmen rakiplerinin maliyetlerini ve bu maliyetlerdeki değişimi bilememektedir. Dolayısıyla rakip teşebbüsler kurdukları kartelin fiyatını belirleyebilmek için kendi maliyetlerini (doğru veya yanlış) birbirleri ile paylaşmak durumundadır. Kurulan bu teorik senaryo içinde, maliyetleri en düşük olan teşebbüs aynı zamanda sektörde en çok satış yapacak olan kartel üyesi konumuna yükselmektedir. Bu husus, diğer teşebbüslerin fiyat kırmasına veya maliyetlerini olduğundan düşük göstermesine sebep olabilecek ve neticede kartelin çöküşüne yol açabilecektir. Kartel üyesi teşebbüsler, kartel fiyatını (rekabetçi seviyenin üstünde) sabitleyerek bu sorundan uzaklaşabilmektedir. Nitekim araştırmacılara göre kartel üyesi teşebbüsler yeterli ölçüde sabırlı olabilirse optimal kar dağılımı, fiyatların sabit olduğu ve maliyete göre değişmediği bir atmosferde ortaya çıkacak ve bu durumda kartel dönemindeki varyans, rekabetçi döneme göre çok daha düşük seviyede kalacaktır (Bolotova vd., 2006, s.6; Çörüş 2012, s.48).

Konuya ilişkin bir diğer önde gelen teorik çalışma olan Harrington ve Chen (2006), dinamik bir sayısal yaklaşım geliştirerek maliyet farklılıklarının ve alıcıların dikkate alındığı bir kartel fiyatlama modeli kurgulamaktadır. Bu modelde kartel üyeleri, fiyatlardaki eğilimler üzerinden yakalanabileceğinin içsel olarak farkındadır. Dolayısıyla sektördeki fiyatların kartel nedeniyle anormal şekilde

⁸ Kartellerin ortaya çıkartılması için kullanılabilir potansiyel sinyal mekanizmalarına (*collusive markers*) ilişkin bir literatür çalışması için bkz. Harrington (2004).

artması ve geçmiş dönemlere bağlı şekillenen beklentilerden önemli ölçüde uzaklaşmasıyla alıcılarda şüphe uyanmakta ve kartelin rekabet otoritesi tarafından yakalanma ihtimali artmaktadır. Kurulan teorik modele göre karteli oluşturan teşebbüsler, kartelin geçiş döneminden (fiyatların ilk arttığı dönem)⁹ sonraki durağan dönemde, maliyetlerini fiyatlara zaman içinde yansıtarak bu durumun önüne geçebilmekte ve bu sayede alıcılarda oluşacak bir olası kartel şüphesini veya yakalanma ihtimalini engelleyebilmektedir. Bir başka anlatımla modelin sunduğu teorik çerçevede, kartel tarafı teşebbüsler yakalanma ihtimalini minimize etmek için fiyatları sabitlemekte (veya yavaşça yükseltmekte) ve bu sebepten ötürü fiyatlardaki oynaklık (varyans) rekabetçi dönemlere göre düşmektedir.

Hüschelrath ve Veith (2013) de fiyat varyansının kartel veya işbirliği dönemlerinde azalacağı beklentisinin teorik açıdan makul olduğuna çünkü rekabet karşısı bir anlaşmanın şartlarının sıklıkla değişmesinin maliyetli olabileceğine ve neticede bu durumun kartel üyesi paydaşların anlaşmadan sapmasına (ayrılmasına) yol açabileceğine işaret etmektedir (Hüschelrath ve Veith, 2013, s.406).

Teorik modellerin yanı sıra kartel veya rekabet karşısı anlaşma dönemlerinde sektör fiyatlarındaki varyansın (oynaklığın) azalacağı hipotezi birçok ampirik çalışmanın da araştırma konusunu oluşturmaktadır. Literatürde bu soruya yanıt arayan yol göstertici çalışmalardan önemli bir tanesi Abrantes-Metz, Froeb, Geweke & Taylor (2006) olarak kabul edilmektedir. Bahsedilen çalışmada, ABD'deki donmuş balık satışlarına yönelik bir ihale kartelinin çöküşü sonrasında, piyasa karakteristikleri inceleme altına alınmış ve kartel sonrası dönemde ortalama donmuş balık fiyatlarının takribi %16 düştüğü; standart sapmanın ise %263 oranında arttığı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında araştırmacılar, fiyatlardaki oynaklığın (değişimin) düşük olmasının, bir rekabet karşısı ihlalin indikatörü olabileceğini değerlendirmiş ancak bu durumun başka dışsal sebepleri olabileceğinin de altını önemle çizmiştir (Abrantes-Metz vd., 2006, s.484). Konuya ilişkin Abrantes-Metz'deki vd. (2006) yöntem benimsenerek gerçekleştirilen bir diğer çalışmadaysa Çörüş

⁹ Bu dönem genellikle kartelin ilk kurulduğu zaman dilimine denk düşmekte ve fiyatlar maliyetlerden bağımsız olarak kademeli şekilde yükselmektedir.

(2012), Türkiye'deki bir sektöre ilişkin ortalama fiyatlar ve standart sapmaya dayalı analizler gerçekleştirmiş ve incelemeye konu dokuz teşebbüsün altısında, dört aylık bir dönem boyunca, rekabet karşıtı bir anlaşma şüphesini uyandırabilecek eğilimlere rastlamıştır¹⁰.

Benzer nitelikli bir çalışma olan Esposito ve Ferrero'da (2006) araştırmacılar İtalya'daki motor yakıtı ve bebek maması sektörlerine ilişkin fiyat anlaşması içinde bulunan iki karteli incelemiş ve fiyat varyansının kartel dönemlerinde daha düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Araştırmacılar aynı zamanda, pazara yönelik yüksek giriş engellerinin olması durumunda düşük fiyat varyansının rekabet karşıtı bir zihniyeti yansıtmaya ihtimalinin çok daha kuvvetleneceğini belirtmektedir (Esposito ve Ferrero, 2006, s.3).

Jimenez ve Perdiguero (2012) ise fiyatlardaki oynaklık ile pazar yapısı arasındaki ilişkileri araştırma konusu yapmış ve İspanya'daki Kanarya Adaları'na yönelik benzin fiyatlarını inceleme altına alarak rekabetin düşük olduğu (yoğunlaşmanın az olduğu veya *monopolistic*) adalarda fiyat değişkenliğinin de düşük olduğunu tespit etmiştir.

Konuya ilişkin öncül çalışmalardan bir diğeri olan Blackenburg ve Geist (2009), Alman çimento endüstrinde faaliyet göstermiş olan kartel davranışlarını araştırmış ve kartel döneminde oluşan *fiyatlardaki değişimin varyansının*, kartel öncesi ve sonrası döneme kıyasla çok daha düşük olduğunu göstermiştir. Benzer fakat daha sofistike bir yaklaşım geliştiren Heijnen, Marco & Soetevent (2012) ise Hollanda akaryakıt piyasasına yönelik yerel kartelleri taramak için mekânsal istatistikten (*spatial statistic*) faydalanmış ve fiyat oynaklığı düşük olan yerel ölçekte kümelenmiş rakip teşebbüslerin bir anlaşma içinde olup olmadığını test etmiştir. Ayrıca fiyat varyansına ilişkin gerçekleştirilen meta-sentez çalışmalardan Blackenburg vd. (2010), Avrupa Birliği sınırları içinde tespit edilen on karteğe ilişkin fiyat verilerini analiz etmiş ve kartel dönemlerinde, fiyat varyansının düştüğünü kullanılan örneklem için doğrulamıştır¹¹.

Ordenez-de-Haro ve Torres (2013), rekabet otoritesinin müdahalesi sonrasında İspanyol gıda sektörünü incelemiş ve teorinin

¹⁰ Bkz. Çörüş (2012, s.68).

¹¹ Araştırmacılar yalnızca varyansı değil, fiyatın diğer üç hareketi olan ortalama, basıklık ve çarpıklık kriterlerini de incelemiştir. Elde edilen sonuçlar için bkz. Blackenburg vd. (2010, s.13).

öne sürdüğünün aksine, otoritenin müdahalesi sonrasında fiyat oynaklığının azaldığını ve ortalama fiyatların rekabetçi döneme kıyasla dahi müdahale sonrasında yüksek kaldığını gözlemlemiştir. Cumbul (2021) ise teorik olarak uzlaşma dönemlerinde fiyat varyansının artabileceğini, Cournot ve Bertrand rekabetlerine göre ayrı ayrı ele almak suretiyle suretiyle, taraflar arasındaki bilgi değişimi çerçevesinde ele almış ve kartel üyesi teşebbüslerin ikame ürün ürettikleri (Cournot) durumlarda kartel üyesi taraflar arasındaki bilgi değişimine bağlı olarak fiyat varyansının artabileceğini değerlendirmiştir.

Ortalama fiyatlar ve fiyatlardaki oynaklıklar ile rakipler arasında rekabet karşıtı bir anlaşma olabileceği ihtimalini deneysel olarak sınavan en önemli ve ufuk açıcı çalışmalardan bir diğeri ise Bolotova vd. (2006) olarak nitelendirilmektedir. Bahse konu çalışmada, fiyatlardaki oynaklığın ölçümünde kullanılan; standart sapma, varyans veya varyasyon katsayısı (*coefficient of variation*)¹² yerine fiyatlardaki volatilitiyi modellemek için finansal ekonometride de sıklıkla kullanılan ARCH ve GARCH teknikleri tercih edilmiştir. Araştırmacılar zaman serisi ekonometrisine dayalı bu modellemelerden yararlanarak standart sapma veya varyasyon katsayısına dayanan geleneksel analizlere kıyasla belirli avantajlar elde edilebileceğini ileri sürmektedir. Bu avantajlar araştırmacılar tarafından, olası bir rekabet karşıtı anlaşma olması durumunda ortalama fiyatlar ve varyanstaki değişimin istatistiksel olarak anlamlı şekilde piyasaya tezahür edip etmediğinin sınanabilmesi ve analizlere, maliyet veya talep gibi farklı değişkenlerin de dâhil edilebilmesi şeklinde ifade edilmektedir (Bolotova vd., 2006, s.2-3).

İlgili çalışmada, 1995-1991 yıllarında faaliyet gösteren Sitrik Asit karteli ile 1992-1995 yıllarında faaliyet gösteren Lizin karteli mercek altına alınmış ve her iki uluslararası kartelin ortalama fiyat ve varyans değerleri, anlaşma dönemleri dikkate alınarak karşılaştırılmıştır. Araştırmacılar her iki karteli de analiz etmek için ARCH (1) ve GARCH (1,1) modellemelerini tercih etmiş ve istatistiksel olarak anlamlı sonuçlara ulaşmıştır¹³. GARCH (1,1) modellemesine dayanan sonuçlara göre Lizin karteli için ortalama fiyatlar, rekabetçi döneme kıyasla kısa dönemde 24,79 birim artmaktayken varyans da

¹² Bir olasılık dağılımındaki yayılma ölçütlerinden biri olan varyasyon katsayısı; dağılımın standart sapmasının, dağılımın ortalamasına bölünmesiyle elde edilmektedir.

¹³ Ulaşılan sonuçlar için bkz. Bolotova vd. (2006, s.37).

araştırmacıların beklentileri ile uyumlu olarak yaklaşık 6,66 birim kadar ve istatistiksel olarak anlamlı şekilde azalmaktadır. Bu sonuçlara karşın Sitrik Asit karteli için ortalama fiyatlar istatistiksel olarak anlamlı şekilde 9.15 birim artarken varyans için bulunan pozitif 1.49 katsayısı istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Dolayısıyla araştırmacıların test ettiği teoremin Lizin karteli için uyumlu sonuçlar vermesine karşın Sitrik Asit karteli için muğlak bir görüntü çizdiği çıkarımına ulaşılması mümkün hale gelmektedir (Crede 2019, s.545)¹⁴.

Bolotova'ya vd. (2006) benzer fakat daha farklı bir yöntem takip eden Bejger (2009, 2012), Lizin kartelini ve Hindistan çimento endüstrisini, Markov Rejim Değişim (*Markow Switching-MS*) temelli GARCH modellemesi ile test etmiş ve fiyat oynaklığına ilişkin teorik hipotezlerle çelişki yaratmayan bulgular yakalamıştır.

Son olarak Douglas vd. (2021) yeni bir yaklaşım geliştirerek Brezilya'daki 2004-2008 yılları arasında faaliyet göstermiş perakende benzin kartelini, benzin fiyatlarındaki oynaklığa dayalı istatistiksel yaklaşımlar ile gözetimli (*supervised*) makine öğrenmesi (*machine learning*) algoritmalarını kombine ederek araştırma konusu haline getirmiş ve elde edilen bulgular doğrultusunda bahse konu oynaklık analizlerinin halen başarılı sonuçlar verdiğinin altını çizmiştir (Douglas vd. 2021, s.42).

Fiyat dağılımının karakteristik yapısı ile kartel veya rekabet karşıtı anlaşma formlarının arasında oluşabilecek organik ilişkiyi, teorik ve ampirik olarak aydınlatma amacına haiz yukarıda yer alan tüm çalışmalar ışığında, rekabet karşıtı bir koordinasyonun sektördeki fiyatların ilk iki hareketi olan ortalama ve varyansta ölçülebilir bir etki yaratmasını beklemek, kuramsal açıdan bir çelişki yaratmamaktadır¹⁵. Dolayısıyla mevcut çalışmada, ortalama fiyatlardaki artış ve varyanstaki azalış ile rekabet karşıtı davranışlar arasında bir ilişki olduğu hipotezi, birçok farklı yöntem ve metot kullanılarak test edilmektedir.

Çalışmanın uygulama aşamasında, geçmişte Rekabet Kurumunun pişmanlık başvuruları eşliğinde yürüttüğü bir soruşturma ve Rekabet

¹⁴ Araştırmacılar, Sitrik Asit karteli için çıkan karmaşık bulguların; pazara giriş engelleri, ürünün niteliği veya kartel organizasyonun yapısı gibi farklı nedenlerden kaynaklanabileceğini belirtmektedir.

¹⁵ Rekabet Kurulunun 19.07.2017 tarih ve 17-23/383-166 sayılı Kararı'nda da ihlal şüphesinin araştırılması için fiyat oynaklığına dayalı analizlere yer verilmektedir.

Kurulunun rekabet ihlalinin var olduğuna ilişkin verdiği karara konu Türkiye'deki bir sektör analize tabi tutulmaktadır. Bu yönüyle mevcut çalışmadaki analitik yapı, fiyat oynaklığına ilişkin teorik ve deneysel dayalı çalışmaların önerdiği hipotezlerin test edilebilmesi için uygun ve elverişli bir alan sunmaktadır. Bir başka anlatımla ilgili dosyadaki pişmanlık başvurusu ve bu kapsamda verilen idari karar, teorik hipotezlerin tutarlılığının sınanması için de ideal bir deney sahası oluşturmaktadır. Bununla beraber çalışmada elde edilen bulguların yalnızca bilimsel ölçekte tartışılmakta olduğu hususu unutulmamalıdır.

2. METODOLOJİ

İktisadi değişkenlere ait zaman serilerinin genellikle değişken volatiliteye¹⁶ sahip olmasından ötürü bu serilerin modellenmesi yapılırken hata terimlerinin sabit varyansa sahip olup olmadığının belirlenmesi veya doğrulanması oldukça önem arz etmektedir. Nitekim geleneksel bir zaman serisi modelinde değişen varyans sorunu (*heteroscedasticity*) olması durumunda, En Küçük Kareler (EKK) tahmincileri sapmasızlık ve tutarlılık özelliklerini korusa da parametre tahminlerinin istatistiksel anlamlılığı etkilenmektedir (Songül 2010, s.4). Dolayısıyla zaman serisi ekonometrisinde, oynaklığın modellenmesi için koşullu varyansın sabit kalmadığını kabul eden ve hata teriminin varyansını geçmiş dönemdeki hata terimlerinin karesi ile ilişkilendiren ARCH modellemeleri, son yıllarda finans sektörü başta olmak üzere birçok alanda gerçekleştirilen çalışmalarda aktif olarak kullanılmaktadır (Aktaş ve Akkurt, 2006, s.87). Nitekim bu nedenden ötürü, ARCH ailesine yönelik çok sayıda farklı teknik ve yöntem de geliştirilmiştir¹⁷.

Mevcut çalışmada, Bolotova'da vd. (2006, s.25) önerildiği şekliyle, maliyet unsurunu barındıran kar marjları ve maliyet artı fiyatlar da analiz kapsamına dâhil edilmiştir. Rekabet karşıtı bir anlaşma veya ihlalin, fiyatlama davranışına ve kârlılık ölçütlerine olan etkisinin tahmin

¹⁶ Volatilité olgusu finansal piyasalarda sıklıkla kullanılan bir kavram olmakla beraber tanım olarak herhangi bir değişkenin, belirli bir ortalama değere göre çok yüksek artış ve azalışlar göstermesi anlamına gelmektedir (Özden 2008, s.340). Çalışma kapsamında; oynaklık, değişim ve volatilité kavramları sıklıkla birbirine ikame olarak kullanılmaktadır.

¹⁷ Örneğin pozitif ve negatif dışsal şokların volatilité üzerine olan etkilerinin simetrik olup olmadığının test edilmesi için Zakoian (1994), TARCh (*Threshold Autoregressive Conditional Heteroskedasticity*) modelini önermiştir (Özden 2008, s.341).

edilebilmesi için ise standart sapmaya dayalı varyasyon katsayısı ve varyans ölçütleri, Levene Testi, t testleri ile ARCH modellemeleri tercih edilmiştir. Aynı zamanda kullanılan ARCH yönelimleri (Bütünleşik) Otoregresif Hareketli Ortalama (*Autoregressive (Integrated) Moving Average-ARMA-ARIMA*) süreçleriyle geliştirilmiştir. Modellerin kavramsal (matematiksel) çerçevesi ise öz bir şekilde aşağıdaki alt başlıklarda sunulmaktadır.

2.1. Otoregresif Koşullu Değişen Varyans (ARCH) Prosedürü

Geleneksel ekonometrik modellemelerde, hata teriminin varyansının sabit olduğu kabul edilmektedir. Bununla beraber uygulamada, özellikle makroekonomik veya finansal zaman serilerinde geniş ölçüde bir oynaklığın bulunduğu durumlara sıklıkla rastlanılmakta ve bu durum sabit varyans varsayımına uygun olmamaktadır (Akkaş ve Akkurt, 2006, s.89). Bu durumu ortadan kaldırmak için Engle (1982), hata terimlerinin varyansının, bir önceki dönemlerdeki hata terimleriyle otokorelasyonlu olduğunu kabul eden ve hata terimi varyansının geçmiş dönemdeki hata karelerin bir fonksiyonu olarak ifade edilebilmesine imkân sağlayan ARCH modelini geliştirmiştir.

Engle (1982), geliştirdiği ARCH prosedürüyle herhangi bir serinin ortalamasını ve varyansını eşanlı olarak modellemenin mümkün olduğunu göstermektedir (Enders 2015, s.124). Otoregresif basit bir süreç [AR(1)] aşağıdaki gibi ifade edilebilmektedir;

$$y_t = c + \phi_1 y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (1)$$

Denklem (1)'de: ε_t , $t - 1$ dönemindeki hata terimine bağlı olarak değişen ve koşullu olarak sıfır ortalama ve $(\alpha_0 + \alpha_1 \varepsilon_{t-1}^2)$ varyans ile normal dağılan $[\varepsilon_t \sim N(0, \alpha_0 + \alpha_1 \varepsilon_{t-1}^2)]$ hata terimini, c ise sabit terimi sembolize etmektedir. Denklemde ε_t 'nin varyansının, bir önceki dönemin hata teriminin karesiyle ardışık bağımlı olmasından ötürü bu süreç ARCH (1) olarak nitelendirilmektedir¹⁸. Aşağıda yer alan denklem (2)'de bu süreç matematiksel olarak gösterilmektedir.

¹⁸ ARCH yöntemi uygulanmadan önce, incelenen seri veya serilerde oynaklık kümelerinin mevcut olması ve analize konu zaman serilerinde ARCH etkisinin olup olmadığının araştırılması gerekmektedir. Bu durumu araştırmak için genellikle Engle (1982) tarafından önerilen Lagrange Çarpanı (Lagrange Multiplier – LM veya ARCH-LM) testi kullanılmaktadır.

$$h_t = \text{Var}(\varepsilon_t) = \sigma_t^2 = \alpha_0 + \alpha_1 \varepsilon_{t-1}^2 \quad (2)$$

Denklem (3)'te ise ARCH (1) süreci, ARCH (q) olarak genişletilmektedir¹⁹;

$$h_t = \text{Var}(\varepsilon_{tq}) = \sigma_t^2 = \alpha_0 + \sum_{i=1}^q \alpha_i \varepsilon_{t-i}^2 \quad (3)$$

ARCH modellemelerinde koşullu varyans negatif olamayacağı için, $\alpha_0 > 0$; $\alpha_i \geq 0$ ($i = 1, 2, \dots, q$) kısıtları belirlenmektedir. Bir diğer kısıt ise sabit terim hariç bütün parametrelerinin her birinin birden veya toplamlarının birden küçük olması ($\sum_i^q \alpha_i < 1$) gerekliliğidir (Gürsakaç 2011, s.165). Dolayısıyla oynaklığın ölçümünde ARCH modellemelerini kullanmak geniş bir araştırmacı kitlesi tarafından tercih edilse de fazla sayıdaki parametrenin tahmin edilmesi gerekliliğinden ötürü, çok sayıda gecikmeli değer gereksinimi doğmakta ve bu durum parametre tahminlerinin isabetli yapılabilmesini güçleştirmektedir (Ghani ve Rahim, 2019, s.3). Bu kısıtları ortadan kaldırmak için Bollerslev (1986) tarafından GARCH modellemesi geliştirilmiştir.

2.2. Genelleştirilmiş Otoregresif Koşullu Değişen Varyans (GARCH) Prosedürü

Bollerslev (1986), koşullu varyansı bir ARMA süreciyle modellemeye imkân veren ve Engle (1982)'de ortaya konulan ARCH modelinin genişletilmiş bir hali olan GARCH modelini geliştirmiştir (Enders 2015, s.128-129). GARCH modellemeleri, koşullu varyansın hata terimlerinin karesinin gecikmeli değerlerini dikkate almakla beraber, aynı zamanda kendi gecikmeli değerlerini de dikkate aldığından bir ARMA sürecinde modellenmektedir (Akdi 2012, s.253). Aşağıda yer alan denklem (4), genel bir GARCH (p,q) sürecini göstermektedir.

$$\sigma_t^2 = h_t = \alpha_0 + \sum_{j=1}^p \beta_j h_{t-j} + \sum_{i=1}^q \alpha_i \varepsilon_{t-i}^2 \quad (4)$$

Denklem (4)'den hareketle h_t yani t dönemindeki koşullu varyansın negatif olmaması ($h_t > 0$) için $\alpha_0 > 0$, $\alpha_i > 0$

¹⁹ Bu notasyonda “q”, hata karelerin gecikme uzunluğunu ifade etmektedir. İlerleyen bölümlerde tanıtılacak olan “p” ise otoregresif sürecin gecikme uzunluğu anlamına gelmektedir.

$(i = 0,1,2, \dots, q), \beta_j > 0 (j = 0,1,2, \dots, p)$ ve $\sum_{i,j=1}^{\max(p,q)} (\alpha_i + \beta_j) < 1, (p > 0; q \geq 0)$ koşulları aranmaktadır. Ayrıca GARCH modellerinde kurulan otoregresif yapının durağanlık koşullarını sağlaması da gerekmektedir. Aksi takdirde model *Integrated-GARCH* veya IGARCH modeline dönüşmektedir (Akdi 2012, s.254).

Uygulamada, finansal veya iktisadi zaman serilerindeki oynaklığın veya volatilitenin tahmini için yeterli görülen ve en çok tercih edilen yöntemlerden biri GARCH (1,1) modelidir (Özden 2008, s.343; Hansen ve Lunde 2005, s.873-889). Nitekim Bolotova vd. (2006) da rekabet karşıtı davranışların (kartellerin) fiyat oynaklığı üzerindeki etkilerini tahmin etmek için GARCH(1,1) ve ARCH (1) modelini referans almıştır.

2.3. Oynaklığın Ölçümlenmesi için Çalışmada Kullanılan Diğer Yöntemler

Mevcut çalışmada; ortalama fiyatlar, maliyet artı fiyat ve kar marjlarındaki oynaklığın araştırılması için ARCH yöneliminin yanı sıra farklı istatistiksel göstergelerden de yararlanılmıştır.

Analizlerin başlangıcında, bahse konu tüm değişkenler için dönemsel olarak karşılaştırılmalı; standart sapma, varyans ve varyasyon katsayıları hesaplanmış ve serilerin oynaklığına ilişkin ilk değerlendirmeler bu göstergeler üzerinden şekillendirilmiştir.

$$\text{Standart Sapma (Standard Deviation)} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{(n-1)}} = \sigma \quad (5)$$

$$\text{Varyans (Variance)} = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{(n-1)} = \sigma^2 \quad (6)$$

$$\text{Varyasyon Katsayısı (Coefficient of Variation)} = \frac{\sigma}{\mu} \quad (7)$$

Yukarıda yer alan matematiksel gösterimlerde x ve μ örneklem ortalamasını, n örneklem büyüklüğünü (sayısını), σ örneklem standart sapmasını ve σ^2 örneklem varyansını göstermektedir. Bununla beraber analize konu bütün değişkenler için ilgili üç

oyunluk göstergesine yönelik STATA yazılımındaki “*tsegen*” komutu kullanılarak dönemsel (yuvarlamalı/*rolling window*) değerler elde edilerek görselleştirilmiştir.

Kartel dönemi öncesi ve sonrasına göre varyansta istatistiksel olarak anlamlı bir değişim yaşanıp yaşanmadığı sorusu ise Levene Testi²⁰ (veya omojen varyans sınaması) kapsamında yanıtlanmaktadır²¹.

X_{ij} , X 'in i alt grubundaki j gözlemi olacak şekilde ($X_{ij}, i = 1, 2, \dots, k, j = 1, 2, \dots, n_i$), $Z_{ij} = |X_{ij} - \bar{X}_i|$ şeklinde tanımlanmakta olup, $\bar{X}_i$, X 'in i alt grubunun ortalamasıdır. Bu doğrultuda Levene istatistiği aşağıda yer alan denklem (8) üzerinden hesaplanmaktadır.

$$W_0 = \frac{\sum_i n_i (\bar{Z}_i - \bar{Z})^2 / (g-1)}{\sum_i \sum_j (Z_{ij} - \bar{Z}_i)^2 / \sum_i (n_i - 1)} \quad (8)$$

Denklem (8)'deki n_i , i alt grubundaki gözlem sayısı ve g alt grup sayısıdır. Hesaplamalarda, $\bar{X}_i$ yerine i alt grubunun medyanı ($\check{X}_{ij}$) ve alt grubunun %10 budanmış (*trimmed*) ortalama değeri kullanılarak sırasıyla W_{50} ve W_{10} istatistikleri de türetilmektedir.

2.4. Ortalamalardaki Değişimin Ölçülmesi için Çalışmada Kullanılan *t*-Testleri

Literatürde iki farklı ortalama serisinin birbirinden istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılık gösterip göstermediğinin tespiti için kullanılan hipotez sınamalarından önemli bir tanesi Student'in *t*-testi olarak kabul edilmektedir. Bununla beraber bu test, serilerin normal dağılım ve eşit varyansa sahip olduğunu varsaydığından, serilerin varyansları arasında farklılık olması durumunda bu test üzerinden türetilen Welch'in *t*-testi daha güvenilir sonuçlar üretmektedir²².

Welch'in *t*-istatistiği temel olarak aşağıda yer alan denklem (9)'daki gibi formüle edilebilmektedir.

²⁰ Bkz. Levene (1960), s.278-292.

²¹ Bu test varyanstaki değişimin ölçülmesi için kullanılan geleneksel F testi yaklaşımlarına göre normalliğin sağlanmadığı durumlarda çok daha güvenilir sonuçlar üretmektedir.

²² Bkz. Welch (1947).

$$t = \frac{\bar{Y}_1 - \bar{Y}_2}{\sqrt{\frac{s_1^2}{N_1} + \frac{s_2^2}{N_2}}} \quad (9)$$

Denklemdede; $\bar{Y}_1$ ve $\bar{Y}_2$ örneklem ortalamaları; s_1^2 ve s_2^2 örneklem varyansları N_1 ve N_2 örneklem gözlem sayılarıdır. Student'ın t -testinden farklı olarak Welch'in t istatistiğinin paydası her iki serinin varyansını ayrı ayrı dikkate almaktadır²³. Dolayısıyla değişen varyansın mevcudiyetinde, Welch'in t -istatistikleri, Student'ın t istatistiklerine göre daha tercih edilebilir olabilmektedir (Delacre, Lakens & Leys, 2017, s. 99).

Welch'in t istatistiğinin serbestlik derecesine, bağımsız örneklem varyanslarının doğrusal bir kombinasyonu üzerinden türetilen ve efektif serbestlik derecesinin (*degree of freedom-df*) tahmininde kullanılan *Welch-Satterhwaite* denklemi üzerinden ulaşılmaktadır.

$$df \approx \frac{\left(\frac{s_1^2}{N_1} + \frac{s_2^2}{N_2}\right)}{\frac{\left(\frac{s_1^2}{N_1}\right)^2}{N_1-1} + \frac{\left(\frac{s_2^2}{N_2}\right)^2}{N_2-1}} \quad (10)$$

Örnek olması açısından mevcut çalışmada ortalama fiyatlar için t istatistikleri aracılığıyla test edilen hipotezlerin yapısı aşağıdaki gibidir²⁴.

i. H_0 : Kartel dönemi öncesindeki ortalama fiyatlar ile kartel dönemi sonrasındaki ortalama fiyatlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur. ($\mu_1 = \mu_2$)

ii. H_1 : Kartel dönemi öncesindeki ortalama fiyatlar ile kartel dönemi sonrasındaki ortalama fiyatlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır. ($\mu_1 \neq \mu_2$)

²³ Bir başka ifadeyle varyanslar tek bir değişken olarak toplulaştırılmamaktadır.

²⁴ Aynı hipotezler kar marjı ve maliyet artı fiyatlar için de sınanmaktadır.

3. UYGULAMA

3.1. Analize Konu Sektör ve Rekabet Hukuku Süreci

Çalışmada incelenen sektörün temel özellikleri aşağıda listelenmektedir²⁵.

- İlgili pazardaki oyuncu sayısı beşten azdır.
- Ürünün niteliği homojendir.
- Marka bağımlılığı bulunmadığı için reklam, tanıtım veya ürün çeşitlendirme gibi faaliyetler ancak sınırlı ölçüde etkilidir.
- Sektördeki temel rekabetçi gösterge fiyattır.
- Müşterilere yapılan satışlar genellikle doğrudan veya bayiler vasıtasıyla gerçekleşmektedir.
- Oyuncular, sektördeki müşteriler vasıtasıyla birbirleri hakkında bilgi toplayabilmektedir²⁶.
- Pazarda alıcı sayısı fazla olmasına karşın rekabetçi bir baskı yaratabilecek bir alıcı gücü bulunmamaktadır.
- Pazara girişlerde yasal veya fikri mülkiyet kaynaklı bir hukuki giriş engeli bulunmamaktadır.
- Pazardaki bütün oyuncular kartelin üyesidir²⁷.

Yukarıda sıralanan birçok özellik bir arada düşünüldüğünde, sektörün oligopolistik pazar yapısının, rekabet karşıtı bir anlaşma veya kartel riskini arttırdığı yahut buna daha elverişli bir zemin hazırladığı görülebilmektedir²⁸. Bu sebepten ötürü ilgili sektör, Rekabet Kurumunun geçmişten bugüne yakından takip ettiği sektörlerden bir tanesidir.

Sektöre karşı yürütülen ve bu çalışmanın odağını oluşturan rekabet hukuku süreciyse teşebbüslerin aralarında anlaşarak ürün fiyatlarını arttırdığı şikâyeti/iddiasıyla başlamaktadır. İlgili şikâyetin yapılma tarihinden, Rekabet Kurulunun karar verdiği tarihe kadar olan süreç

²⁵ Bu özellikler, Rekabet Kurulunun sektöre ilişkin vermiş olduğu geçmiş kararlardaki tespitlere dayanmaktadır.

²⁶ Bu durum pazarı, rakipler açısından şeffaf hale getiren en önemli unsurlardan biridir.

²⁷ İlgili sebepten ötürü kartel, piyasadaki fiyatlar üzerinde tam (yüksek) kontrole sahip olmaktadır.

²⁸ Sayılan özelliklerin yapısal kartel tarama teknikleri içindeki rolleri için bkz. Grout ve Sonderegger (2006, s.2-10).

yaklaşık iki yıllık bir dönemi kapsamaktadır²⁹. Ayrıca, idari inceleme aşamasında, kartel üyesi teşebbüslerden bir tanesinin pişmanlık başvurusu da bulunmaktadır.

Sektöre yönelik soruşturmayı yürüten raportörlerin tespitleri ve pişmanlık başvurusundaki açıklamalar ışığında, rekabet karşıtı etkilerin piyasada belirginleştiği tarihler saptanmış³⁰ ve bu tarihlerden önceki dönemlerde de teşebbüslerin sıklıkla temas halinde olduğu belirlenmiştir. Gerçekleştirilen soruşturma kapsamında hazırlanan rapora ilişkin Rekabet Kurulu, ilgili teşebbüslerin bir kartel organizasyonu içinde bulunduğu kanaatine ulaşmış ve teşebbüslere idari para cezası verilmesine takdir etmiştir.

3.2. Kullanılan Veri ve Betimleyici İstatistikler

Mevcut çalışmada gerçekleştirilen analizlerin dayandığı veri seti bir üst başlıkta aktarılan soruşturma kapsamında, soruşturmaya konu teşebbüslerden elde edilen beş yıl dört aylık bir dönemi (aylık bazda 52 gözlemi) kapsamaktadır. Çalışmada, her bir teşebbüs özelinde; miktar, ciro ve maliyet bilgileri kullanılarak aylık ortalama reel fiyat³¹ ve aylık ortalama reel değişken maliyet serileri türetilmiş ve bu seriler toplulaştırılarak anonim hale getirilmiştir. Akabinde, sektöre yönelik nominal ortalama fiyat ve maliyet verileri kullanılarak ortalama kar marjı ve maliyet artı fiyatlar hesaplanmıştır³².

Analizler temel olarak ortalama reel fiyatlar, maliyet artı fiyat ve kar marjları üzerinden gerçekleştirilmiş olmakla beraber, iktisadi parametrelerin seyrine ilişkin kör bir nokta bırakmamak adına, ortalama nominal fiyat ve maliyet ile reel maliyetlere ilişkin betimleyici istatistiklere de bilgilendirme amacıyla aşağıda yer alan Tablo 1’de yer verilmektedir.

²⁹ Karara ilişkin yargı süreçlerine, kararın niteliğini veya bütünlüğünü etkilemediğinden, çalışma kapsamında ayrıca yer verilmemiştir.

³⁰ Bu tarih aralığı çalışmadaki grafiklerde dikey eksen ile gösterilmektedir

³¹ Reel fiyat ve reel maliyetlerin hesaplanmasında, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından açıklanan ilgili yıllardaki gıda enflasyonu ve üretici fiyat indeksleri kullanılmıştır.

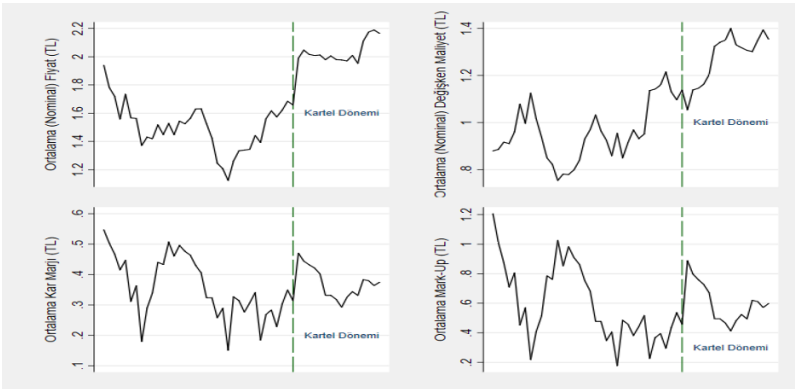
³² Ortalama fiyat ve maliyetlere yönelik analizler için bu serilerin realizasyonu enflasyon verileri kullanılarak yapılırken; kar marjları ve mark upları için realizasyon nominal fiyat ve maliyet verileri kullanılarak sağlanmıştır.

Tablo 1: Serilerin Betimleyici İstatistikleri

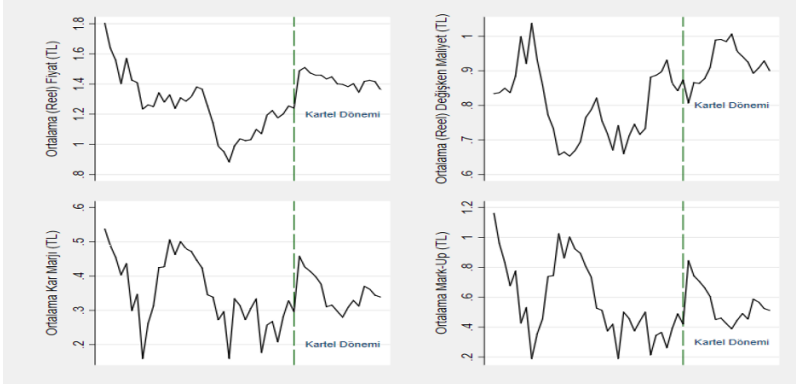
Değişken	Gözlem	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum	Çarpıklık	Basıklık
Ortalama Fiyat (Reel)	52	1.307292	0.184119	0.883446	1.802659	-0.15537	3.139035
Ortalama Kar Marjı	52	0.360523	0.088062	0.150617	0.546795	-0.1050352	2.662252
Ortalama Maliyet Artı Fiyat	52	0.593882	0.226161	0.177325	1.206505	0.5300068	2.783633
Ortalama Maliyet (Reel)	52	0.838139	0.105759	0.653316	1.037472	-0.19276	2.029806
Ortalama Maliyet (Nominal)	52	1.059113	0.188268	0.753732	1.399855	0.2889368	1.892803
Ortalama Fiyat (Nominal)	52	1.670435	0.286798	1.12372	2.189654	0.2081919	1.907997

Tablo 1'den görülebileceği üzere incelenen dönem boyunca, ortalama nominal fiyat en düşük 1,12 Türk Lirası (TL); en yüksek 2,18 TL iken ortalama reel fiyat en düşük 0,89 kuruş; en yüksek ise 1.80 TL'dir. Standart sapma değerleri incelendiğinde ise en yüksek sapmanın nominal fiyatlar ve maliyet artı fiyatlarda ortaya çıktığı görülmektedir.

Şekil 1 ve Şekil 2'de ise tüm serilerin zaman içindeki seyri, kartel dönemi ayrı olarak gösterilmek suretiyle ortaya konulmaktadır.

Şekil 1: Değişkenlerin İncelenen Dönemdeki Seyri (Nominal Değerler)

Şekil 2: Değişkenlerin İncelenen Dönemdeki Seyri (Reel Değerler)

Şekil 2 ve 3'te yer alan dikey eksen, koordinasyonun başladığı ve kartelin pazardaki etkisinin netleştiği tarihi temsil etmektedir. Bununla beraber, ortalama fiyat, kar marjı ve maliyet artışı fiyatlardaki artış, bu tarihten önceki (kısa dönemli) zaman aralığında da kartelin piyasada belirli bir etkisinin bulunduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu tarih ve bu tarih öncesindeki kısa zaman aralığı (kartele) **geçiş dönemi** (ortalama fiyatların artmaya başladığı dönem); bu tarih ve sonrasındaki zaman aralığı ise **durağan dönem/kartel dönemi** (dikey eksenin sağ tarafındaki fiyatların istikrarlı/stabil olduğu dönem) olarak ele alınmaktadır. Diğer taraftan kartel dönemindeki fiyat artışlarının yaşandığı zaman aralığında, ortalama reel değişken maliyetler de hızlı bir şekilde artmaktadır. Bu bağlamda eldeki vaka için kartel dönemindeki fiyat artışları maliyetlerdeki değişimlerle açıklanabilecek bir görünüm arz etmekte ve bu açıdan oldukça dikkat çekmektedir³³. Aynı bir bilgi olarak kartel dönemindeki kar marjı ve maliyet artışı fiyatların düşmeye başladığı aralık, Rekabet Kurumunun idari inceleme (ön araştırma) başlattığı tarihle örtüşmektedir³⁴.

³³ Kuramsal olarak ele alındığı takdirde kartelin kurulma sebebinin, maliyetlerdeki artışları fiyatlara kolektif bir şekilde yansıtmak olabileceği düşüncesi akla gelebilecektir. Dolayısıyla hukuki bir delil olmadığı takdirde yalnızca fiyat artışlarına dayanarak bir rekabetçi endişe doğduğu düşüncesi maliyetlerdeki artışlar gerekçe gösterilerek engellenebilecektir.

³⁴ Bu durum dikkate alındığı takdirde, incelemeye konu teşebbüslerin (başlatılan bir rekabet incelemesi minvalinde) dikkat çekmemek adına kar marjlarını düşürmesi ancak uzlaşmaya devam etmesi olasılık dâhilinde görülmektedir.

Ekonometrik modellemeler öncesinde analize konu temel değişkenler olan ortalama reel fiyatlar, kar marjları ve maliyet artı fiyatların durağan olup olmadığı araştırılmıştır. Bu aşamada serilerin durağanlığı Genişletilmiş Dickey-Fuller Testi (*Augmented Dickey Fuller Unit Root Test*) aracılığıyla sınanmış olup her bir seri için elde edilen sonuçlar aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

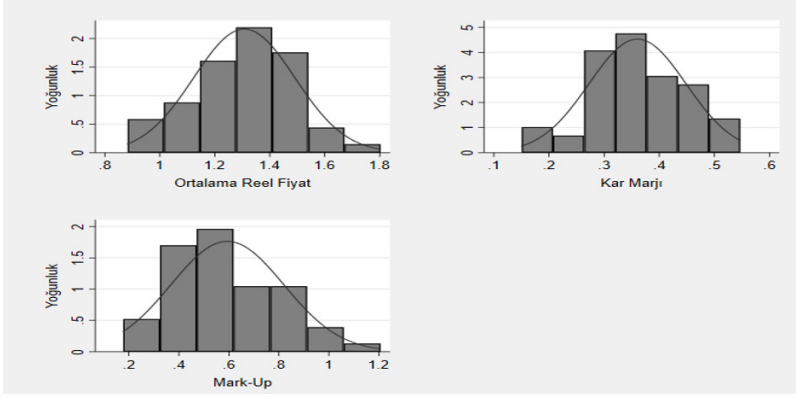
Tablo 2: Serilerin Birim Kök Sınamaları Sınamaları

Seriler	ADF Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Ortalama Reel Fiyat	-2.908	P Değeri: 0.044
Ortalama Kar Marjı	-3.545	P Değeri: 0.007
Ortalama Maliyet Artı Fiyat	-3.514	P Değeri: 0.006

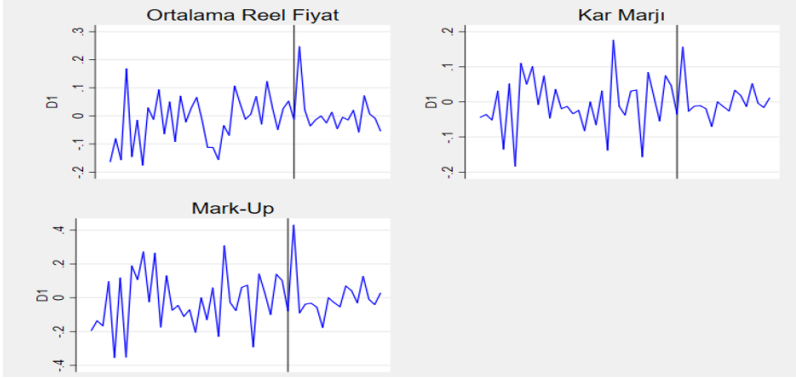
Tablo 2 üzerinden görülebileceği üzere, ortalama reel fiyatlar %5, ortalama kar marjı ve ortalama maliyet artı fiyatlar ise %1 istatistiksel anlamlılık düzeyinde durağandır. Dolayısıyla, serilerin birim kök içerdiği veya durağan olmadığını gösteren hipotezi her üç seri için de reddedilmektedir.

Aşağıda yer alan Şekil 3'te analize konu serilerin yoğunluk histogramları; Şekil 4'te ise serilerdeki değişimin yönünü (pozitif/negatif) ve kuvvetini (yüksek/zayıf) incelemek amacıyla oluşturulan zaman yolu grafikleri sunulmaktadır.

Şekil 3: Analize Konu Serilerin Yoğunluk Histogramları

Şekil 4: Değişkenlerdeki Volatilitenin Zaman Grafikleri³⁵

Şekil 4 üzerinden her bir değişkendeki değişimin gücünün özellikle son dönemde (koordinasyon döneminde) gözle görülür ölçüde azaldığı ortaya konulabilecektir.

3.3. Seçilen Ampirik Modeller

Oynaklığa yönelik ekonometrik analiz aşamasında, her bir değişken için ideal ARMA ve ARCH-GARCH model yapıları araştırılmıştır. Modellemeler, birçok deneme yapılmak suretiyle gerçekleştirilmiş olup model seçiminde Akaike Bilgi Kriteri (*Akaike Information Criterion-AIC*), Bayesian Bilgi Kriteri (*Bayesian Information Criterion-BIC*),

³⁵ Grafiklerdeki “D1” ifadesi serilerin birinci farkını ifade etmektedir.

Maksimum Olabilirlik (*Log Likelihood-ll*) ve katsayıların istatistiksel anlamlılığı göz önüne alınmıştır³⁶.

Değişkenler için ideal otoregresif modellerin belirlenmesi³⁷ akabinde inceleme altına alınan her bir değişkendeki volatilitenin ARCH-GARCH prosedürleriyle incelenebilmesi için seçilen modellerdeki ARCH etkisinin mevcudiyeti ARCH-LM testleri çerçevesinde incelenmiştir. Bu kapsamda, ortalama reel fiyatlar ve maliyet artı fiyatların aksine, kar marjları için kurulan birçok koşullu ortalama denkleminin artıklarında, ARCH etkisinin olmadığını gösteren hipotezi reddedilememiş veya diğer bir anlatımla ilgili modeller için ARCH etkilerine rastlanılamamıştır³⁸. Dolayısıyla ARCH modellemelerine yönelik uygulamalara yalnızca ortalama reel fiyatlar ve maliyet artı fiyatlar için devam edilmiştir.

Ekonometrik uygulamalar için ortalama reel fiyatlara yönelik seçilen otoregresif model MA(2)'iken maliyet artı fiyatlar için AR(2,3)-MA(3) şeklindedir. Bu modellerden elde edilen artıklara uygulanan ARCH-LM test sonuçları ise aşağıda yer alan Tablo 3'te sunulmaktadır.

Tablo 3: Seçilen Modellerden Elde Edilen Artıklara Uygulanan ARCH-LM Test Sonuçları³⁹

Değişken (Gecikme Sayısı)	Model	F İstatistiği	Olasılık
Ortalama Reel Fiyatlar (1)	MA(2)	23.40901*	0.0000
Maliyet Artı Fiyat (1)	AR(2,3)MA(3)	10.42261*	0.0022

³⁶ Modeller oluşturulurken Box Jenkins (1976) metodolojisi ve cimrilik prensibi benimsenmeye çalışılmıştır.

³⁷ Ortalama reel fiyatlar için bulunan en ideal otoregresif model ARMA(2,2), ortalama kar marjı için ARMA(2,2); maliyet artı fiyatlar için ise ARMA (1,2) şeklindedir. Bununla beraber bahse konu tüm ortalama denklemleri için ARCH etkilerine rastlanılmadığından, serilerdeki volatilitayı modellemek için uygulamalara istatistiksel seçim kriterlerine göre belirlenen en yakın alternatifleriyle devam edilmiştir.

³⁸ Ortalama kar marjı için sınanan temel modeller; AR(1), MA(1), ARMA(1,1), ARMA(2,1), ARMA(2,2), AR(2),MA(2), ARMA(3,3) ve sadece sabit terim (*constant-only*) şeklindedir. Öte yandan bu modellerin artıklarının hiçbirinde ARCH etkilerine rastlanılamamıştır.

³⁹ * %1 düzeyinde anlamlıdır.

Kurulan modellerin hem ortalama hem de varyans denklemlerine koordinasyon dönemini simgeleyen “*collusion*” isimli bir kukla değişken (*dummy variable*) eklenmiştir⁴⁰. Dolayısıyla bu kukla değişken aracılığıyla kartel dönemindeki reel fiyatların ve maliyet artı fiyatların ortalamasında ve oynaklığında istatistiksel olarak anlamlı bir değişim olup olmadığı sorgulanabilmektedir.

Ortalama reel fiyat (p) ve maliyet artı fiyatlar (mu) için birçok farklı gecikmede denenen ARCH ve GARCH modelleri arasından ARCH(1) modelinin her iki otoregresif model için seçilebilecek en ideal kurulum olduğu değerlendirilmiştir⁴¹. İlgili modellerin ortalama ve varyans eşitliklerine aşağıda sırasıyla yer verilmektedir.

MA(2)-ARCH(1):

$$p = \beta_0 + \delta_1 \varepsilon_{t-2} + \alpha_1 collusion \quad (11)$$

$$\sigma_t^2 = h_t = c + \partial \varepsilon_{t-1}^2 + \phi_1 collusion \quad (12)$$

AR(2,3)MA(3)-ARCH(1)

$$mu = \theta_0 + \theta_1 mu_{t-2} + \theta_2 mu_{t-3} + \gamma \varepsilon_{t-3} + \sigma_1 collusion \quad (13)$$

$$\sigma_t^2 = h_t = c + \partial \varepsilon_{t-1}^2 + \vartheta_1 collusion \quad (14)$$

⁴⁰ İlgili kukla değişken Rekabet Kurumunun konuya yönelik soruşturması kapsamında tespit edilen ve kartel dönemi olarak nitelendirilen zaman aralığını içermektedir.

⁴¹ Yalnızca basit ARCH ve GARCH modelleri denenmiş olup TAR, Üslü ARCH (*Power ARCH-PARCH*) veya Doğrusal Olmayan ARCH (*Nonlinear ARCH-NARCH*) gibi ARCH modelinin uzantıları başka bir çalışmanın konusu olarak bırakılmıştır.

3.4. Analiz Sonuçları ve Değerlendirme

Değişkenlerin, uzlaşma dönemiyle beraber ortalamalarındaki değişimlerini göstermesi için gerçekleştirilen *t*-testi sonuçları aşağıdaki Tablo 4’te sunulmaktadır.

Tablo 4: *t* Testi Sonuçları

Seri	Kartel Dönemi Öncesi Gözlem Sayısı	Kartel Dönemi Sonrası Gözlem Sayısı	Kartel Dönemi Öncesi Değer	Kartel Dönemi Sonrası Değer	Fark	Standart Hata	<i>t</i> istatistiği	P Değeri
Ortalama Reel Fiyat	35	17	1.255	1.416	0.161	.037	-4.3	0
Kar Marjı	35	17	.352	.349	-.003	.022	.15	.885
Maliyet Artı Fiyat	35	17	.585	.546	-.039	.055	.7	.484

Ortalama reel fiyatlardaki değişimi ölçmek için yapılan *t*-testleri sonucunda kartel sonrası dönemde, kartel öncesi döneme kıyasla fiyatlarda, %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı şekilde 0.16 kuruşluk bir artış yaşanmaktadır. Bu artış yüzdesel olarak yaklaşık %13’lük bir artışa tekabül etmektedir⁴². Kar marjı ve maliyet artı fiyatlar için ulaşılan sonuçlar ise istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bir başka ifadeyle yapılan *t*-testleri doğrultusunda kartel döneminde ortalama fiyat ve maliyetler istatistiksel olarak anlamlı şekilde artmaktayken kar marjları ve maliyet artı fiyatların düzey değerlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir değişime rastlanılamamıştır.

Ortalama reel fiyatlar, kar marjları ve maliyet artı fiyatlar için hesaplanan; standart sapma, varyans ve varyasyon katsayıları ise kartel dönemi öncesi ve kartel dönemine göre karşılaştırmalı şekilde aşağıdaki Tablo 5’te sunulmaktadır.

⁴² Benzer şekilde ortalama reel maliyetlerdeki artış da %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı şekilde 12 kuruş seviyesinde bulunmuş olup yüzdesel ölçekte yaklaşık %15 seviyesine denk düşmektedir.

Tablo 5: Değişkenlerin Kartel Dönemine Kıyasla Oynaklık Ölçütlerindeki Değişim

Ortalama Reel Fiyatlar			
İstatistiksel Ölçüt	Kartel Dönemi Öncesi	Kartel Dönemi	Değişim (%)
Standart Sapma	0.200861	0.062558	-69
Varyans	0.040345	0.003913	-90
Varyasyon Katsayısı	0.160069	0.044202	-72
Kar Marjı			
Standart Sapma	0.101721	0.051425	-49
Varyans	0.010347	0.002645	-74
Varyasyon Katsayısı	0.284996	0.139765	-51
Maliyet Artı Fiyat			
Standart Sapma	0.260837	0.135855	-48
Varyans	0.068036	0.018457	-73
Varyasyon Katsayısı	0.438711	0.229292	-48

Tablo 5'ten açık bir şekilde gözlemlenebileceği üzere, kartel döneminde reel fiyatlar başta olmak üzere tüm değişkenlerdeki oynaklık, kullanılan bütün göstergeler kapsamında, ciddi ve gözle görülür bir biçimde azalmaktadır. Nitekim reel fiyatlardaki varyans kartel döneminde %90, kar marjındaki varyans %74 ve maliyet artı fiyatlardaki varyans %73 civarında düşmektedir. Dolayısıyla bu vaka açısından kar marjları ve maliyet artı fiyatlar da dâhil olmak üzere reel fiyatlardaki oynaklığın kartel dönemiyle beraber önemli ölçüde düştüğü tespit edilebilmektedir. Nitekim bu sonuçlar Levene Testi kapsamında da sınanmış ve elde edilen bulgular Tablo 6'ya yansıtılmıştır.

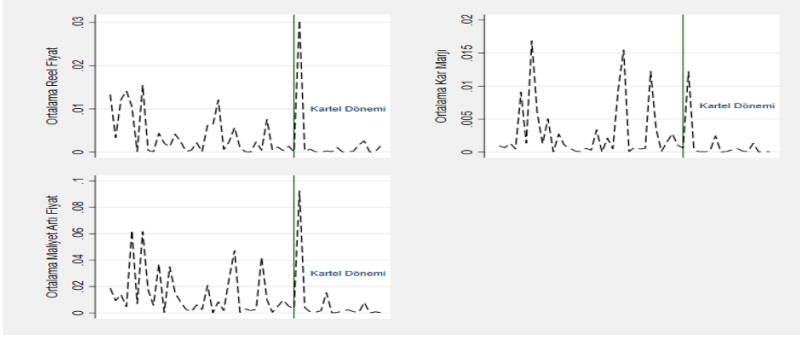
Tablo 6: Değişkenlerin Levene (Homojen Varyans) Test Sonuçları

Ortalama Reel Fiyatlar			
Dönem/Parametre	Ortalama	Standart Sapma	Gözlem Sayısı ve P Değeri
Kartel Dönemi Öncesi	1.2548398	0.200861	35
Kartel Dönemi	1.4152809	0.062558	17
Toplam	1.3072917	0.044202	52
$W0$	9.9667707	df (1,50)	Pr > F = 0.0027
$W50$	9.9684767	df (1,50)	Pr > F = 0.0026
$W10$	10.073993	df (1,50)	Pr > F = 0.0025
Kar Marjı			
Kartel Dönemi Öncesi	0.5945536	0.260837	35
Kartel Dönemi	0.5924995	0.135855	17
Toplam	0.5938821	0.226160	52
$W0$	11.081139	df (1,50)	Pr > F = 0.0016
$W50$	5.6212511	df (1,50)	Pr > F = 0.0216
$W10$	10.174930	df (1,50)	Pr > F = 0.0024
Maliyet Artı Fiyat			
Kartel Dönemi Öncesi	0.356920	0.101720	35
Kartel Dönemi	0.367939	0.051425	17
Toplam	0.369522	0.088062	52
$W0$	9.850439	df (1,50)	Pr > F = 0.0028
$W50$	7.5301045	df (1,50)	Pr > F = 0.0084
$W10$	10.221057	df (1,50)	Pr > F = 0.0024

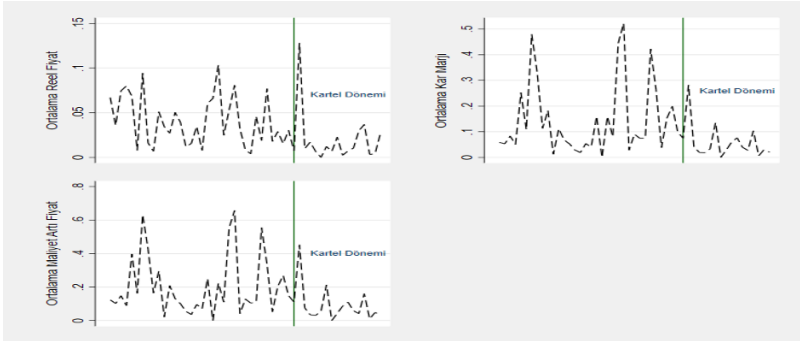
Tablo 6'dan gözlemlenebileceği üzere bütün test kriterlerine göre ($W0$, $W50$, $W10$) dönemler arasında homojen varyans olduğu anlamına gelen hipotezi tüm değişkenler için %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir. Dolayısıyla kartel dönemiyle birlikte varyans veya oynaklıktaki düşüşün istatistiksel olarak anlamlı olduğu teyit edilmektedir.

Kartelin geçiş ve durağan dönemleri için analize konu değişkenlerdeki oynaklığın geleneksel varyans ve varyasyon katsayısı yaklaşımlarıyla daha yakından incelenebilmesi için sırasıyla Şekil 5 ve Şekil 6'da yer alan bir gecikme yuvarlamalı varyans ve varyasyon katsayısı grafikleri üretilmiştir.

Şekil 5: Değişkenlerin Yuvarlamalı Varyans Grafikleri

Şekil 6: Değişkenlerin Yuvarlamalı Varyasyon Katsayısı Grafikleri

İlgili şekillerden görülebileceği üzere kartel dönemi sonrasında veya durağan dönemde reel fiyatlar başta olmak üzere tüm değişkenlerin yuvarlamalı varyans ve varyasyon katsayısı serilerinde durağan bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan pazarda yaratılan koordinasyonun etkisinin fiyatlama davranışlarının, fiyat ve karlılık ölçütleri gibi, her bir yansımasında ortaya çıktığı ve serilerin değişim hızının yavaşladığı anlaşılmaktadır. Öte yandan maliyetlerdeki oynaklık diğer serilere kıyasla çok daha sınırlı bir şekilde düşmektedir.

Varyans, standart sapma ve varyasyon katsayısı gibi oynaklığı ölçmek için kullanılan geleneksel araçlar ve Levene testleri ile ortalamadaki artışları ölçmek için kullanılan t testleri gibi istatistiksel metotların ortaya koyduğu üzere, mevcut çalışma kapsamında incelenen vaka için kartel dönemiyle beraber ortalama reel fiyatlar artarken oynaklık

da azalmaktadır. Ayrıca kar marjı ve maliyet artı fiyatların oynaklık bulgularında da paralel sonuçlara ulaşılmaktadır.

Ekonometrik uygulama kısmında ise ilk olarak ortalama reel fiyatlar için kurulan modelin sonuçları aşağıdaki Tablo 7’de sergilenmektedir⁴³.

Tablo 7: Ortalama Reel Fiyat Serisine Yönelik MA (2)-ARCH(1) Tahmin Sonuçları⁴⁴

	Katsayı	Standart Hata.	P Değeri	z-İstatistiği
Ortalama Denklemi				
Sabit Terim	1.302*	0.028	0.000	45.114
Kukla Değişken (<i>Collusion</i>)	0.080*	0.030	0.008	2.632
MA(2)	0.550*	0.134	0.000	4.109
Varyans Denklemi				
Sabit Terim	0.006*	0.002	0.004	2.836
Kukla Değişken (<i>Collusion</i>)	- 0.004***	0.335	0.066	-1.849
ARCH(1)	0.617***	0.002	0.064	1.838

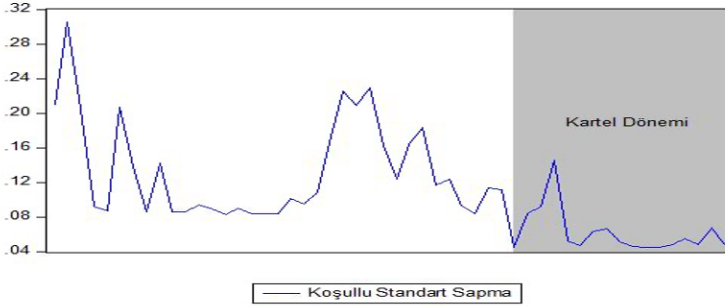
Ortalama reel fiyatlardaki oynaklığı çözümlmek için kurulan MA(2)-ARCH(1) modelinde, bir gecikmeli ARCH etkisini gösteren parametre %90, ortalama denkleme eklenen kukla değişken pozitif ve %99 ve varyans denkleme eklenen kukla değişken negatif ve %90 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Benzer şekilde modeldeki hareketli ortalama parametresinin katsayısı da %1 istatistiksel anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. Nitekim bu bulgular, kartel döneminde reel fiyatların istatistiksel olarak anlamlı şekilde yükseldiğini ve fiyatlardaki oynaklığın düştüğünü ortaya koymaktadır.

⁴³ Ekonometrik modellere ilişkin diyagnostiklere bu çalışmanın EK bölümünde yer verilmektedir.

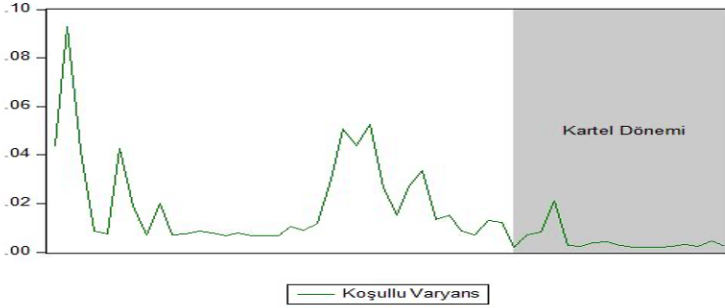
⁴⁴ * %1, **%5, ***%10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

Ortalama reel fiyatlar için kurulan ilgili model üzerinden tahmin edilen koşullu varyans ve standart sapma grafikleri ise sırasıyla aşağıdaki Şekil 7 ve Şekil 8'de yer almaktadır.

Şekil 7: MA(2)-ARCH(1) Modeli Üzerinden Tahmin Edilen Koşullu Standart Sapma Grafiği

Şekil 8: MA(2)-ARCH(1) Modeli Üzerinden Tahmin Edilen Koşullu Varyans Grafiği

Şekil 7 ve Şekil 8'den duru bir şekilde gözlemlenebileceği üzere, uzlaşma dönemine geçişle birlikte ortalama reel fiyatların koşullu varyansı ve standart sapması önemli ölçüde düşmekte ve bir ani yükselme dışında incelenen dönemin sonlarına doğru durağanlık eğilimi oldukça istikrarlı bir görünüm sergilemektedir. Nitekim kartel dönemine geçişle beraber oynaklıktaki tek seferlik ani yükseliş de kartelin fiyatlarını ayarlama yani geçiş evresinin bir sonucu olarak da değerlendirilebilecektir.

Ortalama maliyet artı fiyatlar için kurulan ekonometrik modelin sonuçları ise aşağıdaki Tablo 8'de sunulmaktadır.

Tablo 8: Ortalama Maliyet Üstü Fiyat Serisine Yönelik AR(2,3) MA(3)-ARCH(1) Tahmin Sonuçları

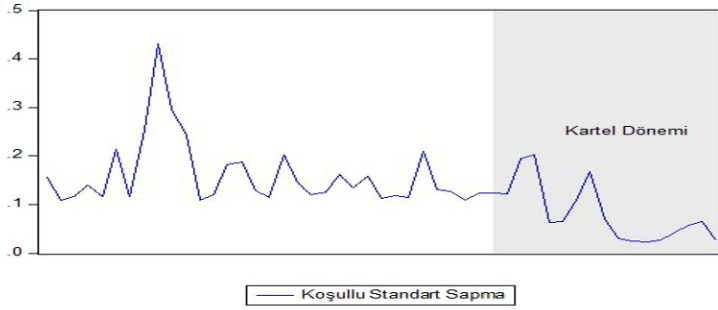
	Katsayı	Standart Hata.	P Değeri	z-İstatistiği
Ortalama Denklemi				
Sabit Terim	0.433*	0.048	0.000	8.936
Kukla Değişken (<i>Collusion</i>)	0.140*	0.037	0.000	3.774
AR(2)	0.587*	0.094	0.000	6.229
AR(3)	-0.135***	0.073	0.064	-1.845
MA(3)	0.613*	0.097	0.000	6.276
Varyans Denklemi				
Sabit Terim	0.011**	0.004	0.016	2.404
Kukla Değişken (<i>Collusion</i>)	- 0.011**	0.004	0.021	-2.306
ARCH(1)	0.812**	0.391	0.038	2.073

Ortalama maliyet artı fiyatlardaki oynaklığı çözümlmek için kurulan AR(2,3)MA(3)-ARCH(1) modelinde, bir gecikmeli ARCH etkisini gösteren parametre %95, ortalama denkleme eklenen kukla değişken pozitif ve %99 ve varyans denkleme eklenen kukla değişken negatif ve %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır⁴⁵. Aynı şekilde ortalama denkleminde yer AR(2) ve MA(3) %1 istatistiksel

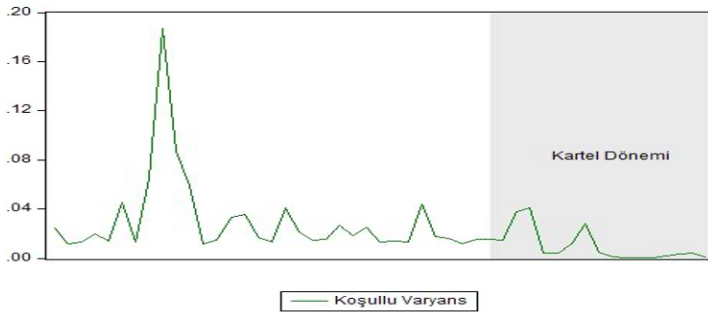
⁴⁵ Yapılan *t*-testlerinin aksine ortalama maliyet artı fiyatların kartel dönemiyle birlikte düzey değerlerindeki artış istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu bakımdan ilgili modelin otoregresif yapısının *t* testlerinin tespit edemediği sınırlı değişimleri yakalayabildiği gözlemlenmektedir.

anlamlılık düzeyinde, AR(3) ise %10 istatistiksel anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. Ortalama reel fiyatlara yönelik kurulan modelle paralel olarak kartel dönemiyle beraber ortalama maliyet artı fiyatlar da istatistiksel olarak anlamlı şekilde artmaktayken ortalama maliyet artı fiyatlardaki oynaklık azalmaktadır. Bu durum ilgili modelden elde edilen koşullu standart sapma ve varyans grafiklerine yansıtılmak suretiyle Şekil 9 ve Şekil 10'da görselleştirilmektedir.

Şekil 9: AR(2,3)MA(3)-ARCH(1) Modeli Üzerinden Tahmin Edilen Koşullu Standart Sapma Grafiği

Şekil 10: AR(2,3)MA(3)-ARCH(1) Modeli Üzerinden Tahmin Edilen Koşullu Varyans Grafiği

Şekil 8 ve Şekil 9'da görülebileceği üzere maliyet artı fiyatlara yönelik her iki oynaklık ölçütü de kartel dönemiyle beraber azalmaktadır. Dolayısıyla ilgili ekonometrik model üzerinden kartelin volatilité etkisinin maliyet artı fiyatlar üzerinden de saptanabileceği anlaşılabilecektir.

Neticede, gerçekleştirilen t testleri, geleneksel oynaklık çözümlenmeleri ve Levene sınamalarından sağlanan çıktılara göre eldeki vaka için kartel veya koordinasyon dönemlerinde, ortalama fiyatların artacağı ve ortalama fiyatlardaki oynaklığın azalacağı hipotezi reddedilememektedir. Öte yandan araştırmalara maliyet kalemlerinin de dâhil edilebilmesi için hesaplanan ortalama kar marjları ve maliyet artı fiyatlar için yapılan analizlerde de benzer ve anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır.

3.5. Modellerin Avantaj ve Dezavantajları

Kartellerin veya rekabet karşıtı anlaşmaların tespiti için oynaklığı ölçümleme araçlarından; standart sapma, varyans veya varyasyon katsayısına dayalı geleneksel analizler, geçmişteki birçok ampirik çalışma ışığında önemli sonuçlar ortaya koymuş olsa da yenilikçi ve daha kapsayıcı bir yaklaşım getiren; AR, MA, ARMA, ARIMA ve ARCH-GARCH modellemeleri, teorik olarak çok daha isabetli ve güvenilir sonuçlar üretebilmektedir.

ARCH modellemeleri, koordinasyonun hem ortalama fiyatlara hem de ortalama fiyatların varyansına olan etkisini aynı anda dikkate alabilmesinden ötürü, yalnızca standart sapma, varyans veya varyasyon katsayısına dayalı geleneksel analizlere kıyasla belirli avantajlar sağlamaktadır (Bolotova vd., 2006, s.25). Ayrıca, fiyatın ilk iki hareketini birlikte modellemeye olanak sağlamasının yanında ARCH prosedüründe yaratılan ekonometrik süreçte, şüpheli dönem sonrasındaki değişimlerin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığının test edilebilme imkânı da bulunmaktadır. İlave olarak ARCH modellemeleri, kartelle bir bağı olmayan geçici değişimleri (mevsimsellik gibi) de içselleştirebilmektedir.

Geleneksel yaklaşımlara göre ARCH modellemelerinin sunduğu bir diğer avantaj ise talep, döviz kuru veya dışsal herhangi bir şok etkisinin de analizlere dâhil edilebilmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla sürdürülen ekonometrik süreçte çok daha kapsamlı ve esnek bir çalışma sahası yaratılabilme imkânı doğmaktadır.

Geleneksel yaklaşımlarla çalışan Abrantes-Metz vd. (2006) başta olmak üzere birçok araştırmacı, düşük veri ve zaman gereksinimi ile

uygulama kolaylığı açısından, fiyat varyansına (oynaklığına) dayalı kartel tarama tekniklerinin, rekabet otoritelerine katkı sağlayabileceğini savunmaktadır. Bu doğrultuda, ilgili kartel tarama tekniklerinin zaman serisi ekonometrisine dayalı modellerle gerçekleştirilmesi halinde çok daha efektif ve hızlı sonuçlar üretebileceği lakin ortalama fiyatlardaki oynaklığa dayalı analizlerin doğası gereği belirli risk ve sınırlamalar içerdiğinin de belirtilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Bu risk ve sınırlamalardan bir tanesi, kartel veya rekabet karşıtı davranışın, sektörün tüm oyuncularını kapsamaması halinde, ortalama fiyatlardaki oynaklık kümelerinin açık bir şekilde ortaya çıkmaması veya belirlenememesi üzerinedir. Öte yandan, rekabet karşıtı davranış fiyatların sabitlenmesi yerine sürekli arttırılması veya belirli bir dışsal değişkene bağlanması (endekslenmesi) şeklinde de tezahür edebilecektir (Esposito ve Ferrero, 2006, s.20). Böyle bir durumda, fiyatlardaki oynaklığın azaldığı değil aksine arttığı bir manzara ile karşılaşılması pek şaşırtıcı olmayacaktır. Zira bir kartel, fiyat dışında başka ölçüt veya kriterler üzerinden mutabık kalınmasıyla da organize olabilecektir⁴⁶. Dolayısıyla modele dâhil edilmeyen dışsallıkların mevcudiyeti, kartelin uzlaşma şablonunun karmaşık olması veya kartel üyelerinin pazardaki ağırlığının muğlak/zayıf olması halinde, fiyat değişkeninin rakipler arasındaki rekabete aykırı bir anlaşmaya ilişkin potansiyel sinyal mekanizması işlevini yitirebilmesi muhtemel gözükmektedir.

Yukarıdaki açıklamalarla aynı paralelde, enflasyonun yüksek olduğu veya döviz şoklarının mevcut olduğu dönemlerde fiyatlardaki oynaklığın artması doğal olarak beklenebilecek bir olgudur. ARCH modelleri her ne kadar bu değişkenleri de analizin içine dâhil edebilecek bir analitik çerçeve sunabilse de tasarlanan modellemeler zaman zaman eksik veya hatalı kurgulanabilmektedir. Dolayısıyla, başta somut olayın şartları içinde şekillenmemiş modellemeler üzere eksik veya hatalı kurgulanan iktisadi teknikler, rekabet hukuku sürecinde ortaya çıkabilecek birinci (alfa) ve ikinci (beta) tip hata riskini arttırabilecektir.

İktisadi her türlü analizin sağlıklı sonuçlar verebilmesi, kullanılan veri setinin hacmi ve kalitesiyle doğrudan ilişkilidir. Bu açıdan

⁴⁶ Örneğin rakiplerin miktar veya pazar payı üzerinden anlaşması yahut kartelin bölge paylaşımı üzerine kurgulanması.

rekabet hukuku süreci içinde gerçekleştirilecek analizlerin sunacağı çıktıların kalitesi ve isabetliliğinin yüksek olması, sağlıklı ve güvenilir verilerin varlığına bağlıdır (Bos 2009, s.113). Nitekim Bolotova ve Conon'a (2006) göre veri setinin niteliği yapılacak olan modellemeleri etkileyeceğinden, elde edilen sonuçların, endüstrinin gerçekleriyle örtüşmeme olasılığı da her zaman ihtimal dâhilindedir. Neticede, doğru ve güvenilir verilerin temin edilme süreci oldukça meşakkatli ve yorucu bir sürece evrilebilecek ve belirli bir düzeyde fikri sermaye ile zaman gerektirebilecektir.

Verinin kalitesi ile bağlantılı olarak en sağlıklı ve isabetli olan modelin seçilmesine özen gösterilmesi analizlerin bilimselliğini korumak açısından elzem kabul edilmektedir. Dolayısıyla yanlış veya eksik kurgulanmış yahut model seçim kriterleri çerçevesinde daha zayıf (*inferior*) modellerin seçimi, analizlerin sonuçlarını da bütünüyle değiştirebileceğinden hatalı tümevarımlara yol açabilecektir.

Bir diğer taraftan eldeki vakanın şartları dâhilinde oluşturulan yahut kullanılan veri setinin yapısında ARCH etkileri gözlemlenemediği takdirde bu modellerin kullanımı da mümkün olmamaktadır.

Son olarak rekabet otoritelerinin oynaklık temelli teknikleri tercih ederek oluşturacakları sinyal mekanizmalarının (kartel tarama metotlarının) kamuoyu veya teşebbüsler tarafından bilinmesi halinde, teşebbüsler de rekabet karşıtı davranışlarını pazar verileri içinde gizleyebilmeye imkânı sağlayacak istatistiksel uyarlamalara başvurabilecektir (OECD 2013, s.43).

SONUÇ

Kartellerin veya rekabet karşıtı anlaşmaların tespiti, rekabet otoritelerinin ajandalarındaki en önemli maddelerden bir tanesidir. Rakip teşebbüslerin aralarında (açık veya gizli) anlaşarak endüstride yaratacakları yapay dengenin ekonomik göstergelere yansımaları, otoritelerin bir rekabet ihlali olabileceğine dair makul şüpheyi sağlamasında kritik bir rol üstlenmektedir. Bu çerçevede, kartellerin fiyatlama davranışının analizine yönelik teorik ve ampirik çok sayıda çalışma gerçekleştirilmekte ve ilgili çalışmaların önemli bir bölümü koordinasyon dönemlerindeki ortalama fiyat seviyeleri ve

ortalama fiyatlardaki oynaklıkları konu edinmektedir. Literatürdeki çalışmalarda, fiyat artışları ile düşük fiyat varyansının (fiyatlardaki oynaklığın azalmasının), sektördeki bir kartelle ilişkilendirilebileceğini destekleyen bulgulara ulaşılmakla beraber bu teoremin geçerli olmadığı vakalara da rastlanılmaktadır.

Mevcut çalışmada, kartel veya koordinasyon dönemlerinde ortalama fiyatların yükseleceği, ortalama fiyatlardaki oynaklığın ise düşeceği hipotezinin sınaması için Rekabet Kurulunun, pişmanlık başvurusunu da içeren ve kartel sonucuna ulaştığı bir kararı incelenmiştir. Yapılan deneysel çalışmalarda kullanılan veriler, ilgili karar kapsamında elde edilmiş verilerin toplulaştırılarak anonim hale getirilmesiyle oluşturulmuştur.

Çalışmanın başlangıç noktası Bolotova'daki vd. (2006) düşünel yordamlara dayanmaktadır. Bununla beraber çalışmada yalnızca ortalama reel fiyatlardaki oynaklık ve değişimler değil, kar marjı ve maliyet artı fiyatlardaki oynaklık ve değişimler de araştırma konusu yapılmıştır. Değişkenlerdeki oynaklıkların ve değişimlerin modellenebilmesi için geleneksel varyans, standart sapma, varyasyon katsayısı yaklaşımlarına ilave olarak Levene sınamaları, t testleri ve ARMA-ARCH prosedürleri tercih edilmiş ve her bir değişken için istatistiksel olarak en anlamlı (ideal) modeller, birçok deneme yapılmak suretiyle nesnel olarak seçilmeye çalışılmıştır.

Ortalamadaki değişimi ortaya koymak için hesaplanan t -istatistiklerden elde edilen sonuçlara göre kartel döneminde, ortalama reel fiyat ve maliyetler istatistiksel olarak anlamlı şekilde artmaktayken ortalama kar marjı ve maliyet artı fiyat düzeylerindeki artış istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır.

Oynaklıktaki değişimi etüt etmek için ilk aşamada geleneksel yaklaşımlardan; standart sapma, varyans ve varyasyon katsayısına yönelik analizler tercih edilmiş ve varyansa ilişkin elde edilen bulguların istatistiksel güvenilirliği Levene Testi kapsamında incelenmiştir. Elde edilen sonuçlardan hareketle tüm değişkenlerdeki oynaklığın kartel dönemiyle beraber istatistiksel olarak anlamlı düzeyde azaldığı tespit edilmiştir. Akabinde ortalama reel fiyatlara yönelik kurgulanan MA-ARCH ve ortalama maliyet üstü fiyatlara yönelik kurgulanan ARMA-

ARCH modelleri aracılığıyla da ilgili serilerin kartel dönemi dikkate alınarak düzey değerindeki ve oynaklığındaki değişimler incelenmiştir.

Ortalama reel fiyatlar için kurgulanan ARCH modelinden elde edilen nicel çıktılarda, uzlaşma dönemindeki ortalama değişim ile olası bir volatilité kırılmasını yakalamak üzere ortalama ve varyans denklemine eklenen kukla değişkenler istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Sınanan teori ile paralel olarak koşullu ortalama denklemine eklenen kukla değişken pozitif; koşullu varyans denklemine eklenen kukla değişken ise negatiftir. Nitekim kartel dönemiyle birlikte ortalama reel fiyatların oynaklığındaki düşüş, modelden elde edilen koşullu standart sapma ve varyans grafiklerinden de açık bir şekilde tespit edilebilmektedir. Ortalama maliyet üstü fiyatlar için de paralel bulgular tespit edilmiş olmakla birlikte, t testlerinin aksine, ilgili değişkenin ortalamasındaki artış da istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu bakımdan modelin otoregresif yapısının t testlerinin yakalayamadığı marjinal etkileri de yakalayabildiği görülmektedir.

Ekonometrik uygulama safhasında geleneksel oynaklık analizlerinden elde edilen bulgularla örtüşen sonuçlara ulaşılmıştır. Öte yandan kar marjları için oluşturulan modellerin kalıntılarında ARCH etkisine rastlanılmadığından bu değişkenin oynaklık analizleri geleneksel yöntemlerden elde edilen bulgura dayanılarak gerçekleştirilmiştir.

Elde edilen sonuçlar analize konu vaka için ortalama fiyatlardaki artış ile oynaklıktaki azalışın bir rekabet ihlalini yansıtabileceği hipotezini desteklemektedir. Öte yandan yalnızca fiyatlar değil maliyetlerin de dâhil edildiği kar marjı ve maliyet artı fiyat gibi değişkenlerin de bu amaçla kullanılabileceği görülmektedir. Dolayısıyla mevcut çalışmada elde edilen bulgular, konuya ilişkin literatürün ortaya koyduğu teoriyle örtüşmekte ve analizlerin kapsamını bir adım daha öteye taşımaktadır.

Kar marjı serisine ilişkin sınanan otoregresif modellerin artıklarında ARCH etkilerine ulaşılamaması ve ARCH etkilerini bertaraf edebilecek ideal modellerin tespiti, uygulama aşamasında karşılaşılan önemli teknik dezavantajlar olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla mevcut çalışmada kullanılan metodolojinin her durumda veya her veri seti için sağlıklı sonuçlar vereceğinin güvencesi bulunmamaktadır. Zira iktisat temelli tekniklerin, belirli ön şartlar ve varsayımlar içerdiği

bütün kantitatif süreçlerde unutulmaması gereken hayati bir husus olarak değerlendirilmektedir.

Mevcut çalışmada geleneksel yöntemlerin, modern yaklaşımlara kıyasla belirli eksikleri olabilmesine karşın pratik ve isabetli sonuçlar verebileceği de bir kez daha teyit edilmektedir. Bu bakımdan rekabet iktisadi perspektifinden yapılacak oynaklık analizlerinde veri setinin uygunluğuna göre hem geleneksel (standart sapmaya dayalı) analizlere hem de ARCH-GARCH temelli ekonometrik tekniklere yer verilmesinin, en optimal analiz metodolojisi olduğu düşünülmektedir. Ayrıca ARCH prosedürlerinin mevcut çalışmada olduğu gibi ARMA veya ARIMA benzeri süreçler ile modellenmesi halinde kartel zararının hesaplanmasına yönelik ampirik çalışma yapma imkanı da ortaya çıkabilecektir.

EKLER

EK-1: Ekonometrik Modellere İlişkin Diyagnostikler

Ortalama reel fiyatlar için kurulan MA(2)-ARCH(1) ve maliyet artı fiyatlar için kurulan AR(2,3)MA(3)-ARCH(1) modelinin artıklarına, ARCH etkisinin kurulan modellerle birlikte ortadan kalkıp kalkmadığının sınanması amacıyla tekrardan ARCH-LM testi yapılmıştır. Elde edilen bulgura göre her iki model için de ARCH etkisi bertaraf edilmiş veya bir başka anlatımla ARCH etkisi ortadan kalkmıştır. Modellerin artıklarına yapılan ARCH-LM test sonuçları ise aşağıdaki Tablo 9'da bulunmaktadır.

Değişken (Gecikme Sayısı)	Model	F İstatistiği	Olasılık
Ortalama Reel Fiyatlar (1)	MA(2)-ARCH(1)	0.053159	0.8186
Maliyet Artı Fiyatlar (1)	AR(2,3)MA(3)-ARCH(1)	0.706512	0.4050

ARCH-LM testlerinin akabinde modellerden elde edilen artıkların karelerinin otokorelasyonlu olup olmadığı sınanmış ve elde edilen bulgularda serisel korelasyona rastlanılmamıştır. Bu bağlamda artıklara ilişkin otokorelasyon ve kısmi otokorelasyon grafikleri aşağıdaki Şekil 11 ve Şekil 12'de sunulmaktadır

Şekil 11: MA(2)-ARCH(1) Otokorelasyon ve Kısmi Otokorelasyon Grafikleri

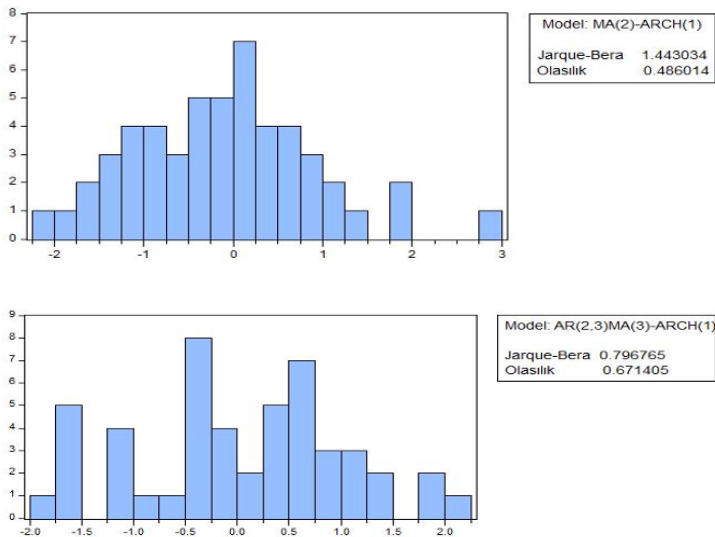
Otokorelasyon (AC)	Kısmi Otokorelasyon (PAC)	AC	PAC	Q-ist.	Olasılık	
		1	-0.032	-0.032	0.0561	0.813
		2	-0.041	-0.042	0.1485	0.928
		3	0.152	0.150	1.4734	0.688
		4	0.047	0.055	1.6001	0.809
		5	-0.082	-0.069	2.0015	0.849
		6	-0.049	-0.076	2.1503	0.905
		7	-0.101	-0.130	2.7921	0.904
		8	-0.145	-0.145	4.1405	0.844
		9	-0.096	-0.097	4.7402	0.856
		10	-0.122	-0.116	5.7351	0.837
		11	-0.146	-0.136	7.1881	0.784
		12	-0.067	-0.089	7.5071	0.822
		13	-0.029	-0.060	7.5690	0.871
		14	0.069	0.060	7.9233	0.893
		15	0.026	0.005	7.9764	0.925
		16	0.207	0.182	11.307	0.790
		17	0.100	0.059	12.113	0.793
		18	-0.085	-0.158	12.715	0.808
		19	0.009	-0.154	12.721	0.853
		20	0.014	-0.152	12.739	0.888
		21	-0.094	-0.157	13.535	0.889
		22	0.037	0.030	13.662	0.913
		23	-0.022	0.017	13.708	0.935
		24	-0.149	-0.071	15.927	0.891

Şekil 12: AR(2,3)MA(3)-ARCH(1) Otokorelasyon ve Kısmi Otokorelasyon Grafikleri

Otokorelasyon (AC)	Kısmi Otokorelasyon (PAC)	AC	PAC	Q-ist.	Olasılık	
		1	0.122	0.122	0.7752	0.379
		2	-0.071	-0.087	1.0445	0.593
		3	-0.173	-0.157	2.6751	0.444
		4	-0.079	-0.046	3.0198	0.555
		5	-0.050	-0.061	3.1607	0.675
		6	-0.017	-0.042	3.1776	0.786
		7	0.037	0.017	3.2594	0.860
		8	-0.054	-0.090	3.4350	0.904
		9	-0.134	-0.140	4.5513	0.872
		10	0.094	0.122	5.1162	0.883
		11	0.005	-0.068	5.1180	0.925
		12	0.088	0.062	5.6431	0.933
		13	-0.063	-0.076	5.9222	0.949
		14	-0.046	-0.043	6.0740	0.965
		15	-0.118	-0.102	7.0924	0.955
		16	-0.107	-0.103	7.9581	0.950
		17	-0.033	-0.078	8.0444	0.966
		18	0.011	-0.050	8.0538	0.978
		19	-0.013	-0.068	8.0675	0.986
		20	0.088	0.039	8.7374	0.986

Son olarak modellerden elde edilen artıkların normal dağılıma sahip olup olmadığı Jarque-Bera sınınamaları aracılığıyla test edilmiş ve her iki model için de hataların normal dağıldığı görülmüştür. İlgili sonuçlar aşağıda yer alan Şekil 13'te sunulmaktadır.

Şekil 13: Modellerden Elde Edilen Hataların Normallik Sınınamaları

Şekil 13 üzerinden görülebileceği üzere, modellerden elde edilen artıkların normal dağılıma sahip olduğu önermesine sahip hipotezi ret edilememektedir. Dolayısıyla yapılan tüm sağlamlık testleri ve sınamalar ışığında ilgili modellerin güvenilir ve isabetli sonuçlar üretmesi beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Abrantes-Metz, R. M., & Metz, A. D. (2019). The Future of Cartel Deterrence and Detection. *Antitrust Chronicle*. <http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/154157/1/693856.pdf>, Erişim Tarihi: 13.04.2021.
- Abrantes-Metz, R. M., Conor, J. M., & Metz, A. D. (2013). The Determinants of Cartel Duration. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2263782, Erişim Tarihi:03.06.2021.
- Abrantes-Metz, R. M., Froeb, L. M., Geweke, J. F., & Taylor, C. T. (2006). A Variance Screen for Collusion. *International Journal of Industrial Organization*, 24(3), 467-486.
- Akdi, Y. (2012). *Zaman Serileri Analizi (Birim Kökler ve Kointegrasyon)* (Genişletilmiş 3.Baskı b.). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aktaş, C., & Akkurt, H. (2006). ARCH Modelleri ve Türkiye'ye Ait Otomobil retimi Verilerinin Farklı Varyanslılığının İncelenmesi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 87-106.
- Athey, S., & Bagwell, K. (2001). Optimal Collusion with Private Information. *RAND Journal of Economics*, 32(3), 428-465.
- Athey, S., & Bagwell, K. (2008). Collusion with Persistent Cost Shocks. *Econometrica*, 76(3), 493-540.
- Athey, S., Bagwell, K., & Sanchiro, C. (2004). Collusion and Price Rigidity. *Review of Economic Studies*, 71(2), 317-349.
- Bajari, P. & Ye, L. (2003). Deciding Between Competition and Collusion, *The Review of Economics and Statistics*, 85(4), 871-989.
- Bejger, S. (2009). Econometric Tools for Detection of Collusion Equilibrium in the Industry, *Dynamic Econometric Models*, (9), 27-38.
- Bejger, S. (2012). Cartel in the Indian Cement Industry: An Attempt to Identify It, *Economic Discussion Paper No.2012-18*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2035307, Erişim Tarihi: 29.04.2021.
- Blackenburg, K., & Geist, A. (2009). How Can a Cartel Be Detected?. *International Advances in Economic Research*, 15(4), 436.
- Blackenburg, K. v., Geist, A., & Kholodilin, K. (2010). The Influence of Collusion on Price Changes: New Evidence from Major Cartel Cases. *German Economic Review*, 13(3), 245-256.

- Bollerslev, T. (1986). Generalized Autoregressive Conditional Heteroscedasticity, ARCH Selected Reading, Oxford University Press.
- Bolotova, Y. (2009). Cartel Overcharges: An Empirical Analysis. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 70(1-2), 321-341.
- Bolotova, Y., Conor, J. M., & Miller, D. J. (2006), The Impact of Collusion on Price Behavior: Empirical Results from Two Recent Cases, <https://ssrn.com/abstract=991908> veya <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.991908>, Erişim Tarihi 21.01.2021.
- Bos, I. (2009). Incomplete Cartels and Antitrust Policy: Incidence and Detection. *Ph.D. Dissertation Manuscript*. Amsterdam: Department of Economics, ACLE University of Amsterdam.
- Box, G. E., & Jenkins, G. M. (1976). Time Series Analysis: Forecasting and Control, *Holden-Day*.
- Connor, J. M., & Bolotova, Y. (2006). A Meta-Analysis of Cartel Overcharges. *International Journal of Industrial Organization*, 24, 1109-1137.
- Conor, J. M. (2005). Collusion and Price Dispersion. *Applied Economics Letters*, 12(6), 335-338.
- Conor, J. M. (2008). Forensic Economics: An Introduction with Special Emphasis on Price Fixing. *Journal of Competition Law and Economics*, 4(1), 31-59.
- Conor, J. M. (2014). Price-Fixing Overcharges: Revied 3rd. Edition, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2400780, Erişim Tarihi:22.05.2021.
- Crede, C. J. (2019). A Structural Break Cartel Screen for Dating and Detecting Collusion. *Review of Industrial Organization* (54), 543-574.
- Cumbul, E. (2021). Group Formation, Mergers, and Overlapping Ownership in Aggregative Games with Information Sharing, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3946305, Erişim Tarihi: 17.02.2022.
- Çörüş, S. (2012). Kartellerin Tespit Edilmesinde Davranışsal Tarama Teknikleri. *Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi No: 11*. Ankara: Rekabet Kurumu.
- Delacre, M., Lakens, D., & Leys, C. (2017). Why Psychologists Should by Default Use Welch's t-test Instead of Student's t-test, *International Review of Social Psychology*, 30(1), 92-101.

- Douglas, S., Vasconcelos, S., Resende, M.. & Cajueiro, D.O. (2021) Won't Get Fooled Again: A Supervised Machine Learning Approach for Screening Gasoline Cartels, *CESifo Working Papers*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3770457, Erişim Tarihi:05.02.2022.
- Enders, W. (2015). *Applied Econometric Time Series* (Fourth Edition b.). Alabama: Wiley.
- Engle, R. F. (1982). Autoregressive Conditional Heteroscedasticity with Estimates of the Variance of United Kingdom Inflation, *Econometrica*, 50(4), 987-1007.
- Esposito, F. M. & Ferrero, M. (2006). Variance Screens for Detecting Collusion: An Application to Two Cartel Cases in Italy. Mimeo.
- Garrod, L. (2012). Collusive Price Rigidity under Price Matching Punishments. *International Journal of Industrial Organization*, 30(5), 471-482.
- Ghani, I. M. M., & Rahim, H.A. (2019). Modeling and Forecasting of Volatility using ARMA-GARCH: Case Study on Malaysia Natural Rubber Prices, *IOP Conf. Ser.: Mater. Sci. Eng.* 548 012023.
- Gürsakal, S. (2011). GARCH Modelleri ve Varyans Kırılması: İMKB Örneği, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(3), 161-178.
- Hanazono, M., & Yang, H. (2007). Collusion, Fluctuating Demand, and Price Rigidity. *International Economic Review*, 48(2), 483-515.
- Hansen P. R., & Lunde, A. (2005), A Forecast Comparison of Volatility Models: Does Anything Beat a GARCH(1,1)?, *Journal of Applied Econometrics*, 20(7), 873-889.
- Harrington, J. (2004). Post-Cartel Pricing During Litigation, *Industrial Economics*, 52(4), 517-533.
- Harrington, J. (2005). Optimal Cartel Pricing in the Presence of an Antitrust Authority, *International Economic Review*, 46(1), 145-169.
- Harrington, J. (2008). Detecting Cartels. P. Buccirosi (Dü.) içinde, *Handbook of Antitrust Economics* (s. 213-252). London: MIT Press.
- Harrington, J., & Chen, J. (2006). Cartel Pricing Dynamics with Cost Variability and Endogenous Buyer Detection. *International Journal of Industrial Organization*, 24(6), 1185-1212. doi:<https://doi.org/10.1016/j.ijindorg.2006.04.012>.

- Heijnen, P., Marco, H., & Soetevent, A. R. (2012), Screening for a Collusion: A Spatial Statistics Approach, *Discussion paper / Tinbergen Institute*. - Rotterdam [u.a.], ISSN 0929-0834, ZDB-ID 2435783-2. - Vol. 2012,058.
- Hüschelrath, K., & Veith, T. (2013). Cartel Detection in Procurement Markets. *Managerial and Decision Economics*, 35(6), 404-422.
- Jimenez J.L. Perdiguero, J. (2012). Does Rigidity of Prices Hide Collusion, *Review of Industrial Organization*, 41, 223-248.
- Levene, H. (1960). *Robust tests for equality of variances*. In *Contributions to Probability and Statistics: Essays in Honor of Harold Hotelling* ed. I. Olkin, S. G. Ghurye, W. Hoeffding, W. G. Madow, and H. B.Mann, Menlo Park, CA: Stanford University Press
- Levenstein, M. C., & Suslow, V. Y. (2006). What Determines Cartel Success? *Journal of Economic Literature*, 44, 43-95.
- Levenstein, M. C., & Suslow, V. Y. (2010). Breaking Up is Hard to Do: Determinants of Cartel Duration, *Ross School of Business Paper No. 1150*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1676968, Erişim Tarihi: 03.07.2021.
- OECD. (2013). Ex officio cartel investigations and the use of Screens to Detect Cartels. *Policy Roundtable*, <http://www.oecd.org/daf/competition/exofficio-cartel-investigation-2013.pdf>, Erişim Tarihi: 02.04.2021.
- Ordonez-De-Haro, J. M., & Torres, J. L. (2014). Price Hysteresis After Antitrust Enforcement: Evidence from Spanish Food Markets. *Journal of Competition Law and Economics*, 10(1), 217-256.
- Oxera. (2013). Hide and Seek: The Effective Use of Cartel Screens. *Advancing Economics in Business*.
- Özden, Ü. H. (2008). İMKB Bileşik 100 Endeksi Getiri Volatilitesinin Analizi, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 339-350.
- Porter, R. H., & Zona. J. (1993). Detection of Bid Rigging in Procurement Auctions, *Journal of Political Economy*, 101(3), 518-538.
- Porter, R. H., & Zona. J. (1999). Ohio School Milk Markets: An Analysis of Bidding, *The RAND Journal of Economics*, 30(2), 263-288.

- Smuda, F. (2012). Cartel Overcharges and the Deterrent Effect of EU Competition Law, *ZEW-Centre for European Economic Research Discussion Paper No. 12-05*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2118566, Erişim Tarihi: 27.07.2021.
- Songül, H. (2010). Otoresif Koşullu Değişen Varyans Modelleri: Döviz Kurları Üzerine Uygulama, *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Uzmanlık Yeterlilik Tezi*, <http://www3.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/huseyinsongul.pdf>, Erişim Tarihi: 04.01.2021.
- Welch, B. L. (1947). The Generalization Of 'Student's' Problem When Several Different Population Variances Are Involved, *Biometrika*, 34(1-2), 28-35.

Rekabet Kurulu Kararlarında Zamanaşımının Uygulanması

* 06 Ocak 2022'de alındı; 25 Mart 2022'de kabul edildi.

Araştırma Makalesi

Ayşe Nur ÖZDEMİR

Öz

Makalenin amacı, 23.01.2008 tarihinde 5728 sayılı Temel Ceza Kanunlarına Uyum Amacıyla Çeşitli Kanunlarda ve Diğer Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile ilga edilen 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un idari para cezalarının tabi olacağı zamanaşımı sürelerini düzenleyen 19. maddesinin yerine uygulanan 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nun ilgili hükümlerinin yol açtığı sonuçları ve uygulamada karşılaşılan problemleri tartışmaktır. Bu kapsamda öncelikle idari yaptırımların temeli olan ve idareye işlem tesis etmesi için verilen süreye uymaması halinde gündeme gelecek olan zamanaşımı kurumunun özellikleri ortaya konulmuştur. Genel kanun niteliğini haiz olan 5326 sayılı Kabahatler Kanunu ile daha eski tarihli 4054 sayılı Kanun'un uygulanması bağlamında, zamanaşımının başlangıcından sona ermesine kadar ortaya çıkan hukuki durumlar ve sorunlar ele alınmıştır. Bu hususlar aktarılırken, uygulamanın tespit edilmesi yanında genel hukuk prensipleri çerçevesinde olması gerekenler de tartışılmıştır. Son olarak makale kapsamında edinilen perspektif doğrultusunda mevcut uygulama ve düzenlemeler hakkında çıkarımlar yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İdari Yaptırım, Zamanaşımı, Hukukun Genel İlkeleri, Rekabet Kurulu kararları, Kabahatler Kanunu

* SOCAR Turkey Enerji A.Ş., Kamu İlişkileri Yöneticisi. Orcid ID: 0000-0001-8417-2851. Çalışmada yer alan görüşler yazarın kendi görüşleri olup Rekabet Kurumu'nu bağlayıcı değildir.

Implementation of Statute of Limitations in the Decisions of the Board of the Turkish Competition Authority

Received 06 January 2022; accepted 25 March 2022
Original Article

Ayşe Nur ÖZDEMİR

Abstract

The aim of the article is to discuss the results of the relevant provisions of the Misdemeanor Act No. 5326, which was applied instead of the the Act on the Protection of Competition No. 4054 and to analyse the problems encountered in practice . In this context, first of all, the basis of administrative sanctions and the characteristics of the statute of limitations, which will come to the agenda in case of non-compliance with the time given to the administration to take action are examined. In the implementation of the Misdemeanor Act No. 5326, which has a general codification nature; and the Law No. 4054, the legal situations and problems that arose from the beginning until the end of the statute of limitations are explained. In addition to outlining the current practice, determining as to what should be within the framework of general law principles is also discussed. Finally, inferences are made with regard to the current practices and regulations in line with the perspective obtained within the scope of the article.

Keywords: *Administrative Sanction, Statute of Limitations, General Principles of Law, Decisions of the Turkish Competiton Authority, the Misdemeanor Act*

*“Bastırıcı gücün kaynağı Demokles’in kılıcı
sonsuz kadar bireylerin üzerinde durmamalıdır”¹*

GİRİŞ

Bir toplumun içinde yaşayan her bireyin uymakla yükümlü olduğu ve adeta “maruz kaldığı” birtakım kurallar bulunmaktadır. Zira devlet egemenliğinin nimetlerinden yararlanan “idare edilenler”ın bunun karşılığında bazı kurallara uyması beklenmektedir. Bu kurallar bütünü “hukuk” çatısı altında toplanmakta ve yürürlükte kaldığı süre boyunca herkese ve her duruma sabit olarak uygulanmaktadır. İdare, hukuk kurallarını uygularken birtakım yetki ve ayrıcalıklarla donatılmıştır. Bu yetki ve ayrıcalıklar, zaman zaman toplumdaki bireyler üzerinde yükümlülükler öngören sonuçlar doğurabilmekte ve bireyleri belirli bir yönde hareket etmeye zorlayabilmektedir. Anılan hususlar kamu gücünü elinde bulunduran idarenin, kamu düzenini sağlamak için aldığı inisiyatiflerle ilintilidir. Başka bir deyişle idare, kamu düzenini sağlamak adına kamu gücünün bir yansıması olan idari yaptırımları uygulayabilmektedir. İdari yaptırımların cezalandırıcı mahiyetleri ile idareden sadır olmasından dolayı, ceza hukuku ile idare hukukunun prensiplerinden faydalandığı noktaları bulunmaktadır. Bu çalışmanın ilk bölümünde, idari yaptırımların temeli ve özellikleri üzerinde durulacak, akabinde Kurul’un verdiği idari para cezalarının bu çerçevede içindeki yeri tespit edilecektir.

Bir yandan idare edilenlerin bu kurallar bütününe uyması beklenirken, diğer yandan da idarenin kendisine çizilen çerçevede eylemlerini ve işlemlerini tesis etmesi gerekmektedir. Nasıl ki özel hukukta dahi basiretli bir alacaklının, alacağını tahsil etmek noktasında hevesli olduğunun göstergesi olarak belirli bir zamanda talep etmesi bekleniyorsa, kamu gücünü elinde bulunduran idarenin de kamu düzenini sağlamak adına işlem tesis etmek noktasında hızlı davranması beklenmektedir. Bu doğrultuda, kendisine tanınan süre içerisinde belirli bir eylemi gerçekleştirilmeyen veya işlemi tesis etmeyen idarenin, o işlem veya eylemi yapmakta isteksiz olduğu sonucu çıkarılabilmektedir. İdarenin elinde bulundurduğu yetki ve sorumlulukların gereğini yapması için öngörülen zaman dilimi, zamanaşımı müessesesine işaret etmektedir. Böylesine bir düzenlemenin, idare edilenlerin ilanihaye

cezalandırma tehdidi altında kalmasını engelleyen ve diğer taraftan idareyi de makul bir süre içinde pratik şekilde davranmaya iten özellikleri bulunmaktadır. Zamanaşımı müessesesinin yer verilen bu özellikleri idari yaptırımların akabinde aktarılacaktır.

İkinci bölümde idari yaptırımların ve zamanaşımı müessesesinin hukuk düzeni içerisindeki konumu tespit edildikten sonra, idari yaptırımların yükümlülük doğurucu yönü ve zamanaşımı müessesesinin amaçları doğrultusunda idari yaptırımların tabi olması gereken güvenceler üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda özellikle “*lehe kanun*” ele alınacak ve Kabahatler Kanunu ile 4054 sayılı Kanun’un zamanaşımına ilişkin hükümlerinin zaman bakımından uygulanması, anılan prensip doğrultusunda yorumlanacaktır.

Üçüncü bölümde zamanaşımı müessesesinin pozitif hukuktaki yansımaları ile zamanaşımı süresinin işlemeye başlamasından sona ermesine kadarki süreç incelenecek ve bu bağlamda zamanaşımının konu edinildiği Kurul kararları incelenecektir.

Dördüncü bölümde ise zamanaşımı süresinin sona ermesinin hukuk dünyasında ortaya çıkardığı sonuçlar ve idarenin zamanaşımı süresi dolmuş bir idari işlem hakkında aldığı kararların mahiyeti tartışılacaktır. Çalışmanın bütünü kapsamında ve nihayetinde, zamanaşımı müessesesinin idari yaptırımlar bakımından uygulanması ve karşılaşılan sorunlar üzerinde durulması akabinde, birtakım çıkarımlar yapılacaktır.

1. İDARİ YAPTIRIM KAVRAMI VE ZAMANAŞIMI MÜESSESESİ, BU MÜESSESENİN NİTELİĞİ İLE ÖNEMİ VE SONUÇLARI

1.1. Depenalizasyon Hareketleri

Devletin egemenliğinin tabi olduğu koşullar değiştiği gibi, kurallar da toplumsal gereklerle birlikte değişmektedir. Bu bağlamda, Türk hukuk sisteminin de tabi olduğu Kara Avrupası hukuk sisteminin tarihsel zaman çizgisinin başından itibaren izlenen yolda “*depenalizasyon*” hareketlerine rastlanmaktadır. Depenalizasyon, bir suç ve cezanın ceza mahkemelerince kovuşturulan bir suç ve suçun karşılığında onlarca verilen bir ceza olmaktan çıkarılıp, idari suç ve ceza haline

getirilmesini ifade etmektedir. Depenalizasyon hareketleri zaman zaman idareye adeta yarı-yargısal yetkiler tanınması gibi hususlarda eleştiri odağı olsa da (Conseil d'Etat, 2017), depenalizasyon lehine olan görüşler de mevcuttur (Soyaslan, 1990) (akt. Yalçın, 2007). AYM, E: 2015/50, K: 2015/107 sayılı kararında; “*Gelişen, büyüyen, çeşitlenen ve çoğalan toplumsal gereksinimleri yerinde, zamanında ve etkin bir biçimde karşılayabilmek için çağdaş yönetimlerde idareye geniş ve değişik alanlarda yaptırım yetkileri tanınmaktadır.*” denilmiştir. Bunun dışında AİHM de *A and B/ Norway* kararında idari otoritelerin, yaptırım konusu alanda uzmanlaşmış olmaları ve kurumsal kapasiteleri sayesinde ceza yargılamasındaki usulden daha hızlı bir şekilde yaptırım uygulayabildiklerine değinmiştir². Her halükârda, Kabahatler Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle idareye yöneltilen “*yargısız infaz*” eleştirilerinin hâlihazırda pratik bir sonucu kalmamıştır. Ayrıca depenalizasyon sonucu idareye bahşedilen yetkileri etkin ve hızlı biçimde kullanan bağımsız idari otoritelerin faaliyetlerinin sıkça gündeme gelmesi karşısında anılan otoritelerin faaliyet alanlarında ehil olmaları, beklenen ve arzu edilen bir durumdur. Bunun yanında, depenalizasyon hareketleri sonucuda, önceden hukuka aykırı davranışları sebebiyle ceza tehdidi altında bulunmayan tüzel kişilerin de davranışları belli bir hukuk sistematğinde denetlenebilir hale gelmiştir (Rosenfeld ve Veil, 2009, s.61-73).

1.2. İdari Yaptırım Kavramı ve Kabahatler Kanunu

İdari yaptırımların neyi kastettiğine gelmeden önce, idari işlem kavramına değinmek gerekmektedir. AYM³ ve Uyuşmazlık mahkemesinin idari işlemi konu edindiği kararlardan, bir işlemin idari olup olmadığını, organik ve maddi ölçütlere göre belirlediği görülmektedir. Başka ifadeyle, işlemin idare tarafından yapıldığı ve idari bir faaliyet olması halinde “*idari*” olduğu söylenecektir (Tan, 2014, s. 363). Gözler (2009, s. 628), BİO'ların işlemlerinin organik açıdan idari, maddi açıdan her ne kadar “*yargı işlemi*” gibi telakki edilebileceğini ifade etse de; Kurul kararlarının bir idari işlem olduğunu ifade etmektedir.

² 15.11.2016 tarih ve 24130/11, 29758/11 başvuru numaralı karar.

³ Bkz. AYM'nin 25.05.1976 tarih ve E. 976/1, K.976/38 sayılı; 04.06.2003 tarih ve E.2003/46, K.2003/46 sayılı kararları.

İdari işlemlerin hangi kriterlere göre tespit edilmesi gerektiği meselesinden sonra, idari işlemlerden biri olan idari yaptırımların tanımı ve esaslarına gelmek gerekmektedir. Özyay'a göre (1985, s.10) idari yaptırımlar, *“yasaların açıkça yetki verdiği durumlarda, araya yargı kararı girmeden, idarenin doğrudan doğruya bir işlemi ile idare hukukuna özgü usullerle vermiş olduğu cezalar”* dır. Ulusoy (2013, s.5) , yaptırımın iki temel özelliğinin *“bir mevzuat ihlalinin doğrudan karşılığı olarak verilmesi”* ve *“hukuksal bir zorlama içermesi”* olduğunu belirtmekte, bu iki temel özelliği içermeyen hukuki bir tasarrufun ise yaptırım olarak nitelendirilemeyeceğini eklemektedir. Doktrin dışında, AYM idari yaptırımı, *“Öğretide de kabul edildiği gibi idarenin, bir yargı kararına gerek olmaksızın yasaların açıkça verdiği bir yetkiye dayanarak idare hukukuna özgü yöntemlerle, doğrudan doğruya bir işlemi ile uyguladığı yaptırımlarla, verdiği cezalar”*⁴ olarak tanımlamaktadır. Nitekim Uyuşmazlık Mahkemesi de idari yaptırımları, *“kamu düzeninin sağlanması ve korunması görev ve yükümlülüklerinin yerine getirilmesini sağlamaya yönelik yaptırımlar”* olarak nitelirmektedir⁵.

İdari yaptırımlara ilişkin yer verilen tanımlamalar çerçevesinde Rekabet Kurumu'nun verdiği kararların, mevzuat ihlali karşılığında verilmiş ve hukuki bir zorlama içeren kararlar olduğu aşikardır. Nitekim, rekabet hukukunun süjesini oluşturan teşebbüsler, 4054 sayılı Kanun hilafına davrandığı takdirde ilgili mevzuatta belirlenen esaslar çerçevesinde idari para cezasına maruz kalmaktadır. Bu noktada, 4054 sayılı Kanun'un zikrettiği *“idari para cezası”* kavramının, idari yaptırımlarla ilişkisi özelinde, hukuki niteliğinin tartışılması gerekmektedir.

Doktrinde, idari yaptırımların tasnifi hususunda görüş birliğinin bulunduğu söylenemeyecektir. İdari yaptırımların tasnifinin makale çerçevesindeki pratik önemi, uygulanacak hukuki rejimin belirlenmesi bakımındandır. Başka bir ifadeyle ceza hukukunun çekirdek ilkelerinin, yaptırımın cezai yönünün ağır basması durumunda uygulanması gerekmektedir. Bu noktada pratik açıdan kolaylık sağlayan en genel tasnifin, idari tedbirler ve idari cezalar olduğu düşünülmektedir. Bu tasnif doğrultusunda idarenin yaptırımının idari tedbir niteliği ağır

⁴ Bkz. AYM'nin 23.10.1996 tarih ve E.1996/48, K.1996/41 sayılı kararı ile 13.05.2004 tarih ve E.2000/43, K.2004/60 sayılı kararı.

⁵ Bkz. Uyuşmazlık Mahkemesi, 13.06.2005 tarih ve E. 2005/37, K. 2005/50 sayılı karar.

basıyorsa, ceza hukukunun çekirdek ilkelerinin uygulanmamış olması, o yaptırımın hukuka aykırı sayılması için yeterli olmayacaktır. Buna karşın idari cezalara çekirdek ceza hukuku ilkelerinin uygulanması ise bir zarurettir (Ulusoy, 2019, s.450). Ulusoy'un (2013) , idari yaptırımlar bakımından yaptığı tasnif uyarınca , BİO'ların verdiği idari para cezaları (regülatif cezalar), idari cezaların bir türüdür. Bu makale çerçevesinde de Kurul'un verdiği idari para cezaları, idari yaptırımlar üst başlığı altındaki idari cezaların bir alt türü olarak değerlendirilmekte ve aksi belirtilmedikçe, idari yaptırımlar için yapılan değerlendirmeler anılan cezalar için de yapılmış sayılmaktadır.

İdari para cezalarının idari yaptırımların bir alt türü olmasının tespiti yanında, suç vasfındaki eylemlerle de ilişkisinin ortaya konması gerekmektedir. Nitekim ceza kanunları ve ceza hukuku bağlamında ortaya çıkan zamanaşımı müessesesi, nispeten daha genç olan depenalizasyon ve idari yaptırım kavramlarına göre daha oturmuş ve somuttur. Bu kapsamda daha genç olan idari yaptırımlara ilişkin hukuki rejimin belirlenmesinde ceza hukuku prensiplerinden faydalanılabilmektedir.

Depenalizasyon sonucu hukuk sistemlerine yeni kazandırılan bu ilke ve esasların derlendiği bir hukuk dalının mevcut olup olmadığı hususu da tartışmalıdır. Zira bu alanı Fransız ekolündeki terminoloji gibi “*İdari Ceza Hukuku*” olarak nitelendiren yazarlar⁶ olmakla birlikte, Alman ekolünün terminolojisini tercih edip “*Düzene Aykırılıklar Hukuku*” olarak nitelendiren yazarlar da bulunmaktadır⁷. Bunun yanında, gündeme gelen meselenin yeni bir durum teşkil etmediği, idare hukukunun ilke ve esasları ile yola devam edilmesi gerektiğini savunan hukukçular da mevcuttur⁸. Netice itibarıyla nasıl ifade edildiğiyle bağıntılı olmaksızın, idari yaptırıma tabi olan davranışların da tıpkı suç teşkil eden fiiller gibi birtakım hukuki güvencelere sahip olmaya mazhar olması gerektiği kuşkusuzdur. Bunun yanında idari yaptırımlar da hangi kalıpta ortaya çıkarsa çıksın, bir idari işlem niteliğini haiz olacağı da açıktır.

⁶ Fransız Hukukunda “*Droit Administratif Pénal*” terimi kullanılmaktadır. İlhan ÖZAY, Fatih Selami MAHMUTOĞLU idari yaptırımların ayrı bir disiplin çerçevesinde düzenlenmesi gerektiğini düşünen yazarlardır.

⁷ Alman Hukukunda “*Ordnungswidrigkeiten*” terimi kullanılmaktadır. Örneğin Berrin AKBULUT bu görüştedir.

⁸ Guido ZANOBINI, Feyyaz GÖLCÜKLÜ, Oğuz SANCAKDAR idare hukuku prensiplerinin benimsenmeye devam edilmesi gerektiğini düşünenlerdendir.

Kabahatler Kanunu'nun genel gerekçesine göre; "...esasen hukuka aykırı olan ve haksızlık ifade eden fiiller arasında suç veya kabahat olarak bir ayırım yapılması, bir nitelik farkı oluşturmamaktadır. Söz konusu tasnif haksızlıklar arasındaki nicelik farkına dayanmaktadır.". Bu ifadeden, hem suçların, hem de kabahatlerin ortak özelliğinin, kime yöneldiklerinden bağımsız olarak, bir haksızlık barındırmaları olduğu anlaşılmaktadır (Yurtcan, 2005, s.64). Bununla birlikte her ikisinin de içerdiği haksızlık oranları, doğaları gereği farklılık göstermektedir. Bu kapsamda kanun koyucu, bir davranışın suç mu yoksa kabahat mi olduğuna ve hangi hukuki çerçevede düzenlenmesi gerektiğine karar vermektedir. Kural olarak suçların daha ağır, kabahatlerin ise nispeten daha hafif yaptırımlara tabi olduğu söylenebilmektedir.

Kabahatler Kanunu sadece kabahat teşkil eden haksızlıkları değil, bunların tabi oldukları genel esasları da düzenlemektedir (Özen, 2013, s.13). Kabahatler Kanunu'nun 3. maddesinin ilk hali, kanunun genel hükümlerinin diğer kanunlardaki kabahatler hakkında da uygulanacağı şeklinde düzenlenmiştir (Sancakdar, 2009, s.96)⁹. Madde gerekçesinde ise, zamanaşımı da dâhil olmak üzere kabahatleri düzenleyen özel kanunlarda genel nitelikteki hükümlere kazuistik biçimde yer verildiği ve bu nedenle belli bir sistematikten yoksun olan bu düzenlemelerde hukuk uygulamasında birliği ve hukuk güvenliğini sağlamak adına özel kanunlarda sadece kabahat oluşturan fiillerin tanımlanması ve karşılığındaki idari yaptırımın belirlenmesiyle yetinilmesi gerektiği belirtilmiştir. Diğer bir ifadeyle, kabahatlerin Kabahatler Kanunu dışındaki diğer bir mevzuatta düzenlenmiş olması halinde, Kabahatler Kanunu'ndaki genel hükümlerin bu kabahatler bakımından da uygulanması gerekmektedir¹⁰. Bu ifadeden, Kabahatler Kanunu'nun soruşturma zamanaşımına ilişkin hükümlerinin de 4054 sayılı Kanun

⁹ Yazar söz konusu durumu şu ifadelerle dile getirmiştir: "*Kabahatler Kanunu'nun genel kanun olduğunu öngören 3. maddenin iptal edilmesi ile idari yargı aleyhine adli yargının kapsamının daha da genişletilmesinin önüne geçilmiştir. İdari işlemin hukuki analizinin Ceza Hukuku ve suçun unsurları bakımından yapılması, idari işlem teorisi ve genel İdare Hukuku ilke ve kuralları ile açıklanmasını imkansız kıldığı gibi, kabahatlerin suç olmaktan çıkarılması felsefesine de uygun olmayan bir yaklaşımdır.*"

¹⁰ Kabahatler Kanunu'nun 3. maddesi uyarınca kanunun ilgili hükümlerinin, diğer kanunlarda aksine hüküm bulunmaması halinde idari yaptırım kararlarına karşı kanun yollarının; diğer genel hükümlerinin ise idari para cezası veya mülkiyetin kamuya geçirilmesi yaptırımını gerektiren bütün fiiller hakkında uygulanacağı belirtilmiştir. Yani ilgili hüküm uyarınca, idari para cezası ve mülkiyetin kamuya geçirilmesi yaptırımları hakkındaki genel hükümler istisnasız her durumda uygulanacaktır.

kapsamında verilen idari para cezaları bakımından uygulanacağı anlaşılmaktadır. Nitekim 4054 sayılı Kanun'da 2008 yılında 5728 sayılı Kanun'la yapılan değişiklikten sonra, zamanaşımının düzenlendiği 19. madde ilga edilmiştir¹¹. Buna karşın rekabet hukuku ile özel hukukun da önemli kesişim noktaları bulunmaktadır. Zira, rekabet hukukuna aykırı davranışlar bir çeşit haksız fiil teşkil etmektedir. Hatta Aslan'a göre (2015, 14), 4054 sayılı Kanun'un ihlalden zarar görenlerin tazmin talepleri, Borçlar Kanunu'nda düzenlenen haksız fiilden doğan tazminat haklarının özel bir halini oluşturmaktadır. Buna karşılık, 4054 sayılı Kanun ihlallerinin hukuki niteliği, makale kapsamında değerlendirilmeyecektir. Zira Kabahatler Kanunu lafzı ve Danıştay kararları uyarınca, 4054 sayılı Kanun kapsamındaki ihlaller Kabahatler Kanunu hükümlerine tabi kılındığı açıktır.

1.3. Zamanaşımı Kavramı

Yargılama ve cezalandırma yetkisinin idareye verilmesindeki saik aktarıldıktan sonra, bu yetkinin sınırlandırılması ve amacına uygun kullanılmasına yarayan enstrümanlardan olan zamanaşımı müessesesini açıklamak gerekmektedir. Zamanaşımı genel olarak *“kanun tarafından tayin edilen sürelerin geçmesi ve şartların gerçekleşmesi ile fiili bir durumun kanuni bir duruma çevrilerek, devlet otoritesi tarafından korunması”* olarak tanımlanmaktadır (Arslan, 2016, s. 27). Bu tanımın yanında, *“Kanunun tayin ettiği şartlar altında bir zamanın geçmesi üzerine bir kazanma veya külfetten kurtulma yolu”*; *“Bir davanın açılması veya bir hükmün yerine getirilmesi için kanunen muayyen, belli olan zamanların geçmesi.”*; *“Yasanın belirttiği şartlar altında bir sürenin geçmesiyle bir hak kazanmak, bir yükümlülüğün kurtulmak, bir hak veya yetkiyi kaybetmek gibi bir sonuç doğuran, başlangıç ve sonu belirli bir zaman parçası.”* şeklinde yapılan tanımlar da mevcuttur (Arslan,

¹¹ Mülga madde hükmü şu şekildedir:

“Kurulun para cezası ve süreli para cezası verme yetkisi aşağıdaki zamanaşımı sürelerine tabidir:
a) Teşebbüs veya teşebbüs birliklerinin başvurusu veya bildirimle, bilgi verme ya da yerinde inceleme yapılmasıyla ilgili hükümlerin ihlali halinde üç yıl,
b) Diğer hallerde beş yıl.

Süre, ihlalin vuku bulduğu gün işlemeye başlar. Sürekli veya tekrarlanan ihlaller söz konusu ise süre, ihlalin sona erdiği ya da en son tekrarlandığı günden itibaren başlar.

Bu ihlalle ilgili olarak Kurulun inceleme veya araştırma amacıyla yapacağı herhangi bir işlem, bu işlemin ilgili taraflardan birine tebliği anından itibaren zamanaşımını keser. Karar aleyhine yargı yoluna başvurulmuş olması zamanaşımı süresini keser.”

2016, s. 29) Tanımlardan da görüleceği üzere zamaşıminın özel hukuk veya kamu hukukunda hem “kazandırıcı”, hem de “kaybettirici” özelliği bulunmaktadır. Zamaşıminın kazandırıcı sayılabilecek özelliği daha doğru bir ifadeyle idare edilenler bakımından bir nevi “yükümlülükten kurtarıcı”dır. Nitekim aşağıdaki bölümlerde açıklanacağı üzere, idari para cezaları bakımından genel kanun niteliğini haiz olan Kabahatler Kanunu’nun soruşturma zamaşıminı düzenleyen hükmünde, “*Soruşturma zamaşıminın dolması halinde kabahatten dolayı kişi hakkında idari para cezasına karar verilemeyeceği*” belirtilmektedir. Kanunun bu hükmünden zamaşıminı müessesesini tesis etmesindeki amacının, idarenin elinde olan bir yetkiyi almak olduğu söylenebilecektir.

1.3.1. Zamaşıminı Müessesesinin Hukuki Niteliği ve Önemi

Zamaşıminı müessesesinin, idari yaptırımlara ilişkin olarak düzenlenmeden önce, ceza hukukuna ilişkin olarak hukuk dünyasına girdiği görülmektedir. Zamaşıminına ilişkin hükümlerin niteliğine bağlı olarak doğurduğu hukuki sonuçlar da değişebilmektedir. Bu kapsamda doktrinde, anılan hükümlerin maddi hukuka mı, yoksa usul hukukuna mı ait olduğuna ilişkin görüşler bulunmaktadır. Bilindiği üzere usul hukukuna ilişkin hükümler, normun içeriğini ve normun öngördüğü sonuçları değiştirmemekte ve fakat normun nasıl uygulanacağına etki eden düzenlemelerdir. Maddi hukuka ilişkin hükümler ise doğrudan normun içeriğiyle alakalı olup, normun sonucunda ortaya çıkacak hukuki durumu etkileyen düzenlemelerdir. Bu doğrultuda zamaşıminın usul hukukuna ilişkin olduğunu söyleyen görüşe göre zamaşıminına ilişkin düzenlemeler; ne şekilde ceza verileceği konusunda yol göstermemekte ve ceza normunun içeriğini değiştirmemektedir. Maddi hukuka ait olduğunu savunan görüş ise gerekçe olarak zamaşıminına ilişkin hükümlerin ceza verirken bir alt sınır öngörmesi bakımından “maddi” hukuk kuralı olduğunu göstermektedir (akt. Taner, 2007). Hukuk teorisi açısından bir normun hem usul, hem de maddi hukuk kuralı olmasında bir engel bulunmamakta, önemli olanın normun muhataplarının temel hukuk güvencelerinden mahrum bırakılmaması gerektiğidir (Ulusoy, 2013, s.69). Bu kapsamda zamaşıminı müessesesinin, fiili işleyen lehine bir kurum olduğu göz önüne bulundurulduğunda özellikle lehe

uygulama prensibinin uygulanabilmesi bakımından, maddi hukuk kuralı olduğunun kabul edilmesinde bir sakınca bulunmamaktadır.

Depenalizasyon hareketleri sonucunda idareye bahşedilen yetkiler sonucunda idareye yüklenen sorumluluklardan biri de idarenin zamanaşımı müessesesine her eylem ve işleminde dikkat etmesi gerektiğidir. Zira zamanaşımı, idare edilenler bakımından hukuki güvenliğin sağlanmasında önemli unsurlardan biri olup, ilgili yasal düzenlemenin ulusal hukuk düzenlerinde mevcut olması ve idarenin de söz konusu düzenlemelere riayet etmesi, hukuki öngörülebilirlik açısından elzemdir. Yaptırıma konu olan fiilin soruşturulması için geçen süre uzadıkça, fiilin kınanabilirliği karşısında yaptırımın ölçüsüzce ağır kalması sonucu doğabilmektedir (Froger, 2013, s.145). Danıştay 5. D. 23.05.2019 tarih ve E. 2016/35867 K. 2019/3956 sayılı kararında zamanaşımının niteliği ve önemine ilişkin olarak; *“İlgililer bakımından güvence niteliği taşıyan zamanaşımı süreleri, kamu düzenine ilişkin olmaları nedeniyle uyulması zorunlu süreler olduğundan,...”* tespitlerinde bulunmuştur. Zamanaşımının kamu düzenine ilişkin olmasından dolayı idarenin işlem ve eylemlerini tesis ederken bu süreleri re’sen gözetmesi gerekir. Zamanaşımının önemini Fransız hukukçu Georges Dellis, *“Bastırıcı gücün asıl kaynak olduğu Demokles’in kılıcı sonsuza kadar bireylerin üzerinde durmamalıdır.”* (Dellis, 1997, s.293) metaforuyla vurgulamıştır.

2. İDARİ YAPTIRIMLARIN TABİ OLDUKLARI GÜVENCELER

İdari yaptırımların tabi oldukları hukuki rejimin tespit edilmesinde hem ceza, hem de idare hukuku prensiplerinden faydalanılmaktadır. Bu noktada ceza hukukunun tarihsel gelişiminde adeta *“tortulaşan”* ve bireylere koruma kalkını sağlayan evrensel hukuk ilkeleri veyahut hukukun genel ilkeleri yanında, ülkelerin birtakım yetki devrinde buldukları uluslararası kurumların yargısal organlarının ortaya koydukları esaslar yol gösterici niteliktedir. Nitekim Türkiye’nin de üyesi bulunduğu Avrupa Konseyi’nin hukuki metni AİHS ve sözleşme hükümleri doğrultusunda AİHM’nin oluşturduğu içtihadın Türk hukukundaki yeri, AY’nın 90. maddesinde ayrıca ifadesini bulmaktadır.

Uluslararası metinler veya hukukun genel ilkeleri haricinde, idari yaptırımların birtakım güvencelerden yararlanmaya mazhar oldukları AY'nın 38. maddesinde de ifadesini bulmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği üzere idari yaptırımlara, ceza hukukunun tüm ilkelerinin uygulanmasından ziyade; bireyler açısından asgari seviyede güvence getirdiği varsayılan “çekirdek” ceza hukuku ilkelerinin uygulanması gerekmektedir (Ulusoy, 2019, 454)¹².

Uluslararası düzenlemeler ve hukukun genel ilkelerinden teşebbüslerin yararlanıp yararlanmayacağı hususunda tartışmaların mevcut olduğunu belirtmek gerekmektedir. AİHM, genel anlamda tüzel kişilerin de AİHS'nin sunduğu güvencelerden faydalanabilecekleri doğrultusunda karar vermektedir (Bkz. 31.07.2014 tarih ve 14902/04 başvuru numaralı *Yukos/Russia* kararı). Dolayısıyla “birey”lerin yararlandığı güvencelerden tüzel kişilerin de yararlanması gerekmektedir. Bununla birlikte asıl önemli meselenin, bu güvencelerden tüzel kişilerin yararlanıp yararlanmayacağı yerine; kamu gücünü ve adeta “cezalandırma sopasını” elinde bulunduran idarenin, her türlü işlem ve eylemlerinde hukukun sınırları içinde kalmaya teşvik edilmesi olduğu düşünülmektedir .

2.1. İdari Yaptırımların Yararlandığı Çekirdek Ceza Hukuku İlkeleri

İdari yaptırımların yararlandığı çekirdek ceza hukuku ilkelerinin, Kurul kararlarında da gözetilmesi gerekmektedir. Kurul kararlarına muhatap olan sùjeleri bir nevi yükümlülükten kurtaran zamanaşımı müessesesinin de bu noktada bu ilkelerle münasebeti bulunmaktadır. Daha detaylı ifade edileceği üzere, Kurul kararları sonucunda teşebbüslere idari para cezaları gündeme gelebildiğinden, teşebbüsler bakımından birtakım güvencelerin de sağlanması gerekmektedir.

Hukuk düzenleri ÷lkeden ÷lkeye değişkenlik göstermektedir. AİHM, davranışın iç hukukta nasıl nitelendirildiğinden bağımsız olarak, “suç ithamı” ile karşı karşıya kalan bireyin AİHS'in 6. maddesinin korumasından yararlanması gerektiğini kararlarında

¹² İdari yaptırımlara uygulanması gerektiği kabul edilen çekirdek ceza hukuku ilkeleri; soruşturma yapılması ve savunma alınması, suç ve cezaların geçmişe yürütülememesi, lehe kanun uygulanması, suç ve cezaların kanuniliği, masumiyet karinesi ve *non bis in idem*'dir.(mükerrer cezalandırma yasağı)(Ulusoy, 2019; Özen, 2013).

vurgulamaktadır¹³. Bu noktada hangi durumların “suç ithamı” teşkil ettiğinin somutlaştırılması gerekmektedir. AİHM, önüne gelen somut olayda yaptırıma maruz kalan davranışın AİHS’in 6. maddesinin korumasından yararlanabilmesi için, *Engel/ Hollanda*¹⁴ ve *Öztürk/ Almanya*¹⁵ kararlarında ortaya koymuş olduğu üç kriterden en azından birini karşılaması gerektiğini ifade etmektedir. Söz konusu kararlar uyarınca, yaptırımın iç hukukta nasıl nitelendirildiği, ihlalin niteliği, cezanın muhatabı üzerindeki etkisi kriterlerinden birini karşılayan yaptırım, cezai nitelikte kabul edilecektir. Bununla birlikte AİHM’in en çok önem verdiği kriter ise, ihlalin niteliği ve cezanın muhatabı üzerindeki etkisi kriteri olup, yaptırımın bu iki kriter uyarınca değerlendirilmesi sonucu mahkeme, 6. maddenin korumasından yararlanılmasının zorunlu olup olmadığına karar vermektedir.

AİHM Öztürk davasında ise, “Sözleşmeye taraf ülkelerin, yaptırımları cezai vasfından ziyade “idari” nitelikte adlandırmak eğiliminde olmaları, bunların sözleşmenin 6. ve 7. maddenin korumasından yararlanamamasına sebep olacaktır. Bununla birlikte 6. ve 7. maddelerin korumasından faydalandırıp faydalandırmamak da devletin egemenlik gücü kapsamındadır. Böyle bir tutum, “Sözleşmenin amaç ve hedefleriyle bağdaşmaz sonuçları beraberinde getirebilir.” ifadelerini kullanmıştır.

Bu kapsamda zaman zaman adli cezalardan daha ağır cezalara karar verebilen rekabet otoritelerinin verdikleri cezaların muhataplarının da çekirdek ceza hukuku ilkelerinden faydalanabildikleri kabul edilmektedir¹⁶. İdari yaptırımların yararlandıkları güvenceler

¹³ AİHS’in 6. maddesinin korumasından yararlanabilmesi için, mahkeme önüne getirilen uyuşmazlığın özel hukuk uyuşmazlığı veya suç ithamı niteliğini haiz olması gerekmektedir.

¹⁴ AİHM’in 08.06.1976 tarih ve 71/5102 ;71/5101 ;71/5100; 5354/72; 5370/72 başvuru numaralı kararı.

¹⁵ AİHM’in 24.02.1984 tarih ve 22479/93 başvuru numaralı kararı.

¹⁶ Bkz. AİHM’in *Engel/Hollanda* kararı ile 27.09.2011 tarih ve 43509/08 başvuru numaralı *Menarini Diagnostics S.R.L./Italie* kararları. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’nun 31.05.1991 tarihinde kaleme aldığı 11598/85 numaralı *Stenuit* başvurusu için Komisyon’un hazırladığı raporda, Fransız Rekabet Komisyonu’nun verdiği idari para cezasının niteliğinin, *Engel* kriterlerini karşıladığı ifade edilmiş ve bu para cezasının AİHS’in 6. maddesinin korumasına mazhar olduğu ifade edilmiştir. https://jurinfo.jep.gov.co/normograma/compilacion/docs/pdf/CASE%20OF%20SOCI_T_%20STENUIT%20v.%20FRANCE.pdf. (Erişim Tarihi: 21.01.2022); ABAD’ın 26.02.2013 tarih ve C-617/10 sayılı *Åklagaren v. Hans Åkerberg Fransson* kararı. Bunun yanında daha yakın tarihli (17.04.2015) İsveç Pazar Mahkemesi’nin (*Marknadsdomstolen Swedavia* kararına göre de rekabet ihlallerinden doğan para cezalarının cezai niteliği

bağlamında hem doktrinin görüşü, hem de AİHM ve ABAD gibi uluslararası mahkemelerin yanında ulusal rekabet otoritelerinin içtihadı çerçevesinde denilebilir ki, rekabet otoritelerinin verdikleri cezalar, çekirdek ceza hukuku ilkelerinin şemsiyesi altına girmelidir. Çekirdek ceza hukuku ilkelerinin, her türlü cezai içerikli normun koruduğu hukuki menfaati korumakla mükellef ve hiçbir hal ve koşulda dokunulamayacak olan “öz” olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada idarenin bir parçası olan rekabet otoritelerinin de hiçbir hal ve koşulda bu öze dokunamayacağı aşıkardır. İdari yaptırımların birey için yükümlendirici, zamanaşımının ise birey için yükümlülükten kurtarıcı niteliği karşısında, zamanaşımının idari yaptırımlar bakımından uygulanma esaslarının tespitinde çekirdek ceza hukuku ilkelerinin de uygulanacağı kuşkusuzdur. Hiyerarşik anlamda ulusal her normun üzerinde kabul edilen Anayasa’da da ifadesini bulan “ölçülülük” ilkesi, idari yaptırımların tabi olacağı zamanaşımı esaslarının belirlenmesinde önem taşıyan bir ilkedir.

2.2. Ölçülülük İlkesi

İdarenin, idare edilenler hakkında idari cezalara karar verirken, hukukun genel ilkeleri arasında ve AY’nin 13. maddesinde yerini bulmuş olan ölçülülük ilkesini de gözetmesi gerekmektedir. Nitekim idari cezaların da AY’nin 13. maddesi bağlamında temel hak ve hürriyetleri sınırlayan bir niteliği bulunmaktadır. Ölçülülük ilkesi gereğince devlet, cezalandırmanın sağladığı kamu yararı ile bireyin hak ve özgürlükleri arasında adil bir dengeyi sağlamakla yükümlüdür.

Ölçülülük ilkesi, hukuki anlamda pek çok tanıma sahip olmasına rağmen, en geniş anlamda amaçlanan hedef ile araçlar arasında orantı bulunması olarak tanımlanabilir. Wade ve Forsyth’in (2014) (akt. Aktaş ve Akkoyunlu, 2016) çalışmasında orantılılık, genel olarak ölçülülük ilkesinin alt unsuru olarak değerlendirilmekle birlikte; ölçülülük ile aynı anlamda da kullanılabilirdiği ifade edilmektedir. İdari cezalar anlamında, ölçülülük ilkesinin alt ayrımları arasında, aşırılık yasağı, araçların elverişliliği ilkesi, yaptırımların amaca uygun kullanımı gibi prensipler bulunmaktadır (Sancakdar, 2009, s.105).

---

haiz olduğu ifade edilmiş ve AİHS’in korumasından faydalanabileceği teyit edilmiştir (Kilpatrick, Kobel & Kellezi, 2018, s. 247).

Ölçülülük ilkesinin zamanaşımı bakımından ifade ettiği anlam, idarenin yaptırım kararını vermesinde ve icra etmesinde, hukukun ona tanıdığı zaman içinde hareket edip etmediğinin tespiti bakımındandır. Bir başka deyişle, ölçülülük ilkesi bağlamında idare, kendisine tanınan süre içerisinde yaptırım gerektirecek file ilişkin soruşturmayı nihayetlendirmeli ve konuya ilişkin kararını almalı, akabinde kararın kesinleşmesinden sonra makul bir süre içerisinde tıpkı alacaklıdan alacağını belli bir süre içerisinde tahsil etmesinin beklendiği gibi, yaptırım kararını infaz etmelidir.

2.3. Kanunların Zaman Bakımından Uygulanması ile Lehe Kanun Uygulaması

Çekirdek ceza hukuku ilkelerinden olan lehe kanun uygulaması, aşağıda ifade edileceği üzere, bireye güvence sağlayan zamanaşımı müessesesinin uygulanması bakımından son derece önem taşımaktadır. Zira lehe kanun prensibi, hukuki düzenlemelerin temel uygulama metodlarından biri olan “*zaman bakımından uygulanma*”yı da doğrudan etkilemektedir.

Kanunların uygulanmasında genel kural “*derhal uygulama*” prensibidir. Başka bir ifadeyle kanunlar, yürürlüğe girdikten sonra zühur eden olaylara uygulanırlar. Buna karşın, lehe uygulama prensibi gereğince kanunların geriye yürümesi, bir diğer deyişle, yürürlüğe girdikleri tarihten önce vuku bulan olaylara uygulanması da mümkündür. Bu durumun hukuki temeli AY’nin 38. maddesi¹⁷ (lehe kanun) ile TCK’nin 7. maddesindedir¹⁸. Bu kapsamda, kabahatler bakımından da TCK’nin zaman bakımından uygulanma prensipleri geçerli olacaktır. Nitekim Kabahatler Kanunu’nun “*Zaman bakımından*

¹⁷ Anılan madde hükmü şu şekildedir:

“*Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez...*”

¹⁸ Anılan madde hükmü şu şekildedir:

“(1) “*İşlendiği zaman yürürlükte bulunan kanuna göre suç sayılmayan bir fiilden dolayı kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uygulanamaz. İşlendikten sonra yürürlüğe giren kanuna göre suç sayılmayan bir fiilden dolayı da kimse cezalandırılmaz ve hakkında güvenlik tedbiri uygulanamaz. Böyle bir ceza veya güvenlik tedbiri hükmolünmüşse infazı ve kanuni neticeleri kendiliğinden kalkar.*

(2) *Suçun işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanun ile sonradan yürürlüğe giren kanunların hükümleri farklı ise, failin lehine olan kanun uygulanır ve infaz olunur...*”

uygulama” başlıklı 5. maddesinin birinci fıkrasında; “26.9.2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun zaman bakımından uygulamaya ilişkin hükümleri kabahatler bakımından da uygulanır.” denilmektedir. Fıkranın ikinci cümlesinde yer alan “Ancak, kabahatler karşılığında öngörülen idarî yaptırımlara ilişkin kararların yerine getirilmesi bakımından derhal uygulama kuralı geçerlidir.” hükmü ise infaza ilişkin olup soruşturma zamanaşımı bağlamında değerlendirilecek bir husus değildir. Madde hükmü olsa olsa yerine getirme zamanaşımı bakımından göz önünde bulundurulabilecek bir hüküm olduğundan, idarenin icra organlarının ilgili hükmü dikkate alması gerekmektedir.

AYM’nin 24.06.1997 tarih ve E. 1996/56, K. 1997/58 sayılı kararında “yasaların geriye yürümesi hukuk güvenliği, kazanılmış haklar ve ölçülülük ilkelerini zedelediği takdirde ve kamu yararı gerekçesiyle mümkün kabul edilmektedir” denilmektedir. Bunun yanında zamanaşımı ile ilgili olarak AYM’nin 05.06.2008 tarih ve E: 2008/49, K:2008/115 sayılı kararında şu ifadeler geçmektedir: “1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, dava zamanaşımı sürelerini yürürlükten kalkan 765 sayılı Türk Ceza Kanunu’na göre sanık aleyhine daha ağırlaştırılmış ise de 765 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 2. maddesi ile halen yürürlükte bulunan 5237 Türk Ceza Kanunu’nun 7. ve 5252 sayılı Türk Ceza Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkındaki Kanun’un 9. maddeleri uyarınca, zamanaşımı süresi yönünden sanık lehine olan 765 sayılı Yasâ’nın zamanaşımına ilişkin hükümleri uygulanacaktır.” Doktrinde de idari yaptırımların cezai yönünün de bulunması sebebiyle ceza hukuku ilkelerinin de bu noktada dikkate alınması gerektiği ve Kabahatler Kanunu’nun zaman bakımından uygulanmasında TCK hükümlerinin esas alınması gerektiği belirtilmektedir (Akbulut, 2014, s.168; Karabulut, 2008).

Kabahatler Kanunu’nun yollamasıyla TCK’daki zaman bakımından uygulama esasları kapsamında lehe kanun ilkesinin zamanaşımı hükümleri bakımından da esas alınabileceği görülmektedir. Zamanaşımı hükümlerinin idarece re’sen dikkate alınmasının gerekmesi yanında, lehe kanun uygulamasının da zamanaşımı hükümlerinin yorumunda ve uygulanmasında re’sen dikkate alınmasının gerektiği sonucu çıkarılabilmektedir.

2.3.1. Zamanaşımı Bağlamında 4054 sayılı Kanun'un Zaman Bakımından Uygulanması

4054 sayılı Kanun'da zamanaşımına ilişkin hükümlerin zaman bakımından uygulanmasında lehe kanun prensibi dışında tartışılmaya değer bir husus daha bulunmaktadır. Bahse konu husus, 4054 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinden önce cereyan eden rekabet ihlalleri bakımından zamanaşımı hükümlerinin nasıl uygulanacağı meselesidir. 4054 sayılı Kanun'un "Yürürlük" başlıklı 64. maddesinde; kanunun idari para cezalarına ilişkin hükümleri dışında kalan hükümlerinin yayımı tarihi itibarıyla yürürlüğe gireceği düzenlenmiştir. İdari para cezalarını düzenleyen 16. ve 17. maddelerin ise yayım tarihinden bir yıl sonra yürürlüğe gireceği hüküm altına alınmıştır¹⁹ (Sanlı, 2000, s.40). Kanunun yürürlüğe girmesinden önce gerçekleşen ve fakat etkilerini kanunun yayımı sonrasına kadar devam ettiren ihlallerin akıbeti, uygulamada tereddütlere yol açar niteliktedir²⁰. Hukukun genel prensiplerinden olan lehe kanun, suç ve cezaların kanuniliği ilkeleri yanında, zamanaşımı müessesesinin doğası bir arada yorumlandığında, 4054 sayılı Kanun'un idari para cezalarını düzenleyen hükümlerinin, kanunun yayımı tarihinden önce gerçekleştirilen rekabet ihlallerine, etkisini devam ettirseler dahi, uygulanamaması gerekmektedir. Bunun yanında, fiilin gerçekleştiği anı "hareket" esas alan görüş de bu yorumu destekler niteliktedir.

2.3.2. Zamanaşımında Lehe Kanun İlkesinin 4054 sayılı Kanun Bağlamında Uygulanması

4054 sayılı Kanun ile yürürlüğe giren zamanaşımına ilişkin hükümler ile Kabahatler Kanunu'nda düzenlenen zamanaşımına ilişkin hükümlerden hangisinin uygulanacağı meselesi ise lehe kanun prensibi ile ilişkilidir. 4054 sayılı Kanun'un 23.01.2008 tarihinde ilga edilen 19. maddesi ile Kabahatler Kanunu'nun 20. maddesi karşılaştırıldığında, objektif olarak 4054 sayılı Kanun'un daha lehe olduğu görülmektedir.

¹⁹ 4054 sayılı Kanun, 13.12.1994 tarihinde yürürlüğe girmekle beraber; kanunun 16. ve 17. maddeleri 13.12.1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

²⁰ Bu noktada öncelikle belirtilmelidir ki eğer kanunun yürürlüğe girmesinden önce gerçekleştirilen rekabet ihlalleri, etkilerini kanunun yürürlüğe girmesinden sonra devam ettirmiyorsa ortada tartışılması gereken bir husus yoktur. Zira derhal uygulama prensibi gereği, kanun yürürlüğe girdikten sonra konusu olan olaylara uygulanmaktadır.

Nitekim mülga 19. maddede zamanaşımı süreleri üç veya beş yıl olarak öngörülmüşken; Kabahatler Kanunu'nda nispi idari para cezaları için zamanaşımı süresi sekiz yıl olarak öngörülmüştür. Buna karşın, 4054 sayılı Kanun'da zamanaşımının kesilme süreleri düzenlenmişken; Kabahatler Kanunu'nda kesilme sebepleri düzenlenmemiştir. Bilindiği üzere lehe kanun uygulamasının, önceki kanunun zamanaşımına ilişkin hükümleri ile sonraki kanunun zamanaşımına ilişkin hükümlerinin karşılaştırılması suretiyle yapılması gerekmektedir. Yani her iki kanunun da olaya uygulanması ve ortaya çıkan zamanaşımı sürelerinden hangisi daha lehe ise o kanun hükümlerinin somut olaya uygulanması gerekmektedir. Ceza hukukunda olduğu gibi "*kül halinde*" yapılan lehe kanun uygulaması doğrultusunda, Kurul'un önüne gelen olayda, 4054 sayılı Kanun'daki görece kısa zamanaşımı süreleri ile kesilme sebeplerini bir arada veyahut Kabahatler Kanunu'na göre kesilme sebeplerini uygulamayıp, görece uzun zamanaşımı sürelerini uygulaması gerekecektir. Nitekim bu husus aynen Kurul'un 18.02.2006 tarih ve 16-05/109-49 sayılı kararının karşı görüşünde de ifadesini bulmaktadır.

Zamanaşımı bakımından lehe kanun prensibinin uygulandığı pek çok Kurul kararı bulunmaktadır²¹. Anılan kararlarda fiile ilişkin soruşturmanın yürütüldüğü değil; fiilin gerçekleştiği tarihte yürürlükte olan kanun bakımından zamanaşımının uygulanması gerektiği ifade edilmiştir. Kurul'un 16.12.2015 tarih ve 15-44/740-267 sayılı kararında, ihlale taraf teşebbüsün 2000 ile 2001 yılları arasında gerçekleştirdiği ihlal ile 2004 yılında gerçekleştirmeye başladığı ihlal arasında bir bağlantı bulunmadığından, iki eylemin tek olarak değerlendirilmemesi gerektiği; bundan dolayı da 2000-2001 yılları arasında gerçekleştirdiği eylemlerin tabi olduğu zamanaşımı süresinin, o dönem yürürlükte bulunan 4054 sayılı Kanun'un 19. maddesi kapsamında değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu kapsamda 2000-2001 yılları arasında gerçekleştirilen eylemler bakımından da beş yıllık zamanaşımı süresinin dolmuş olmasından dolayı, başvuru konusu ihlal hakkında herhangi bir idari işlem

²¹ Bkz. Kurul'un 27.01.2011 tarih ve 11-06/101-34 sayılı; 03.03.2011 tarih ve 11-12/226-76 sayılı; 07.03.2011 tarih ve 11-13/243-78 sayılı; 02.05.2013 tarih ve 13-25/334-152 sayılı kararı; 24.09.2014 tarih ve 14-35/697-309 sayılı kararının karşı görüşü ve yine aynı hususları içeren karşı görüşlerin yer aldığı 31.01.2013 tarih ve 13-08/94-55 sayılı; 21.05.2013 tarih ve 13-29/402-179 sayılı; 08.05.2014 tarih ve 14-17/330-142 sayılı kararlar lehe kanun prensibinin ele alındığı kararlara örnek olarak gösterilebilmektedir.

tesis edilmesine gerek olmadığı sonucuna varılmıştır. Aynı kararda ihlale taraf olan diğer bir teşebbüsün 2008 yılı öncesinde başlayan eylemleri ile 2008 yılı sonrasında da devam eden eylemleri arasında sıkı bir bağlantı olmasından dolayı tek fiil olarak değerlendirilmiş ve söz konusu teşebbüs bakımından lehe kanun uygulamasının geçerli olmayacağı sonucuna varılmıştır. 07.09.2017 tarih ve 17-28/481-207 sayılı kararda da, 25.04.2003 tarihinde Kurul'a bildirilmeksizin izinsiz gerçekleştirilen bir devralma işleminin, o dönem yürürlükte olan 4054 sayılı Kanun'un mülga 19. maddesi uyarınca zamanaşımına uğradığı bu nedenle söz konusu işleme yönelik olarak herhangi bir idari işlem tesis edilemeyeceği belirtilmiştir. Kararda lehe kanun prensibinin somut olaya uygulandığı görülmektedir. Görüldüğü üzere 4054 sayılı Kanun'a tabi işlem ve eylemlerde uygulanacak zamanaşımı sürelerinin tespitinde lehe kanun uygulaması, gerek 4. ve 6. madde ihlallerinde gerekse de 7. maddenin ihlalinde uygulanmaktadır.

3. POZİTİF HUKUKTAKİ ZAMANAŞIMINA İLİŞKİN DÜZENLEMELER VE ZAMANAŞIMININ 4054 SAYILI KANUN BAĞLAMINDA UYGULANMASI

Zamanaşımı müessesesinin teorik temelleri, idari yaptırımlarla olan münasebeti ve hukukun genel ilkeleri bağlamında taşıdığı anlam incelendikten sonra, pozitif hukukta büründüğü biçimin ortaya konulması gerekmektedir. Bu kapsamda öncelikle Kabahatler Kanunu'ndaki, akabinde 4054 sayılı Kanun'daki düzenlemeler incelenecektir.

3.1. Kabahatler Kanunu'nda Zamanaşımı

Kabahatlerin tabi olduğu zamanaşımı süresine ilişkin düzenlemeler, Kabahatler Kanunu'nun "İdari Yaptırımlar" başlıklı üçüncü bölümü altında 20 ve 21. maddelerde düzenlenmiştir. Kanunun 20. maddesinde düzenlenen soruşturma zamanaşımı, "kabahate ilişkin tanımdaki fiilin işlenmesiyle veya neticenin gerçekleşmesiyle işlemeye başlayan ve kanunda belirtilen sürelerin dolmasıyla kabahatten dolayı kişi hakkında idari para cezası verilmesini engelleyen zamanaşımı" olarak tanımlanmaktadır. İzleyen maddede düzenlenen yerine getirme zamanaşımı ise, "kabahat karşılığı verilen idari yaptırım kararlarının kesinleşmesinden sonra

belli bir süre geçmesi sonucunda, yaptırım kararının infaz kabiliyetini yitirmesi” (Kangal, 2011, 235) olarak tanımlanmaktadır.

Kabahatler Kanunu'nun “*Genel kanun niteliği*” başlıklı 3. maddesinde, kanunun genel hükümlerinin idari para cezası gerektiren bütün fiiller hakkında uygulanacağı hüküm altına alınmıştır. Kanunun genel hükümlerinden kasıt, “*BİRİNCİ KISIM, Genel Hükümler*” başlığı altında yer alan düzenlemelerdir. Zamanaşımına ilişkin düzenlemeler de Genel Hükümler arasında düzenlenmiştir. Bu doğrultuda, idari para cezasına ilişkin karar almaya yetkili bütün idari organların da karar alma sürecinde Kabahatler Kanunu'ndaki zamanaşımı hükümlerini esas alması gerekmektedir. Kabahatler Kanunu sistematığında soruşturma zamanaşımı sadece idari para cezası gerektiren fiiller için öngörülmüştür. Başka ifadeyle, idari para cezası dışındaki idari yaptırımlar için hangi zamanaşımı süresinin uygulanacağı net değildir. Buna karşın, idari tedbir yanında idari para cezası da öngörülmüşse, soruşturma zamanaşımının idari para cezasına göre tayin edileceği söylenebilecektir (Kangal, 2011, 275; Otacı ve Keskin, 2014, 70,71,245).

3.2. 4054 sayılı Kanun Kapsamında Verilen İdari Yaptırımların Tabi Olduğu Zamanaşımı

4054 sayılı Kanun'un öngördüğü başlıca yaptırımın idari para cezaları olduğu bilinmektedir. Nitekim anılan kanunda Kurul'un görev ve yetkileri arasında, kanunun ihlali iddiasından dolayı başlatılan usuli sürecin tamamlanması akabinde ihlalin tespit edilmesi halinde idari para cezası uygulayabileceği sayılmaktadır²². Bunun yanında, 5728 sayılı Kanun'un 578. maddesinin (kk) bendi uyarınca, Kabahatler Kanunu'ndaki 20. maddeye göre özel hüküm niteliğinde olan 4054 sayılı Kanun'un 19. maddesi ilga edilmiştir. Dolayısıyla Kabahatler Kanunu'nun idari yaptırımların tabi olacağı zamanaşımı süreleri bakımından da genel kanun niteliğini taşıması durumu karşısında, Kurum bünyesinde yürütülen idari sürecin Kabahatler Kanunu'ndaki soruşturma zamanaşımı kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Buna karşın; Kurul'un verdiği idari para cezasına ilişkin kararın tahsil edilmesi, idarenin diğer icra organlarını ilgilendiren bir aşamadır.

²² Bkz. 4054 sayılı Kanun'un 16. maddesinin üçüncü fıkrası ile 27. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi.

Başka bir deyişle, 4054 sayılı Kanun kapsamında yürütülen idari usulde, yerine getirme zamanaşımı esaslarının uygulanmasına mahal yoktur. Bu bağlamda bu makale kapsamında zamanaşımına ilişkin yapılan açıklamalar, aksi belirtilmediği sürece, soruşturma zamanaşımı kastedilerek yapılacaktır.

Kabahatler Kanunu'nda soruşturma zamanaşımının ne zaman dolacağı, maktu ve nispi para cezaları için ayrı ayrı hükümler kapsamında düzenlenmiştir. Kanunun 20. maddesinin birinci fıkrasında, maktu idari para cezaları için ellibin Türk lirasından az idari para cezasını gerektiren fiiller ve yüzbin Türk lirasından fazla idari para cezasını gerektiren fiiller arasında kademeli bir sistem getirilmiştir. Aynı maddenin üçüncü fıkrası uyarınca nispi idari para cezaları için ise sabit bir süre getirilmiş olup verilen her türlü nispi idari para cezaları için öngörülen soruşturma zamanaşımı süresi sekiz yıl olarak düzenlenmiştir. Bu hüküm kapsamında Kurul'un verdiği idari para cezalarına ilişkin zamanaşımı süresi de sekiz yıl olarak tayin edilecektir. Zira, 4054 sayılı Kanun'un 16. ve 17. maddesinde Kurul tarafından verilecek idari para cezalarının, teşebbüsün karar tarihine en yakın mali yıl sonunda oluşan ve Kurul tarafından saptanacak olan yıllık gayri safi gelirlerinin yüzde onuna kadar tespit edilebileceği hüküm altına alınmıştır. Bu hükümden verilecek idari para cezasının, her teşebbüs nezdinde değişiklik göstereceğinden nisbi olduğu anlaşılmaktadır.

3.3. Zamanaşımının Başlangıcı ve İşlemesi

3.3.1. Zamanaşımının Başlaması

4054 sayılı Kanun kapsamında verilen idari para cezalarının hangi zamanaşımı süresine tabi olacağına net olmasına karşın; zamanaşımı süresinin hangi tarihten itibaren başlaması gerektiği hususu muğlaktır. Zira Kabahatler Kanunu'nda zamanaşımının ne zaman başlayacağına ilişkin iki farklı hüküm, bu meseleyi iki farklı şekilde düzenlemektedir. Kabahatler Kanunu'nun zaman bakımından uygulanmasına ilişkin 5. maddesinde, kabahatin işlendiğinin kabul edildiği zamanın, icrai veya ihmali davranışın gerçekleştiği zaman olduğu ve neticenin olduğu zamanın bu noktada dikkate alınmayacağı düzenlenmektedir. Soruşturma zamanaşımını düzenleyen 20. maddenin dördüncü

fıkrasına göre ise zamanaşımı süresinin kabahate ilişkin tanımdaki fiilin işlenmesiyle veya neticenin gerçekleşmesiyle işlemeye başlayacağı öngörülmektedir. Dolayısıyla ortada iki farklı düzenleme içeren hüküm bulunduğundan, uygulamada ortaya çıkabilecek sorunlara hukuk kurallarını yorumlamaya ilişkin yöntemler ile çözüm bulunmaya çalışılmalıdır. Aynı kanun çatısı altında iki farklı hüküm aynı konuyu farklı şekilde düzenliyorsa aralarında görünüşte çatışma varmış gibi görünmektedir. Bu durumu, yani aynı metin içerisinde yer alan iki norm arasındaki ilişkiyi “normlar hiyerarşisinin değişik görünüm şekilleri” olarak nitelendiren yazarlar da mevcuttur (Sezer, 2019). Bu noktada “*Lex specialis derogat legi generali*” (Özel kanun genel kanunları ilga eder) ilkesinden yararlanılabilmektedir. İlkenin uygulanmasında asıl zorluk olan husus ise hangi kanun hükmünün genel, hangi kanun hükmünün özel sayılması gerektiğidir. Buna ilişkin olarak da iki kriter yol gösterici olabilmektedir. Bunlardan ilki, uygulama alanı daha geniş olan hükmün genel hüküm, daha dar olanın ise özel hüküm olduğudur. Özel hüküm tek bir durum veya olaya uygulanabilirken, genel hüküm birden fazla durum veya olaya uygulanmaktadır. İkinci kriter, söz konusu hükmün (örneğin A hükmü) olmadığı takdirde, o durum veya olaya bir başka hüküm (örneğin B hükmü) uygulanabilmekte ise, ikinci hükmün (B hükmü) genel hüküm, birinci hükmün (A hükmü) özel hüküm sayılması gerektiğidir (Gözler, 2012).

Kabahatler Kanunu’nun 5. maddesinin ikinci fıkrası “*Kabahat, failin icraî veya ihmali davranışı gerçekleştirdiği zaman işlenmiş sayılır. Neticenin oluştuğu zaman, bu bakımdan dikkate alınmaz.*” derken; kanununun 20. maddesinin dördüncü fıkrası ise “*Zamanaşımı süresi, kabahate ilişkin tanımdaki fiilin işlenmesiyle veya neticenin gerçekleşmesiyle işlemeye başlar.*” demektedir. Soruşturma zamanaşımının başlangıcında hangi anın esas alınacağına iki farklı perspektiften bakan yazarlar bulunmaktadır. İlk perspektifi benimseyenler, başlangıç anı bakımından icrai hareketin yapılmasının esas alınması gerektiğini söylemiştir (Akbulut, 2014, s.189; Çağlayan, 2010, s.171; Otacı ve Keskin, 2014, s. 55). Diğer perspektiften bakanlar ise, 5. madde ile 20. madde arasında genel hüküm-özel hüküm ilişkisi olduğunu savunmaktadır. Bundan dolayı zamanaşımının başladığı anının tespiti için 20. madde hükmünün uygulanması gerektiğini düşünmektedirler

(Bilici, 2019). Bu bakımdan da sırf hareket suçları/ neticeli suçlar bakımından zamanaşımının başlangıç anına ilişkin tespit yapılması gerektiğini ileri sürmektedirler. Zira iki maddenin birbiriyle çelişmediğini; bazen işlenen bir kabahatin neticelerinin ortaya çıkması ve görünür hale gelmesinin çok uzun zaman aldığını, eğer zamanaşımının hesabında sadece kabahatin işlenme zamanı dikkate alınmış olsaydı kabahatin neticeleri ortaya çıkmaya başladığında soruşturma zamanaşımının dolmuş olabileceğini söylemektedirler (Güçlü, 2008, s.31).

Kanun'un 5. maddesi ile 20. maddesi hükümleri karşısında, idari yaptırıma muhatap olanları süresiz olarak yaptırım tehdidi altında bırakıp kamu düzenini ve hukukun öngörülebilirliğini bozmamak, hem de yaptırıma muhatapı ödüllendirip sonraki potansiyel ihlallere olumsuz örnek teşkil etmemek amacına uygun olan çözüm yolundan gidilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda Kabahatler Kanunu'ndaki pozitif düzenlemeler kapsamında, zaman bakımından uygulamaya ilişkin genel nitelikte 5. maddede ifadesini bulan normun soruşturma zamanaşımına ilişkin özel düzenleme karşısında çekilmesinin gerektiği düşünülmektedir.

Kabahatler Kanunu'nun 20. maddesinin dördüncü fıkrası uyarınca zamanaşımı süresi, kabahate ilişkin tanımdaki fiilin işlenmesiyle veya neticenin gerçekleşmesiyle işlemeye başlamaktadır. Bu doğrultuda neticeli kabahatlerin her birinin kendi niteliğine göre neticesinin farklı anlarda ortaya çıkacak olmasından dolayı yeknesak bir başlangıç anı tespit etmek mümkün görünmemekte olduğundan, her bir olay bazında zamanaşımının başlangıcının ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir. Madde düzenlemesinde yer alan diğer bir başlangıç anı ise fiilin işlenmesidir. "*Fiilin işlenmesi*" deyiminden hangi anın anlaşılacağı hususunda, soruşturma zamanaşımının ceza hukukundaki görünümü olan dava zamanaşımı müessesesine ilişkin yaklaşımlardan hareket etmek yerinde olacaktır. Nitekim evvelden de ifade edildiği üzere, idari cezaların hukuki rejiminin tespitinde ceza hukukundan faydalanılabilmektedir.

Dava zamanaşımı, "*suçun işlenmesinin üzerinden belli bir süre geçmesi sonucunda devletin cezalandırma yetkisini ortadan kaldıran, kamu davasının açılmasını engelleyen veya açılan bir dava varsa düşmesine sebep olan zamanaşımı*" (Taner, 2008, 51) olarak tanımlanmaktadır.

Dava zamanaşımı, TCK'nın "*Dava ve Cezanın Düşürülmesi*" başlıklı Dördüncü Bölümünde 66. maddede yer almaktadır. Maddenin altıncı fıkrası "*Zamanaşımı, tamamlanmış suçlarda suçun işlendiği günden, teşebbüs halinde kalan suçlarda son hareketin yapıldığı günden, kesintisiz suçlarda kesintinin gerçekleştiği ve zincirleme suçlarda son suçun işlendiği günden, çocuklara karşı üstsoy veya bunlar üzerinde hüküm ve nüfuzu olan kişiler tarafından işlenen suçlarda çocuğun onsekiz yaşını bitirdiği günden itibaren işlemeye başlar.*" hükmünü haizdir. Madde hükmünden ceza hukukunda dava zamanaşımının başlangıcının, suçun niteliğine göre tayin edildiği anlaşılmaktadır. Anılan madde hükmünü uygun düştüğü ölçüde kabahatlere uyarlamak ve bu doğrultuda fiilin işlendiği anı tespit etmek mümkündür.

3.3.1.1. "*Fiilin İşlendiği An*"ın Tespiti

Kabahatler Kanunu'nun 20. maddesinde başlangıç anı olarak tayin edilen fiilin işlendiği anı tespit etmede referans alınacak olan TCK'nın 66. maddesinin altıncı fıkrası hükmü; tamamlanmış suçlar, teşebbüs halinde kalan suçlar, kesintisiz suçlar ve zincirleme suçlar bakımından farklı düzenlemelerle dava zamanaşımının işlemeye başlayacağını düzenlemektedir. Kabahatler Kanunu'nda kabahatlerin tamamlanmış, teşebbüs halinde kalan, kesintisiz, zincirleme kabahat olarak açıkça düzenlenen kabahat tipleri bulunmamaktadır. Buna karşın, kanunun genel sistematigi ile farklı hukuk disiplinlerinin ilkeleri ile yorum yapmak mümkün görünmektedir.

3.3.1.1.1. Tamamlanmış Kabahatler

TCK'da tamamlanmış suçlar, neticeli suçlar ile sırf hareket suçları olarak ayrılmaktadır. Kabahatler Kanunu'nun İkinci Kısım'ında düzenlenen çeşitli kabahatler arasında neticeli kabahatler ile sırf hareket kabahatleri bulunmaktadır²³.

4054 sayılı Kanun'da da açıkça sırf hareket kabahatleri ile neticeli kabahatler arasında ayırım yapılmamış olmasına rağmen, rekabet ihlali olarak değerlendirilen davranışların bir kısmının sırf hareket,

²³ İdari para cezası için Kabahatler Kanunu'nun 35. maddesi sarhoş olma fiilinin "*başkalarının huzur ve sükununu bozmak*" sonucuna yol açmasını ararken; 33. maddede sırf dilencilik yapma hareketi yeterli bulunmaktadır.

bir kısmının ise neticeli olduğunu görmek mümkündür. Nitekim, “amaç bakımından ihlal” olarak tabir edilen ve 4054 sayılı Kanun’un 4. maddesinde “Belirli bir mal veya hizmet piyasasında doğrudan veya dolaylı olarak rekabeti engelleme, bozma ya da kısıtlama amacını taşıyan” anlaşma ve eylemler, ilgili piyasada netice yaratmasa bile kanuna aykırı sayılmakta ve cezalandırılmaktadır. Buna karşın 4. maddenin devamında, belirli bir mal veya hizmet piyasasında doğrudan veya dolaylı olarak rekabeti engelleme, bozma ya da kısıtlama etkisini doğuran anlaşma ve eylemlerin de kanuna aykırı sayılacağı öngörülmüştür. Nitekim Yatay İşbirliği Anlaşmaları Hakkında Kılavuz’un (Yatay Anlaşmalar Kılavuzu) 18. paragrafında, “Rekabeti kısıtlama amacı bulunan bir anlaşma doğası gereği 4. madde kapsamında ihlal teşkil ettiğinden, söz konusu anlaşmanın pazardaki fiili veya potansiyel etkilerinin incelenmesine gerek bulunmamaktadır” denilmektedir. Yatay Anlaşmalar Kılavuzu’nun 19. paragrafı ise “Rekabeti kısıtlama amacı bulunmayan bir anlaşmanın rekabeti kısıtlayıcı etkisinin olup olmadığı incelenir. Bu incelemede hem fiili hem potansiyel etkiler dikkate alınır. Rekabeti kısıtlayıcı etkinin varlığı için anlaşmanın fiyat, üretim miktarı, ürün kalitesi, ürün çeşitliliği ya da inovasyon gibi pazardaki rekabet parametrelerinden en az biri üzerinde olumsuz etkisinin bulunması... gerekir.” denilmektedir.

Kurul’un 08.04.2021 tarih ve 21-20/247-104 sayılı kararında isabetli olarak şu değerlendirmelere yer verilmiştir: “Zamanaşımı süresinin rekabet hukuku ihlallerinde hangi tarihten itibaren işlemeye başlayacağı noktasında dosya kapsamında elde edilen ve ihlale konu olabileceği düşünülen yazışmalar “amaç” yönünden 4054 sayılı Kanun’un 4. maddesine aykırılık oluşturabilecek nitelikte olduğundan, yazışmanın gerçekleşmesi rekabet hukuku anlamında ihlalin gerçekleşmesi için yeterli olacaktır... Amaç yönünden 4054 sayılı Kanun’un 4. maddesini ihlal edebilecek nitelikte bir eylemin kıyasen sırf hareket suçu niteliğinde değerlendirilmesi ve dolayısıyla eylemin gerçekleştiği tarih kabahatin gerçekleştiği an ile eşanlı olduğundan zamanaşımını başlatan tarihin, yazışmanın yapıldığı tarih olarak tespit edilmesi mümkündür.” Yapılan tespitlerden, amaç bakımından ihlal niteliği taşıyan fiillerin işlenmiş sayılması için neticenin gerçekleşmesinin beklenmeyeceği sonucu çıkarılmaktadır.

Hakim durumun kötüye kullanılmasını yasaklayan 6. madde hükmü ise “*Bir veya birden fazla teşebbüsün ülkenin bütününe ya da bir bölümünde bir mal veya hizmet piyasasındaki hâkim durumunu tek başına yahut başkaları ile yapacağı anlaşmalar ya da birlikte davranışlar ile kötüye kullanması hukuka aykırı ve yasaktır*” demekle, genel itibarıyla hakim durumdaki teşebbüsün kötüye kullanma niteliğindeki davranışlarının ilgili piyasada ayrımcılık, dışlama, sömürme sonucuna yol açmasını aramaktadır²⁴. Hakim Durumdaki Teşebbüslerin Dışlayıcı Kötüye Kullanma Niteliğindeki Davranışlarının Değerlendirilmesine İlişkin Kılavuz’un (Hakim Durum Kılavuzu) 5. ve 6. paragrafları²⁵ doğrultusunda, hakim durumdaki teşebbüsün incelenen davranışlarının münferiden belli bir sınıflandırma çerçevesinde alınmasını şart koşmamakta ve fakat; davranışların “*kötüye kullanma*” teşkil edip etmediğinin tespit edilmesini aramaktadır. Hakim Durum Kılavuzu’nun 22. paragrafında “*Hâkim durumda bulunan bir teşebbüsün, hâkim durumunu kötüye kullanması; fiyat artışı, ürün kalitesinde ve yenilik düzeyinde düşüş, mal ve hizmet çeşitliliğinde azalış gibi tüketici refahına zarar verebilecek sonuçlar doğurabilmektedir. Tüketici refahında meydana gelen azalma, yeniden satıcılar düzeyinde ortaya çıkabileceği gibi nihai tüketiciler düzeyinde de ortaya çıkabilmektedir.*” denilmektedir. Hakim Durum Kılavuzu’nda

²⁴ Hakim durumdaki teşebbüsün kötüye kullanma niteliğindeki davranışları, 4054 sayılı Kanun’da her ne kadar “*ayrımcı, dışlayıcı, sömürücü*” olarak tasnif edilmese de; Kurul kararları ve doktrin kötüye kullanma teşkil eden davranışları bu üçlü sınıflandırma kapsamında değerlendirmektedir. (Bkz. Kurul’un 19.11.2020 tarih ve 20-50/695-306 sayılı; 07.11.2019 tarih ve 19-38/575-243 sayılı; 11.01.2017 tarih ve 17-02/17-8 sayılı; 09.09.2015 tarih ve 15-36/559-182 sayılı; 19.02.2015 tarih ve 15-08/110-46 sayılı kararları)

²⁵ Hakim Durum Kılavuzu’nun 5. ve 6. paragrafları şu şekildedir: “(5) *Hâkim durumun kötüye kullanılması halleri genel olarak dışlayıcı, sömürücü ve ayrımcı nitelikteki kötüye kullanmalar şeklinde üçlü bir tasnif çerçevesinde ele alınmaktadır. 4054 sayılı Kanun’un 6. maddesinde kötüye kullanma türlerine yönelik olarak bu şekilde bir ayrıma gidilmemiştir. Ayrıca, uygulamada bu davranışların incelenen her bir olay bakımından birbirinden tamamen ayrılması mümkün olamamaktadır. Bir başka deyişle, Kurul’un incelediği bir davranış Kanun’un 6. maddesinin ikinci fıkrasında sayılan hallerden birden fazlasına örnek teşkil edebilmekte ya da aynı anda birden fazla kötüye kullanma kategorisinin özelliklerini gösterebilmektedir. Kurul’un incelemelerinde asıl olan, iktisadi bir bakış açısıyla Kanun’un 6. maddesinin ihlal edilip edilmediği olup, davranışın maddede sayılan hallerden birine bütünüyle uygunluk göstermesi aranmamaktadır.*

(6) *Kılavuz’un kapsamı bu aşamada sadece dışlayıcı nitelikteki kötüye kullanmalar ile sınırlandırılmıştır. Kılavuz’da yer verilen kötüye kullanma örnekleri en çok karşılaşılan durumlardan hareketle teşebbüslere yol gösterecek ilke ve esasları içermekte olup tabdidi olmaları amaçlanmamıştır. Kılavuz’da yer verilen hususların dosya bazında her olayın kendine has şartları dikkate alınarak uygulanacağı göz önünde bulundurulmalıdır.*”

25. paragrafta ise “*Dışlayıcı davranışlara yönelik olarak Kurul tarafından yapılan değerlendirmenin esasını, hâkim durumdaki teşebbüs davranışının fili veya muhtemel rekabet karşıtı piyasa kapamaya yol açıp açmadığının incelenmesi oluşturmaktadır.*” ifadesi bulunmaktadır. Hakim Durum Kılavuzu’nun yer verilen bu ifadelerinden kanuna aykırılık tespiti için, hakim durumda bulunan teşebbüsün kötüye kullanma niteliğindeki davranışlarının, ilgili piyasada belirli bir etki göstermesinin arandığı anlaşılmaktadır. Buna karşın 6. maddenin ikinci fıkrasının (a) bendindeki “*Ticarî faaliyet alanına başka bir teşebbüsün girmesine doğrudan veya dolaylı olarak engel olunması ya da rakiplerin piyasadaki faaliyetlerinin zorlaştırılmasını amaçlayan eylemler*” hükmü ile (d) bendinde yer alan “*belirli bir piyasadaki hâkimiyetin yaratmış olduğu finansal, teknolojik ve ticarî avantajlardan yararlanarak başka bir mal veya hizmet piyasasındaki rekabet koşullarını bozmayı amaçlayan eylemler*” hükmünün lafzı dikkate alındığında; anılan eylemler sonuç doğurması aranmaksızın başlı başına kanuna aykırı sayılmaktadır. Bunun yanında, aynı madde kapsamında (c) bendindeki “*bir mal veya hizmetle birlikte, diğer mal veya hizmetin satın alınmasını veya aracı teşebbüsler durumundaki alıcıların talep ettiği bir malın veya hizmetin, diğer bir mal veya hizmetin de alıcı tarafından teşhiri şartına bağlanması ya da satın alınan bir malın belirli bir fiyatın altında satılmaması gibi tekrar satış halinde alım satım şartlarına ilişkin sınırlamalar getirilmesi*” hükmünün ise, eylemin salt kendisinin yasaklandığı şeklinde yorumlanabildiği ifade edilmektedir. Aynı şekilde madde gerekçesindeki “*teşebbüslerin rekabeti kısıtlamak, engellemek veya bozmak amacıyla veya bu etkiyi doğuracak şekilde kötüye kullanmaları*”nın yasak olduğunun ifade edilmesi karşısında, amaç unsurunun sağlandığı hallerde etki ispatına gerek duyulmaksızın ihlal sonucuna varılabilmektedir²⁶. Kurul’un hakim durumdaki teşebbüsün davranışlarının kötüye kullanma teşkil edip etmediğine yönelik kararlarında “*per se ihlal*” yaklaşımını benimsediği pek çok kararı da

²⁶ Buna karşın belirtilmelidir ki, 4054 sayılı Kanun’un 4. maddesi bağlamındaki “*amaç*” unsuru ile 6. maddede ifadesini bulan “*amaç*” ibaresi bire bir denk düşmemektedir. Nitekim, 4. maddedeki “*amaç*”, teşebbüsler arası anlaşmanın hukuki ve iktisadi perspektiften “*doğası gereği*” rekabeti sınırlamasını ifade ederken; 6. maddedeki “*amaç*”, bahse konu hukuki ve iktisadi perspektifin bir parçasını teşkil etmektedir. Bunun yanında 6. maddedeki amaç deyiminin, hakim durumdaki teşebbüsün davranışının manevi unsuruyla ilintili olduğu düşünülmektedir.

bulunmaktadır²⁷ (Sümer Özdemir, 2015, s. 57, 62). Bu doğrultuda rekabet hukuku terminolojisinde yer alan “*amaç bakımından ihlal teşkil eden eylemler*” ile “*ilgili piyasada etki doğuran eylemler*”in sırf hareket ile netice doğuran kabahatlere genel itibarıyla denk düştüğünü söylemek mümkündür. Nitekim amaç bakımından ihlallerin ilgili piyasada rekabet karşıtı etki doğurması beklenmeden ihlal teşkil etmesi ile sırf hareket kabahatlerinin herhangi bir netice doğurması beklenmeden kanuna aykırı sayılması benzerdir. Benzer şekilde ilgili piyasada etki doğuran eylemler ile netice doğuran kabahatlerin, belirli bir sonuç yaratması beklenmektedir.

Görüldüğü üzere, 4054 sayılı Kanun ve anılan kanuna dayanılarak çıkarılan ikincil mevzuatın lafzından, rekabet ihlalleri bakımından da soruşturma zamanaşımının başlangıcında sırf hareket kabahatleri ile neticeli kabahatler ayrımı yapmak mümkündür.

3.3.1.1.2. Teşebbüs Halinde Kalan Kabahatler

Kabahatler Kanunu'nun 13. maddesinde, kabahate teşebbüs kuralı olarak cezalandırılmamakla birlikte; teşebbüsün de cezalandırılacağına ilişkin hüküm bulunan hallerin saklı olduğu ifade edilmekte ve bu durumda da TCK'nın ilgili hükümlerinin uygulanacağı belirtilmektedir. TCK'ya göre teşebbüs aşamasında kalan suçlar, son icra hareketinin yapıldığı günden itibaren işlemeye başlamaktadır. Bir başka deyişle, failin kanuni tanımdaki kabahati gerçekleştirmek için yapmaya başladığı hareketin başlangıcı, teşebbüs hareketlerinin başlangıcı; hareketlerin devam ettiği süre de kabahatin işleme zamanına dahil olarak kabul edilecektir (Schönke ve Schröder'in (2006) çalışmasından akt. Akbulut, 2014, s.190).

4054 sayılı Kanun kapsamında düzenlenen ihlallere teşebbüsün cezalandırılacağına ilişkin açık hüküm bulunmadığından dolayı, suç ve cezalarda kanunilik ilkesi gereği, teşebbüs niteliğindeki davranışlar cezalandırılmayacaktır. Bu davranışlara uygulanacak bir yaptırım bulunmadığından dolayı da herhangi bir zamanaşımı süresinin tayin edilmesi de gerekmeyecektir.

²⁷ Bkz. Kurul'un 08.02.2007 tarih ve 07-13/101-30 sayılı; 08.03.2007 tarih ve 07-19/192-63 sayılı; 26.08.2009 tarih ve 09-39/949-236 sayılı; 08.03.2012 tarih ve 12-10/328-98 sayılı kararları.

3.3.1.1.3. Kesintisiz Kabahatler

Kesintisiz kabahate vücut veren davranışların sürekliliği yüzünden, ortaya çıkan zararlı durum kesintisiz olarak devam etmektedir. Bu fiillerin, failin iradesinin herhangi bir sebeple kesintiye uğradığı ana kadar devam ettiği kabul edilmektedir (Hafızoğulları ve Özen, 2011, s.213). Kesintisiz kabahati oluşturan hareketlerin kısa süreli olarak kesintiye uğraması failin işlenmesini kesintiye uğratmamaktadır²⁸. Özellikle Kabahatler Kanunu'nun 15. maddesinin ikinci fıkrasında kesintisiz kabahatlerin ne zaman tamamlanmış sayılacağı konusunda özel bir düzenleme mevcut olup yaptırım kararı verilmeye kadar failin tek olduğu söylenmiştir. Böylece, kesintinin gerçekleştiği zaman özel olarak belirlenmiştir. Buna göre, kesintisiz fülle işlenebilen kabahatlerde, bu nedenle idari yaptırım kararı verilmeye kadar fail tek sayılacaktır. Bu düzenlemeler neticesinde Kabahatler Kanunu'ndaki özel düzenlemeden dolayı, kesintisiz kabahatler bakımından soruşturma zamanaşımının bir nevi etkisiz kılındığı düşünülmektedir. Zira kesintisiz kabahat idari yaptırım kararı verince tamamlanmış sayılacağından, soruşturma zamanaşımının da haliyle başlaması söz konusu olmayacaktır. Dolayısıyla kesintisiz kabahatler bakımından olsa olsa yerine getirme zamanaşımı söz konusu olabilecektir. Ne var ki evvelden ifade edildiği üzere, yerine getirme zamanaşımı, idarenin icra makamlarını ilgilendiren bir müessesedir.

Kesintisiz kabahatlere ilişkin düzenleme, 4054 sayılı Kanun'un mülga 19. maddesinde de yer almaktadır. Adı geçen maddenin ilga ikinci fıkrasında şu şekildedir: "*Süre, ihlalin vuku bulduğu gün işlemeye başlar. Sürekli veya tekrarlanan ihlaller söz konusu ise süre, ihlalin sona erdiği ya da en son tekrarlandığı gün işlemeye başlar.*". Görüldüğü üzere mülga madde hükmündeki düzenleme, soruşturma zamanaşımının işlerliğine hizmet eder niteliktedir. Ancak bu noktada 4054 sayılı Kanun'un mülga 19. maddesine göre devam eden bir ihlalin varlığı durumunda eylemin bitiş tarihinin zamanaşımı süresinin hesaplanmasında başlangıç noktasını oluşturacağı hatırlatılmalıdır. Bir başka deyişle, devam eden bir ihlalin ortaya konmuş olması halinde, süre ihlalin en son tekrarlandığı gün işlemeye başlayacaktır.

²⁸ Bu kabahat türüne örnek olarak, kaldırılma izinsiz olarak büfe açan ve işleten büfe sahibinin KK'nın 38. maddesini ihlal etmesi verilebilir.

Kurul'un 24.11.1999 tarih ve 99-53/575-365 sayılı kararında değerlendirilen ihlallerin mütemadi suç niteliğinde olduğundan zamanaşımı açısından fiilin gerçekleşmesi olarak ihlalin en son yapıldığı tarihin esas alınması ve buna göre zamanaşımının 1998 yılından itibaren işletilmesi gerektiği ifade edilmiştir²⁹. Kurul'un 25.07.2002 tarih ve 02-45/530-219 sayılı kararında, Reklamcılar Derneği'nin 1995-2001 döneminde her altı ayda bir güncelleyerek yayınlamakta olduğu taban fiyat listesi uygulamasıyla 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesini ihlal ettiği iddiası ele alınmıştır. Kararda dikkat çeken husus, altı ayda bir yayımlanan taban fiyat listesine ilişkin teşebbüs birliği kararlarının temadi eden tek bir eylem mi olduğu veyahut ayrı ayrı eylemler olarak mı ele alınması gerektiği hususunda dosyaya tezahür eden görüşlerdir. Çoğunluk, eylemin tek bir ihlal olarak sayılması gerektiği yönünde görüş bildirmişken; karşı görüşlerde ise eylemlerin ayrı ayrı ihlaller olarak değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Kararda da bu doğrultuda anılan teşebbüs birliği kararı hakkında zamanaşımı süresinin geçmiş olmasından dolayı, Kurul'a bildirim yükümlülüğünün ihmalden dolayı herhangi bir idari para cezasına hükmedilmemiştir. Kurul'un 29.05.2012 tarih ve 12-28/832-238 sayılı kararında, 4054 sayılı Kanun'un mülga 19. maddesi kapsamında kesintisiz fiil teşkil eden devam eden ihlallere ilişkin zamanaşımı süresinin ihlalin bitmesiyle başlayacağı; buna karşın dosya kapsamında ihlalin ne zaman bittiğinin tespitinin mümkün olmadığı belirtilmektedir. Bu kapsamda kesintinin, ihlale ilişkin en son tarihli yazışmanın gerçekleştirildiği an ile gerçekleştiği tespit edilmiştir. Kurul'un 20.06.2019 tarih ve 19-22/352-158 sayılı kararında, 15.04.2006 tarihinde alınmış bir kararın, soruşturmanın yürütüldüğü 2018 yılına değin yürürlükte kalmış olmasından dolayı ihlalin 2018 yılına kadar devam ettiğinin kabul edilmesi gerektiği ifade edilmiştir³⁰. Bu kararda da, fiilin gerçekleştirildiği an olarak, kesintinin

²⁹ Benzer şekilde Kurul'un 16.9.2009 tarih, 09-42/1087-272 sayılı kararındaki karşı görüşte, kesintisiz fiiller bakımından zamanaşımının, ihlal teşkil eden davranışların son gerçekleştirildiği tarihte başlatılması gerektiği ifade edilmiştir.

³⁰ Kararda şu ifadeler geçmektedir: "Zira anılan tarihte alınan karar tek seferde ortaya çıkıp sona eren bir nitelik arz etmeyip, yürürlükte kaldığı müddetçe muhatapları üzerinde her an etki doğurucu niteliktedir. Bu cihetle, zamanaşımı süresinin başlangıç noktası, kararın alındığı tarih değil, kararın yürürlükten kaldırıldığı tarihtir. Soruşturma kapsamında elde edilen belgelerden de anlaşıldığı üzere 2006 tarihli karar, 2018 yılında halen yürürlüktedir. Dolayısıyla, söz konusu ihlal, Kabahatler Kanunu'nun 15. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan "Kesintisiz fiille işlenebilen kabahatlerde, bu nedenle idari yaptırım kararı verinceye

gerçekleştiği yani kararın yürürlükten kaldırıldığı anın esas alınması gerektiği ifade edilmiştir. Kurul'un 08.04.2021 tarih ve 21-20/247-104 sayılı kararında da *"Dosya konusu ihlali gösteren beş farklı yazışmanın tarihleri sırasıyla 13.01.2011, 02.03.2011, 08.03.2011, 14.04.2011 ve 25.04.2011'dir. İhlalin tespit edilebildiği son yazışma 25.04.2011 tarihinde yapıldığından, zamanaşımı süresinin de bu tarihten itibaren başlatılmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir... Bununla birlikte, yazışmaların devam eden tek bir ihlal olarak nitelendirilmesi durumunda, ihlale yönelik yazışmanın yapıldığı son tarihin de zamanaşımı süresinin başlangıcı olarak esas alınması söz konusu olabilecektir."* ifadeleri bulunmaktadır. Bu kararda da ihlale ilişkin kesintinin gerçekleştiği tarihin, fiilin işlendiği an olarak kabul edilebileceği ve soruşturma zamanaşımının bu andan itibaren başlatılabileceği kabul edilmiştir. Esasen böylesine bir yorum da hem 4054 sayılı Kanun'un mülga 19. maddesiyle uyumlu, hem de kesintisiz kabahatler bakımından soruşturma zamanaşımının işlerliğine hizmet eder niteliktedir. Bu kapsamda en isabetli yol kanun koyucunun, uygulayıcının yorumuna mahal bırakmayacak şekilde düzenleme yapması gerekliliğidir. Bu noktada önem kazanan husus, dosya kapsamında ele alınan birden fazla davranışın söz konusu olması halinde, eylemlerin temadi eden tek bir eylem mi yoksa ayrı ayrı eylemler mi olduğunun tespiti. Zira zamanaşımının tespiti de bu doğrultuda yapılacaktır.

Kesintisiz kabahatlerin rekabet hukukundaki görünümü bağlamında değinilmesi gereken son husus ise devam eden tek bir ihlal yaklaşımı ile olan ilişkisidir. Devam eden tek bir ihlal müessesesi, *"uzlaşmaya ulaşılan am"* tanımlayan statik bir yaklaşım yerine rekabetin ihlal edildiği bütün süreci kapsayan" (Kekevi, 2008, s.32) ve *"tek ve aynı kartelin dinamik yapısını yakalamayı amaçlayan"* (Joshua, 2009b, s.451) (akt. Ersoy, 2015, s. 15) bir durumla bağlantılıdır. Tanımlardan ve Kurul kararlarında³¹ yer verildiği bağlamından anlaşılacağı üzere devam eden tek bir ihlal müessesesi, tek bir davranışla değil; ihlali oluşturan bütün davranışları kapsamaktadır. Bir başka ifadeyle bu

---

kadar fiil tek sayılır." hükmü kapsamında değerlendirildiğinde, kesintisiz fiille işlenegelen ve devam eden bu eylem bakımından sekiz yıllık zamanaşımı süresinin dolduğundan bahsedilmesi mümkün değildir."

³¹ Bkz. Kurul'un 08.04.2021 tarih ve 21-20/247-104 sayılı; 04.03.2021 tarih ve 21-11/155-64 sayılı; 09.07.2020 tarih ve 20-33/439-196 sayılı; 23.01.2020 tarih ve 20-06/61-33 sayılı; 28.11.2017 tarih ve 17-39/636-276 sayılı; 16.12.2013 tarih ve 13-70/952-403 sayılı kararları.

yaklaşımında, bir teşebbüsün tek bir davranışı ile ilgilenilmemekte; 4054 sayılı Kanun'un ihlalini teşkil eden bütün davranışlar ele alınmaktadır. Dolayısıyla bu yaklaşımda ele alınan teşebbüsün bir davranışı değil; birden fazla teşebbüsün birden fazla davranışı olmaktadır. Devam eden tek bir ihlal müessesesinin kesintisiz kabahatlerle ortak olan noktası, hukuka aykırı davranışın kesintiye uğramadan belirli bir süre boyunca devam etmesi iken, farklı noktası; devam eden tek bir ihlalde birden fazla davranışın söz konusu olabilmesi, kesintisiz kabahatte tek bir davranışın söz konusu olmasıdır. Devam eden tek bir ihlali oluşturan davranışların da kesintisiz olup olmadığı münferiden incelenmeli ve zamaşıımının başlangıcı da bu kapsamda değerlendirilmelidir.

3.3.1.1.4. Zincirleme Kabahatler

Kabahatler Kanununun "İçtima" başlıklı 15. maddesinin ikinci fıkrası, *"aynı kabahatin birden fazla işlenmesi halinde her bir kabahatle ilgili olarak ayrı ayrı idari para cezası verilir."* hükmünü haizdir. Ceza hukukunda kural her fiil için ayrı ceza verilmesi olduğu için, kanun sistematığının birden fazla işlenen fiil bakımından, gerçek içtima esasını kabul ettiği, şeklinde yorum yapılmalıdır. Dolayısıyla, her bir fiil ayrı bir kabahat teşkil edeceğinden, her bir fiil için zamaşıımı süresi de ayrı ayrı işlemelidir. Bir başka deyişle, Kabahatler Kanunu'nun lafzından, zincirleme suç esaslarının kabul edilmediği düşünülmektedir. Dolayısıyla zincirleme suçlar için münferiden tespit edilmesi gereken bir zamaşıımı başlangıç anı bulunmamakta olup, her bir eylem için zamaşıımı ayrı ayrı belirlenecektir. Benzer şekilde rekabet hukukunda da zincirleme ihlal bulunmadığından, tespit edilmesi gereken bir zamaşıımı süresi de bulunmamaktadır.

3.3.2. Zamaşıımının İşlemesi

Zamaşıımının işlemeye başlamasından dolmasına kadar olan sürede, herhangi bir sebeple sürenin işlemesinin sekteye uğrayıp uğramayacağı sorusunun cevaplandırılması gerekmektedir. Anılan durum, zamaşıımının kesilmesi durması sebeplerini işaret etmektedir. TCK'nın 67. maddesinde zamaşıımının durması veya kesilmesi halleri olarak ifadesini bulmaktadır. Aynı durumun kabahatler bakımından da geçerli olup olmayacağı sorusuna, öncelikle Kabahatler

Kanunu'nda benzer bir düzenlemenin mevcut olmayışından dolayı, menfi olarak cevap verilmelidir. Kesme-durma sebeplerinin pozitif olarak kanunda yer almaması yanında, konuya hukukun genel ilkelerinden de yola çıkılarak cevap bulunabilmektedir.

Öncelikle kanunilik ilkesinin yansıması olan “suç ve cezaların kanuniliği” ilkesi gereği, fiili işleyen aleyhine bir sonuç yaratan kesme-durma sebeplerinin kanun koyucunun iradesinden bağımsız olarak somut olaya uygulanması mümkün olmamalıdır. Bunun dışında “lehe kanun” prensibinin maddi hükümlere uygulanabilmesinden dolayı da bu hususta idare edilenler lehine yorum yapmak gerekmektedir. Dolayısıyla muhataplarının aleyhine olan ve kanunda yer almayan bir kurumun varlığını, kanunda varmışçasına somut olaya uygulamak uygun düşmemektedir. Böylesine bir uygulama, her erki elinde bulunduran muktedir devletin, hukuka aykırı davranışı değerlendirmedeki ihmalinin sonuçlarının idare edilenlere yüklenmesi anlamını taşımaktadır. Nitekim hukuk devletinin yürütme organı olan idarenin hukuki belirlilik ve güvenlik ilkesi gereği; kanunda yer almayan ve idare edilenler aleyhine olan bir düzenlemenin ihdas edilmişçesine uygulanması, hukuk devleti prensibinin içini boşaltır nitelikte bir uygulama olacaktır. Nitekim kanun koyucunun iradesi kesme-durma sebeplerinin uygulanacağı yönünde olsa idi, 4054 sayılı Kanun'un mülga 19. maddesinde yer aldığı gibi pozitif düzenlemelerle ifadesini bulması gerekirdi. Netice itibarıyla kesme-durma sebeplerinin 4054 sayılı Kanun kapsamında verilen idari para cezaları bakımından uygulanmaması gerekmektedir.

3.4. Kurul Kararları Bağlamında Soruşturma Zamanaşımı

Kabahatler Kanunu'ndaki soruşturma zamaşımı ve bunun 4054 sayılı Kanun ihlallerine uygulanışı bakımından yapılan tartışmalar neticesinde; 4054 sayılı Kanun'un ihlali niteliğindeki davranışların çoğunlukla tamamlanmış kabahatlere ilişkin zamaşımı düzenlemeleri bakımından değerlendirilmesi; bunu yanında kesintisiz kabahatler bakımından da değerlendirme yapılabileceği söylenebilecektir. Kesintisiz kabahatler bakımından yukarıda yapılan açıklamalar neticesinde, kesintinin gerçekleştiği anın soruşturma zamaşımının başlangıcı olarak tespit edilmesi gerekmektedir. Tamamlanmış kabahatler ise sırf hareket kabahatleri ile neticeli kabahatler olarak

tasnif edilebildiğinden, 4054 sayılı Kanun'un 4. ve 6. maddesinin ihlalden kaynaklanan davranışlar da sırf hareket niteliğindeki ihlaller ve neticeli ihlaller olarak ayrı ayrı değerlendirilmeli ve zamanaşımı süresinin başlangıcı da bu doğrultuda fiilin işlendiği veyahut neticenin gerçekleştiği andan itibaren başlamalıdır.

Kurum'a 4054 sayılı Kanun'un ihlali iddiasıyla intikal eden başvuruların değerlendirilmesi için öngörülen süreler, kanunda ve kanuna dayanılarak çıkarılan ikincil mevzuatta açıkça öngörülmüştür. Mevzuatta öngörülen sürelerin her ne kadar düzenleyici süre olduğu ve sürele uyulmaması halinde idare edilenler tarafından idareye herhangi bir talepte bulunulamayacağı söylenebilir de Kurul'un çoğunlukla süreleri riayet ettiği görülmektedir. Dolayısıyla idari işlem niteliğini haiz Kurul kararlarının soruşturma zamanaşımına ne şekilde tabi olacağı sorunu, genellikle kararların idari yargı mercileri tarafından iptal edilmesi durumunda gündeme gelmektedir. Nitekim, Kurul'un 23.01.2020 tarih ve 20-06/62-34 sayılı kararında bu durum yaşanmıştır. Anılan Kurul kararında, Kurul'un 11.05.2016 tarih ve 16-16/278-122 sayılı kararı, Ankara 7. İdare Mahkemesi'nin 28.11.2018 tarih ve E: 2017/251, K: 2018/2104 sayılı kararı ile iptal edilmiştir. Kurul kararının mahkeme tarafından iptal edilmesi üzerine Kurul ek çalışma yapılmasına karar vermiş ve 13.08.2010 tarihinde Kurum'a intikal eden şikayet başvurusunun konusu ile ilgili olarak 23.01.2020 tarihli karar alınmıştır. Kurul kararında ihlal konusu iddialar değerlendirilirken, şikayetçinin kuruma başvuru anı olan 13.08.2010 tarihinin tarihli başvurunun zamanaşımının başlangıcı olarak dikkate alınmaması gerektiği; zira ihlalin başlangıç tarihi olarak 29.12.2011 tarihli yazışmanın esas alındığı ifade edilmiştir. Bunun yanında, yargıda geçen sürelerin zamanaşımının işleminde hesaba katılmaması gerektiğinden dolayı her halükarda soruşturma zamanaşımı süresinin dolmuş olmasından bahsedilemeyeceği ifade edilmiştir³². Anılan kararda, soruşturma zamanaşımının başlangıcı olarak başvuru tarihini değil; fiilin gerçekleştiği anın kabul edilmesi halinde dahi zamanaşımının dolduğundan bahsedilemeyeceği; nitekim devam eden ihlallerde de zamanaşımının başlangıcının ihlalin

³² Benzer şekilde Danıştay 13. Dairesi'nin 25.03.2009 tarih ve E: 2008/13175 sayılı kararı; 01.11.2011 tarih ve E: 2008/13179, K: 2011/4829 sayılı kararlarında da, yargıda geçen sürelerin zamanaşımının hesaplanmasında dikkate alınmaması gerektiği ifade edilmiştir.

sona erdiği an olarak dikkate alınması gerektiği ifade edilmiştir. Bunun yanında kararda, Kabahatler Kanunu uyarınca zamanaşımının başlangıç anı olarak filin işlendiği veya neticenin gerçekleştiği anın dikkate alınacağı söylenmiş ve fakat; filin işlendiği anın tespitinde, sırf hareketin gerçekleştirilmesinin yeterli olduğu veyahut neticenin de ortaya çıkmasının gerekip gerekmediği hususunda bir değerlendirmede bulunulmamıştır. Bunun yanında devam eden ihlallerde filin işlendiği anın tespitinin, tıpkı kesintisiz kabahatler gibi kesintinin gerçekleşmesiyle, başka bir deyişle ihlalin sona ermesiyle mümkün olacağı belirtilmiştir. Ne var ki; yargıda geçen süreler, Kabahatler Kanunu'nda yer almasa da ilgili kararda, soruşturma zamanaşımında kesme sebepleri olarak fiilen somut olaya uygulanmıştır. Bu noktada zamanaşımının kesilmesi ile durması arasındaki farklara değinmek gerekmektedir. Düşünsel temellerini özel hukukta bulan zamanaşımının kesilmesi veya durması müesseseselerinin mantığı, alacaklının elinde olmayan ve alacak hakkının talep edilmesini güçleştiren ya da imkânsız hale getiren bazı durum ve ilişkilerin varlığı hallerine özgü olarak, zamanaşımı süresinin işleminin haksız sonuçlara yol açmasını önlemektir. (Tunçomağ, 1976, s.1275; akt. Taner, 2009, s.143). Türk Borçlar Kanunu'nun 154. maddesine göre, özel hukukta zamanaşımını kesen sebeplerden biri alacaklının, dava veya def'i yoluyla mahkemeye veya hakeme başvurması, icra takibinde bulunması ya da iflas masasına başvurması halleridir. Zamanaşımının kesilmesi, borç ilişkisinin taraflarınca yapılan fiiller ya da yetkili organlarca yapılan işlemlerden dolayı, alacaklının halen daha borcunun peşinde olduğunu işaret ettiği düşünülerek "alacaklıyı koruma" amacıyla kabul edilmiştir (Kılıçoğlu, 2006, s. 651; akt. Taner, 2009, s.144). Anılan kanunun 153. maddesinde düzenlenen durma sebeplerinin³³ ise alacaklının fiili, ahlaki, hukuki sebeplerle

³³ Maddede yer verilen zamanaşımını durduran haller şunlardır: "velayet süresince, çocukların ana ve babalarından olan alacakları için; vesayet süresince, vesayet altında bulunanların vasiden veya vesayet işlemleri sebebiyle Devletten olan alacakları için; evlilik devam ettiği sürece, eşlerin diğerinden olan alacakları için; hizmet ilişkisi süresince, ev hizmetlilerinin onları çalıştıranlardan olan alacakları için; borçlu, alacak üzerinde intifa hakkına sahip olduğu sürece; alacağı, Türk mahkemelerinde ileri sürme imkânının bulunmadığı sürece; alacaklı ve borçlu sıfatının aynı kişide birleşmesinde, birleşmenin ileride geçmişe etkili olarak ortadan kalkması durumunda, bu durumun ortaya çıkmasına kadar geçecek sürece..."

alacağını ileri sürme imkânının bulunmadığı hallerde özgü olarak düzenlendiği görülebilmektedir. Ceza hukukundaki durma ve kesilme sebeplerinde ise, ilişkinin tarafları özel hukuktakinden farklı olsa da; iki müessesenin kabul edilme mantığı aynı kalmıştır. Dolayısıyla ceza hukukunda dava zamanaşımını durduran nedenler, kamu davasının yürütmesinin mümkün olmadığı hallerde, dava zamanaşımı süresinin işlemlerini ve kanunun kendi içerisinde çelişmesini önlemektedir. Ceza hukukunda zamanaşımı kesen sebepler ise, ceza hukukunda kamu davasını yürütmeye veya cezayı infaz etmeye yetkili organların fiilleri, devletin cezalandırma yetkisini kullanmaya yönelik çabasını ortaya koymakta ve işlemiş olan zamanaşımı süresini anlamsız hale getirmektedir (Taner, 2009, s.145). Zamanaşımının durma ve kesilme sebeplerinin kabul edilmesindeki mantığın rekabet hukuku bakımından yorumlanması halinde, yargıda geçen sürelerin olsa olsa zamanaşımı kesen sebepler olarak anlaşılması gerekmektedir. Netice itibarıyla Kurul kararlarında “*yargıda geçen süreler*”in de zamanaşımının işlemeyeceği haller (durma sebepleri) olarak değil; zamanaşımı kesen haller olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kurul uygulamasının genellikle de yargıda geçen sürelerin soruşturma zamanaşımının hesabında dikkate alınmaması doğrultusunda olduğu görülmektedir³⁴. Başka deyişle, Kurul kararlarında “*yargıda geçen süreler zamanaşımı hesabında işlemez*” denilse de; esasen somut olaya fiilen “kesme sebepleri” olarak uygulandığı değerlendirilmektedir. Böylece hâlihazırdaki Kurul uygulaması neticesinde, soruşturma zamanaşımı süresinin dolması, olması gerekenden daha öte bir tarihe ertelenmiş olmaktadır.

4. ZAMANAŞIMI SÜRESİNİN DOLMASI VE BUNDAN DOĞAN SONUÇLAR

Önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere, soruşturma zamanaşımı dolan bir fiil hakkında idare tarafından tesis edilmiş herhangi bir işlem bulunmadığından, hukuk dünyasında ortaya çıkan herhangi bir sonuç da söz konusu olmayacaktır. Nitekim Danıştay’ın muhtelif

³⁴ Bkz. 11.01.2018 tarih ve 18-02/20-10 sayılı karar; 10.01.2019 tarih ve 19-03/23-10 sayılı kararlar.

ararlarında³⁵ da ifade edildiği üzere; zamaşımı cezanın varlığına değil, devletin cezalandırma yetkisine etki eden bir müessesedir. Dolayısıyla ihlal şüphesini zamaşımı süreleri içinde bertaraf etmekle yükümlü olan idarenin bu süreler içinde hareket etmemesi durumunda, ortada tipik bir idari işlem de söz konusu olmayacaktır. Diğer bir deyişle, idari işlemlerin özellikleri olan hukuka uygunluk³⁶, icrailik³⁷ ve re'sen icra³⁸ karinelerinden faydalanan bir idari işlem veya eylemin tesis edilmemesi gerekmektedir.

4.1. Zamaşımının Dolması Halinde İdarece Verilecek Karar

İncelenen Kurul kararları kapsamında soruşturma zamaşımının dolması halinde genellikle “*idari para cezasının verilmesine yer olmadığı*” şeklinde hüküm kurulmaktadır. Buna karşın, soruşturma zamaşımıyla arasında benzerlikler bulunan dava zamaşımının dolması halinde TCK uyarınca “*soruşturmanın düşürülmesi*” kararı verilmektedir. Ceza muhakemesindeki hüküm çeşitlerinden biri olan ve idari para cezası verilmesine yer olmadığı yönündeki kararın benzeri “*ceza verilmesine yer olmadığı*” kararı ise, failin kusurunun bulunmamasından ve failin suç olma özelliğini devam ettirmesine rağmen kanunda öngörülen sebeplerden dolayı (Bekar, 2017, s. 30) verilmektedir. Dolayısıyla ceza verilmesine yer olmadığı kararının verilmesine sebep teşkil eden nedenler arasında dava zamaşımının dolması bulunmamaktadır. Bu noktada Kurul uygulamasında herhangi bir ikirciklik bulunmasa da, teorik olarak Kurul’un soruşturmanın düşürülmesi mi yoksa ceza verilmesine yer olmadığı kararı mı vermesi gerektiği sorusu akla gelebilmektedir.

Bu noktada da bu iki kurumun benzerlik ve farklılıklarının ele alınmasında fayda görülmektedir. CMUK döneminde ceza verilmesine yer olmadığı kararı, beraat kararının gerekçesi olarak kullanılmaktadır.

³⁵ İDDK 17.4.2013 tarih ve E.2009/1446; E.2013/427; E.2013/233 sayılı; 13. D. 25.04.2018 tarih ve E.2015/5824 K. 2018/1536 sayılı kararlar.

³⁶ Hukuka uygunluk, idarenin tesis ettiği bir işlemin, aksi ispat edilinceye kadar, hukuka uygun olduğunun kabul edildiğini ifade etmektedir.

³⁷ İcraailik, idari işlemin hukuk aleminde sonuç doğurabilme kabiliyetini ifade etmektedir.

³⁸ Re'sen icra, idarenin araya başkaca herhangi bir organın girmesine gerek kalmaksızın, bizatihi kendisinin işlemin gereklerini yapabildiğini ifade etmektedir.

CMK sistematığı uyarınca söz konusu karar ifade edildiği üzere; kusurun bulunmaması halleri³⁹ ve cezasızlık hallerinde⁴⁰ verilmektedir (Şenses, 2013, s.381,382). Bu tasnifin pratik gerekçelerin birisinin de, fail hakkında kusurun bulunmaması dolayısıyla ceza verilmesine yer olmadığı kararının verilmesi halinde, kararın adli sicile kaydedilmemesi olduğu düşünülmektedir. Ceza verilmesine yer olmadığı kararı, kusuru olmayan kişilere beraat kararı verilmesi kadar emin olunmayan ama cezaya da hükmedilmesine uygun düşmeyeceği hallerde, bir nevi beraat kararı yerine verilen bir hükümdür. Düşme kararı ise CMK uyarınca, şarta bağlı yargılamalarda, bundan böyle ilgili şartın yerine getirilmesinin söz konusu olmadığı hallerde verilmektedir (Yıldırım, 2019). CMK dışında düşme hallerinin öngörüldüğü diğer kanun ise TCK'dır. Nitekim diğer haller yanında dava zamanaşımı süresinin dolması davayı düşüren hallerden bir olarak sayılmıştır. Yurtcan'a (2007) (akt. Bekar, 2017, s.53) göre düşme kararı, gerçek anlamda son karar veya hüküm olarak adlandırılmamakta; *“görünüşte son karar”* olarak nitelendirilmektedir. Nitekim evelden ifade edildiği üzere ceza yargılamasında zamanaşımının dolması halinde cezanın esasına ilişkin bir tespit yapılmamakta, yalnızca devlet cezalandırma hakkından vazgeçmektedir. İdari işlemin iptali için idari yargıda açılan dava sürerken, idarece yaptırıma ilişkin işlemin geri alınması hususunda Danıştay'ın kararları⁴¹ da bulunmaktadır. Nitekim, zamanaşımı kurumu da davanın konusuz kalmasına benzer bir hukuki durum yaratmakta ve idarenin yaptırım kararı vermesine yer olmadığı ve hatta idarenin yaptırım kararı verme/ uygulama yetkisinin elinden alındığı bir durum yaratmaktadır.

³⁹ CMK'nın 223. maddesinin üçüncü fıkrası şu şekildedir: *“1) Yüklenen suçla bağlantılı olarak yaş küçüklüğü, akıl hastalığı veya sağır ve dilsizlik hali ya da geçici nedenlerin bulunması, 2) Yüklenen suçun hukuka aykırı fakat bağlayıcı emrin yerine getirilmesi suretiyle veya zorunluluk hali ya da cebir veya tehdit etkisiyle işlenmesi, 3) Meşru savunmada sınıрын heyecan, korku ve telaş nedeniyle aşılması, 4) Kusurluluğu ortadan kaldıran hataya düşülmesi, hallerinde, kusurunun bulunmaması dolayısıyla ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilir.”*

⁴⁰ CMK'nın 223. maddesinin dördüncü fıkrası şu şekildedir: *“İşlenen fiilin suç olma özelliğini devam ettirmesine rağmen; 1) Etkin pişmanlık, 2) Şahsî cezasızlık sebebinin varlığı, 3) Karşılıklı hakaret, 4) İşlenen fiilin haksızlık içeriğinin azlığı hallerinde de sanık hakkında ceza verilmemesi hallerinde, ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilir.”*

⁴¹ 8. D. 10.10.1995 tarih E.1994/4863, K.1994/2898; 10. D. 21.01.1986 tarih ve E.1985/169, K.1986/31 sayılı kararlar.

Ceza verilmesine yer olmadığı kararı ile düşme kararı bakımından tercih yapılması gerekli ise, kabahati işleyen bakımından daha lehe olan “ceza verilmesine yer olmadığı” kararının, kabahatler bakımından uyarlanmış hali olan “idari para cezası verilmesine yer olmadığı kararı” biçiminde verilmesi daha uygun düşmektedir. Zira düşme kararının verilmesini gerektiren sebebin ortaya çıktığı andan itibaren, yargılamaya o veya bu sebeple devam edilmesinin mümkün olmadığı hallerde verilen bir karar olup ceza verilmesine yer olmadığı kararından daha az lehedir ve daha az aklanma sağlar. Bunun yanında idari para cezası verilmesine yer olmadığı kararı, ceza hukukundaki gibi, kabahatler hukukunda da tekerrüre de esas olmayacağından, muhatabının daha lehine görünmektedir. Yargıtay da, Kabahatler Kanunu uyarınca verilecek idari para cezalarında soruşturma zamaşımı süresi dolanlar bakımından “idari para cezası verilmesine yer olmadığı”na hükmetmektedir⁴². Dolayısıyla teorik tartışma neticesinde, halihazırdaki Kurul uygulaması olan “ceza verilmesine yer olmadığı” kararının isabetli olduğu düşünülmektedir. Binaenaleyh, idarenin ceza verilmesine lüzum bulunmadığından dolayı tercih ettiği hareketsizlik haline karşı kural olarak herhangi bir başvuru yoluna gidilmesine gerek bulunmamaktadır.

4.2. Zamaşımının Dolmasına Rağmen Verilen İdari Yaptırım Kararının Niteliği

Her hal ve koşulda hukuka bağlı kalması beklenen idarenin, bütün bu aktarılan tartışmalara rağmen, bir vesileyle mevzuatta öngörülen düzenlemelerden sapması ve soruşturma zamaşımı dolan bir ihlal hakkında yaptırım kararı vermesi halinde, ortaya tabi olduğu norm ile çelişen bir işlem çıkmaktadır. Bir diğer deyişle, idarece tesis edilen işlem sakat olarak hukuk dünyasına “doğmuş” olmaktadır. Dolayısıyla örneğin zamaşımı dolmuş olmasına rağmen Kurul tarafından verilen idari para cezasına ilişkin kararın yok hükmünde olduğu söylenemez. Zira Kurul’un 4054 sayılı Kanun çerçevesinde idari para cezasına ilişkin karar almaya yetkilidir ve idari işlemlerin yoklukla

⁴² 7. CD. E. 2006/1927, K. 2006/15512 sayılı; 28.02 2006 tarih ve E.2004/36082, K. 2006/916 sayılı; E. 2004/1552 K. 2005/10259 sayılı kararlar.

malul olmasına sebep olan haller⁴³ arasında zamanaşımının dolmasına rağmen karar alınması bulunmamaktadır (Günday, 2013, s. 166).

Hukuk alemine sakat olarak doğmuş olan bir idari işlem aleyhine, idare hukukunda öngörülen başvuru yollarına gidilebilmektedir. Bu yollar idari veyahut yargısal yollara ilişkindir. Bu noktada fiili hakkında soruşturma zamanaşımı dolmuş olmasına rağmen idari para cezası yaptırımına maruz kalan teşebbüslerin, gerek İYUK'un 11. maddesi kapsamında idareye başvurma⁴⁴; gerekse de idari yargı yoluna⁴⁵ başvurma hakkı bulunmaktadır. Nitekim Kabahatler Kanunu'nun 3. maddesinde, kanunun idari yaptırımlar bakımından genel niteliğinin kanun yoluna ilişkin diğer kanunlarda hüküm bulunmaması halinde geçerli olacağı ifade edilmiştir. Başka bir deyişle, Kabahatler Kanunu'nun öngördüğü kanun yolu dışında idari yaptırımları düzenleyen başka kanunlarda kanun yoluna ilişkin hükümlerin bulunması halinde, özel kanunlardaki kanun yollarına başvurulmalıdır. Bu kapsamda 4054 sayılı Kanun'un 55. maddesinde "*İdari yaptırım kararlarına karşı yetkili idare mahkemesinde dava açılabilir.*" denilmekle gidilecek kanun yolu açıkça gösterilmiştir. Dolayısıyla Kurul'un soruşturma zamanaşımı dolmuş olmasına rağmen verdiği idari para cezasına ilişkin karara karşı yetkili idare mahkemesinde dava açılabilir. İdari yargı yerlerinde işletilecek hukuki usul ise genel idari yargılama usulleri kapsamında değerlendirilmelidir.

SONUÇ

Çalışma boyunca edinilen perspektif uyarınca, nispeten ceza hukukunun temellerine göre daha genç olan depenalizasyon hareketlerinin yansımalarının tereddütlere yol açması doğaldır. Bu noktada, bireylerin bizzat özgürlük alanlarına müdahale niteliğinde olan idari yaptırımların, kamu düzenini sağlama ve birey hak ve özgürlüklerine minimum müdahalede bulunma gayesinin bağdaştırıldığı düzlemde yorumlanması gerekmektedir.

⁴³ Bu haller genel olarak, ilginin talep ve rızasının bulunmamasına rağmen karar alınması, yetki ögesindeki ağır sakatlıklar ve yokluk hali, şekil ögesindeki ağır sakatlıklar ve yokluk hali, konu ögesindeki ağır sakatlıklar ve yokluk hali olarak sayılabilmektedir.

⁴⁴ İYUK'un 11. maddesi kapsamında işlemin muhatabı idareye, evelden tesis ettiği işlemi "*geri alması*" için başvurabilmektedir.

⁴⁵ İdari yargı yerlerine, idarenin tesis ettiği işlemin "*yetki, şekil, sebep, konu, maksat*" unsurlarından birinin sakat olduğu iddiasıyla iptal veya tam yargı davası açılabilir.

Çalışma kapsamında uygulamada idari yaptırıma konu olan davranışların gündeme gelmesinden yaptırıma karar verilmesine kadar olan süreçte, özellikle zamaşımı kurumunun uygulanmasına ilişkin tartışmalar üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda, idari yaptırımların ve zamaşımının temelinden, doğasından, amacından, özelliklerinden bahsedilmiş; akabinde Rekabet Kurulu kararları uyarınca verilen idari para cezaları bakımından bu iki müessesinin uygulanması incelenmiştir. İnceleme, hem pratik hem de teorik uygulamanın tespit edilmesi yanında, “*olması gereken*”in de tartışılması suretiyle yapılmıştır.

“*Olması gereken*”in tartışılması bağlamında, özellikle evrensel hukuk ilkelerinin hayatın her alanına müdahil olan hukuk kurallarının uygulanmasında gözetilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda, “*lehe kanun*” ilkesi ön plana çıkarılarak değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Yapılan değerlendirmeler ve tespitler çerçevesinde, 5326 sayılı Kabahatler Kanunu sistematüğinde, zamaşımına ilişkin boşlukların bulunduğu ve bunların uygulamada tereddüte mahal verdiği gözlemlenmiştir. Bunun haricinde, Kabahatler Kanunu uyarınca torba halinde bütün diğer idari yaptırımlar için öngörülen zamaşımı sistematüğünün, Rekabet Kurumu gibi bütün düzenleyici ve denetleyici kurumların verdiği yaptırımlar için de uygulanıyor olmasının ortaya çıkardığı sorunsal durumlara işaret edilmiştir. Bu kapsamda, zamaşımının; niteliği ve idari ve cezai yaptırımlardaki görünümü, 4054 sayılı Kanun kapsamında uygulanması bağlamında başlangıç anının tespiti, işlemeye başladıktan sonra kesilme-durma sebeplerinin uygulanıp uygulanmayacağı, dolduğu andan itibaren idarenin tutumu, hukukun genel ilkeleriyle olan ilişkisi hususları ele alınmıştır. Netice itibarıyla çalışmanın, idari yaptırımlarda zamaşımına ilişkin mevzuatta daha özenli düzenlemelere ve doktrinde daha derin çalışmalara vesile olması amaçlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akbulut, B., (2014). *Türk Ceza Kanunu ile Kabahatler Kanunu genel hükümlerinin yaptırım hükümleri dışında karşılaştırmalı olarak incelenmesi*, Ankara.
- Aktaş, S. ve Akkoyunlu, S.A. (2016). İdari kolluk faaliyetlerinin temel anayasal sınırları olarak kanunilik ve ölçülülük ilkeleri. *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi dergisi*. C: XX, s.1-25.
- Arslan, M. (2016). *Vergi hukukunda zamanaşımı*. Ankara: Yaklaşım Yayıncılık.
- Aslan, Y. (2015). *Rekabet hukuku dersleri*, İstanbul: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Bekar, E. (2017). Ceza muhakemesinde hüküm çeşitleri. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. C: LXXV. S.1, s.15-60.
- Conseil d'Etat, (2017). *Le juge administratif et les sanctions administratives, (dossier thématique)*. Erişim Tarihi: 27.12.2021, <https://www.conseil-etat.fr/ressources/etudes-publications/dossiers-thematiques/le-juge-administratif-et-les-sanctions-administratives>.
- Çağlayan, R. (2014), İdari yargılama hukuku, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Dellis, G. (1997). *Droit pénal et droit administratif l'influence du droit pénal sur le droit administratif répressif*. L.G.D.J.
- Ersoy, B. (2015). *Rekabet hukukunda devam eden tek bir ihlal yaklaşımı*. Ankara: Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi, No:139.
- Froger, C. (2013). *La prescription extinctive des obligations en droit public interne*. Bordeaux: Dalloz.
- Gölcüklü, F. (1963). "İdari Ceza Hukuku" ve anlamı; idarenin cezai müeyyide tatbiki . *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. C.18, S.2., s.115-182.
- Gözler, K. (2009), İdare Hukuku, C.I, II. Baskı, Bursa.
- Gözler, K. (2012). Yorum ilkeleri. *Kamu Hukukçuları Platformu, Kemal Gözler'in Tebliği*.
- Güçlü, Y. (2008). İdari para cezaları ve diğer idari yaptırımlar. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Günday, M. (2013). İdare hukuku. Ankara: İmaj Yayınevi.

- Gündüz, H. (2013), *Rekabet hukukunda uygulanan idari para cezaları*, Ankara: Rekabet Kurumu Lisansüstü Tez Serisi, No:21.
- Hafizoğulları, Z. ve Özen, M. (2011), *Türk Ceza Hukuku genel hükümler*, Ankara: Us-A Yayınları.
- Kangal, Z. (2011). *Kabahatler hukuku*. İstanbul: On İki Levha Yayınları.
- Karabulut, M. (2008). İdari yaptırımların hukuki rejimi. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Kilpatrick, B., P. Kobel ve P. Kellezi (2018). *Antitrust analysis of online sales platforms&copyright limitations and exceptions, LIDC contributions on competition law intellectual property and and unfair competition*. Erişim Tarihi: 01.09.2020. https://books.google.com.tr/books?redir_esc=y&hl=tr&id=B-tiDwAAQBAJ&q=247#v=snippet&q=247&f=false,
- Otacı, C. ve Keskin, İ. (2014). *Türk kabahatler hukuku*. Ankara: Hukab Yayınları.
- Özay, İ. (1985). İdari yaptırımlar. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Özen, M. (2013). İdari Ceza Hukuku. Ankara: Adalet Yayınları.
- Rosenfeld, E. ve Veil J., (2009). Sanctions administratives, sanctions pénales. *Revue Française d'Etudes Constitutionnelles et Politiques*. Pouvoirs, *Revue Française d'Etudes Constitutionnelles et Politiques*, s.61-73.
- Sancakdar, O. (2011). İdari cezaların yaptırımlar teorisindeki yeri ve Türk Hukuku'ndaki anayasal temelleri. İçinde ULUSAN İ. ve BAŞARAN YAVAŞLAR, F. (Ed.) *T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi tarafından düzenlenen idari ceza hukuku sempozyumu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Sanlı, K. C. (2000), *Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanun'da öngörülen yasaklayıcı hükümler ve bu hükümlere aykırı sözleşme ve teşebbüs birliği kararlarının geçersizliği*, Ankara: Rekabet Kurumu Lisansüstü Tez Serisi. No: 3.
- Sezer, A. (2019). Normlar hiyerarşisi ve cumhurbaşkanlığı kararnameleri [çok boyutlu normlar piramidi yaklaşımı]. *Anayasa Yargısı Dergisi*, C.36 S.1. s.359-412.
- Sümer Özdemir, N. (2015). *Rekabete aykırı dışlayıcı uygulamaların tespitinde etki temelli yaklaşım ve etki standartları*, Ankara: Rekabet

Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi, No:146.

- Şenses, E. (2013). Ceza muhakemesi hukukunda ceza verilmesine yer olmadığı kararı. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S.105. s. 379-398.
- Tan, T. ve Şeref G. (2014). İdare hukuku genel esaslar. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Taner, F.G. (2007). *Ceza hukukunda zamanaşımı*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Taner, F.G. (2009). TCK'nin 5. Maddesinin yürürlüğe girmesi karşısında TCK dışındaki kanunlarda yer alan dava ve ceza zamanaşımını durduran nedenlerin yürürlük durumu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 83, s. 137-154.
- Ulusoy, A. (2011). İdari ceza hukukunun işlevi ve hukuk düzeni içindeki yeri". İçinde Ulusan İ. ve Başaran Yavaşlar, F. (Ed.) *T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi tarafından düzenlenen idari ceza hukuku sempozyumu*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Ulusoy, A. (2013). İdari yaptırımlar. Ankara: On İki Levha Yayınları
- Ulusoy, A. (2019). Yeni Türk idare hukuku. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Yalçın, İ. (2007). *Tüm Yönleriyle Kabahatler Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Yurtcan, E. (2005). *Kabahatler Kanunu ve yorumu*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Zanobini, G. (1964). İdari müeyyideler. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI:

SEZER, A. (2019). *Normlar hiyerarşisi ve cumhurbaşkanlığı kararnameleri [çok boyutlu normlar piramidi yaklaşımı]*. Erişim Tarihi: 21.12.2021.https://anayasa.gov.tr/media/6109/abdullah_sezer.pdf

GÖZLER, K. (2012). *Yorum ilkeleri*. Erişim Tarihi: 21.12.2021. <https://www.anayasa.gen.tr/yorum-ilkeleri-kitaptan.pdf>.

YARGI KARARLARI

AİHM

- 08.06.1976 tarih ve 5100/71 başvuru numaralı *Engell/ Hollanda* kararı.
- 21.02.1984 tarih ve 8544/79 başvuru numaralı *Öztürk/Almanya* kararı.

27.02.1992 tarih ve 11598/85 başvuru numaralı *Société Stenuit/France* kararı.

27.09.2011 tarih ve 43509/08 başvuru numaralı *Menarini Diagnostics S.R.L./Italie* kararı.

31.07.2014 tarih ve 14902/04 başvuru numaralı *Yukos/Russia* kararı.

15.11.2016 tarih ve 24130/11, 29758/11 başvuru numaralı *A and B/Norway* kararı.

AYM

25.05.1976 tarih ve E. 976/1, K.976/38 sayılı karar.

23.10.1996 tarih ve E.1996/48, K.1996/41 sayılı karar.

24.06.1997 tarih ve E. 1996/56, K. 1997/58 sayılı karar.

04.06.2003 tarih ve E.2003/46, K.2003/46 sayılı karar.

13.05.2004 tarih ve E.2000/43, K.2004/60 sayılı karar.

05.06.2008 tarih ve E: 2008/49, K:2008/115 sayılı karar.

25.11.2015 tarih ve E: 2015/50, K: 2015/107 sayılı karar.

DANIŞTAY

10. D. 21.01.1986 tarih ve E.1985/169, K.1986/31 sayılı karar.

8. D. 10.10.1995 tarih E.1994/4863, K.1994/2898 sayılı karar.

İDDK 17.4.2013 tarih ve E.2009/1446; E.2013/427; E.2013/233 sayılı kararları.

13. D. 25.04.2018 tarih ve E.2015/5824, K. 2018/1536 sayılı karar.

5. D. 23.05.2019 tarih ve E. 2016/35867, K. 2019/3956 sayılı karar.

UYUŞMAZLIK MAHKEMESİ

13.06.2005 tarih ve E. 2005/37, K. 2005/50 sayılı karar.

YARGITAY

7. CD. E. 2004/1552 K. 2005/10259 sayılı karar.

7. CD. 28.02.2006 tarih ve E.2004/36082, K. 2006/916 sayılı karar.

7. CD. E. 2006/1927, K. 2006/15512 sayılı karar.

AVRUPA BİRLİĞİ ADALET DİVANI (ABAD) KARARLARI

ABAD 26.02.103 tarih ve C-617/10sayılı Åklagaren v. Hans Åkerberg Fransson kararı.

REKABET KURULU KARARLARI

- 24.11.1999 tarih ve 99-53/575-365 sayılı karar.
25.07.2002 tarih ve 02-45/530-219 sayılı karar.
18.02.2006 tarih ve 16-05/109-49 sayılı karar.
08.02.2007 tarih ve 07-13/101-30 sayılı karar.
08.03.2007 tarih ve 07-19/192-63 sayılı karar.
26.08.2009 tarih ve 09-39/949-236 sayılı karar.
16.9.2009 tarih ve 09-42/1087-272 sayılı karar.
27.01.2011 tarih ve 11-06/101-34 sayılı karar.
03.03.2011 tarih ve 11-12/226-76 sayılı karar.
07.03.2011 tarih ve 11-13/243-78 sayılı karar.
08.03.2012 tarih ve 12- 10/328-98 sayılı karar.
29.05.2012 tarih ve 12-28/832-238 sayılı karar.
31.01.2013 tarih ve 13-08/94-55 sayılı karar.
02.05.2013 tarih ve 13-25/334-152 sayılı karar.
21.05.2013 tarih ve 13-29/402-179 sayılı karar.
16.12.2013 tarih ve 13-70/952-403 sayılı karar.
08.05.2014 tarih ve 14-17/330-142 sayılı karar.
24.09.2014 tarih ve 14-35/697-309 sayılı karar.
19.02.2015 tarih ve 15-08/110-46 sayılı karar.
09.09.2015 tarih ve 15-36/559-182 sayılı karar.
16.12.2015 tarih ve 15-44/740-267 sayılı karar.
11.01.2017 tarih ve 17-02/17-8 sayılı karar.
07.09.2017 tarih ve 17-28/481-207 sayılı karar.
28.11.2017 tarih ve 17-39/636-276 sayılı karar.
11.01.2018 tarih ve 18-02/20-10 sayılı karar.
10.01.2019 tarih ve 19-03/23-10 sayılı karar.
20.06.2019 tarih ve 19-22/352-158 sayılı karar.
07.11.2019 tarih ve 19-38/575-243 sayılı karar.
23.01.2020 tarih ve 20-06/62-34 sayılı karar.
09.07.2020 tarih ve 20-33/439-196 sayılı karar.
19.11.2020 tarih ve 20-50/695-306 sayılı karar.
04.03.2021 tarih ve 21-11/155-64 sayılı karar.
08.04.2021 tarih ve 21-20/247-104 sayılı karar.
08.04.2021 tarih ve 21-20/247-104 sayılı karar.

Avrupa Birliği Rekabet Hukukunda Hâkim Durum Kavramının Tanımlanması ve Tanımın Türk Hukuku ile Mukayeseli Olarak Ele Alınması

13 Mart 2022’de alındı; 18 Nisan 2022’de kabul edildi.
Araştırma Makalesi

Prof. Dr. Mehmet HELVACI*, İrem TAŞKIN**

Prof. Dr. Serap Helvacı’nın aziz hatırasına...

Öz

Hâkim durum kavramı, Avrupa Birliği (AB, Birlik) ve Türk rekabet hukukunun kilit kavramları arasında yer almaktadır. Bununla birlikte hâkim durum kavramının tanımlanması hakkında farklı görüş ve eleştirilerin ileri sürüldüğü bilinmektedir. Kavramın, AB ve Türk rekabet hukukundaki önemi göz önüne alınarak, tanımının farklı açılardan ele alınması amacıyla işbu çalışma gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde AB hukukunda hâkim durumun kötüye kullanılması yasağının ve hâkim durum kavramının önemi izah edilmiştir. Takip eden bölümde kavramın antlaşmalardaki durumu ele alınarak etkin rekabet kavramı ile hâkim durum arasındaki ilişki incelenmiştir. Ayrıca hâkim durum kavramının yapısı değerlendirme konusu edilmiş; bu amaçla ilgili pazar kavramının yapısı incelenmiştir. AB içtihatlarında süreç içinde geliştirilen ve hali hazırda yerleşik hale gelen tanım tespit edildikten sonra ise tanıma yönelik eleştirilere ve farklı görüşlere yer verilmiştir. Son olarak Türk rekabet hukukunda yer alan hâkim durum tanımı AB hukukunda benimsenen yerleşik tanımla karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Hâkim durum, hâkim durumun yapısı, ilgili pazar kavramı, hâkim durumun tanımlanması, hâkim durumun kötüye kullanılması yasağı, etkin rekabet.*

* İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Orcid Id: 0000-0002-2811-0928

** Avukat, İstanbul 1. Nolu Barosu, Orcid Id: 0000-0003-2457-452X

Defining the Concept of Dominant Position in European Union Competition Law and a Comparative Evaluation of the Definition With Turkish Law

Received 13 Mart 2022; accepted 18 April 2022
Original Article

Prof. Dr. Mehmet HELVACI, İrem TAŞKIN

Abstract

The concept of dominant position is among the key concepts of European Union (EU) and Turkish competition law. However it is known that different opinions and criticisms have been put forward about the definition of the concept of dominant position. Considering the importance of the concept in EU and Turkish competition law, this study has been carried out in order to discuss its definition from different perspectives.

Firstly, within the scope of the study, the importance of the prohibition of abuse of dominant position and of the concept of dominant position in EU law are explained. In the following section, the situation of the concept in the treaties is discussed and the relationship between the concept of effective competition and the dominant position is examined. In addition, the structure of the dominant position concept has been evaluated and for this purpose; the structure of the relevant market concept has been examined. After determining the definition developed in the process in EU case law and already settled, criticisms and different views on the definition were given. Finally, the definition of dominant position in Turkish competition law has been compared to the established definition adopted in EU law.

Keywords: *Dominant position, the structure of dominant position, concept of the relevant market, definition of the dominant position, prohibition of the abuse of dominant position, effective competition.*

GİRİŞ

Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma (ABİHA)'nın 102. maddesinde teşebbüslerin hâkim durumu kötüye kullanması yasaklanmıştır. AB rekabet hukukunun inşasındaki temellerden biri olan bu yasağın Birlik için önemi iki aşamada izah edilebilir. Şöyle ki; Birlik'in amacı Avrupa'da bütünleşik bir iç pazarın¹ tesisidir. Bu bütünleşme ile uluslararası alanda güçlü bir birlik ve birliğe dâhil olmakla güçlenen üye devletler yaratılmak istenmiştir. Bu doğrultuda hedeflenen, dengeli büyümeyi ve istikrarı haiz bir iç pazarın tesis edilmesi ve Avrupa'nın sürdürülebilir kalkınmasının sağlanabilmesi² için iç pazarda rekabetin korunması öncelikli bir gerekliliktir. Bunun nedeni ancak etkin rekabetin korunduğu bir ortamda sürdürülebilir kalkınmadan söz edilebilecek olmasıdır. Kısmen Avrupa'da şartları eşitleyerek ve kısmen de sınır ötesi işlemleri ve bütünleşmeyi kolaylaştırarak üye devletler arası ticareti teşvik etmek üzere şekillendirilebilmesi ise rekabet hukukunun olumlu rolü olarak ifade edilmektedir. (Whish ve Bailey, 2012, s. 23) İçinde sınırların olmadığı, serbest dolaşımın sağlandığı bir ekonomik alan hedefleyen³ Birlik için rekabet hukukunun bu rolü tartışmasız önem arz etmektedir.

Birlik rekabet hukuku ile Birlik'in amaçları arasındaki sıkı ilişkinin bir göstergesi de; Europemballage Corporation & Continental Can Co.Inc. kararında, hâkim durumun kötüye kullanılmasını yasaklayan hükmün yorumlanmasında; hükmün ruhu, lafzı ve genel şemasının yanı sıra yürürlükteki Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'nu Kuran Antlaşma'nın sistemi ve amaçlarının da dikkate alınması gerekliliğine yapılan vurgudur.⁴ Nitekim aynı karar içeriğinde; AET'yi Kuran Antlaşma'nın 3. maddesinde ortak pazarda rekabetin bozulmadığı bir sistem öngörülmüş olması nedeniyle rekabetin korunmasının öncelikli bir gereklilik olduğu ve aksi halde antlaşmanın sayısız hükmünün anlamını yitireceği ifade edilmiştir.⁵

¹ AB antlaşmalarında yer alan; ortak pazar, iç pazar ve tek pazar kavramlarının doktrinde ve içtihatlarda aynı anlamı ifade etmek üzere birbirinin yerine kullanıldığı bilinmektedir. (Göçmen 2017, s. 69) İşbu çalışma kapsamında da anılan kavramlar eş anlamda kullanılmıştır.

² Bkz. Avrupa Birliği Antlaşması m.3/3

³ Bkz. ABİHA m.2/26

⁴ Case 6/72, Europemballage Corporation and Continental Can Co.Inc. v Commission, 21.02.1973, ECR 215, s. 244, para. 22

⁵ Case 6/72, Europemballage Corporation and Continental Can Co.Inc. v Commission, 21.02.1973, ECR 215, s. 244, para. 24

Tüm bu açıklamalar ışığında Birlik hukukunda rekabetin korunmasının, ulusal hukuklardan farklı olarak ayrıca Birlik'in bütünleşme hedefine de hizmet ettiği açıktır. Dolayısıyla rekabetin korunmasına yönelik getirilen düzenlemeler, Paris Antlaşması'ndan itibaren Birlik'in birincil hukuk kaynakları⁶ olan antlaşmalarda vazgeçilmez hükümler olarak yer almıştır.

Rekabet kurallarının Birlik için önemi izah edildikten sonra ikinci aşamada, rekabet hukuku düzenlemeleri içinde hâkim durumun kötüye kullanılması yasağının ve hâkim durum kavramının önemine değinmek gerekmektedir. AB rekabet hukukunda, teşebbüsler arası anlaşmalar ve uyumlu eylemler ile teşebbüs birliklerinin kararlarının, birleşme ve devralmaların denetimiyle ve son olarak hâkim durumun kötüye kullanılmasının yasaklanmasıyla iç pazarda rekabetin korunması hedeflenmektedir. Birinin yokluğu halinde ise rekabet kurallarından beklenen amaca ulaşılması mümkün olmayacaktır. Bu nedenle üye devletler arasındaki ticareti etkileyebilecek nitelikte, amacı veya etkisi iç pazardaki rekabetin engellenmesi, kısıtlanması veya bozulması olan teşebbüsler arası anlaşmalar ve uyumlu eylemler ile teşebbüs birliklerinin kararlarının yanı sıra teşebbüslerin, iç pazarda veya iç pazarın önemli bir bölümündeki hâkim durumu kötüye kullanması da yasaklanmıştır.⁷ Aksi halde pazarda hâkim durumda olan teşebbüslerin bu güçlerini kötüye kullanarak tekelleşme yoluna gitmesi, kartelde olduğu gibi, pazarın düzgün bir şekilde işlemesi için hayati önem taşıyan rekabetin etkisini hesaba katmadan ticaret yapabilmeleri sonucunu da beraberinde getirecektir. (Weatherill ve Beaumont 1999, s. 844) Bir başka deyişle; teşebbüsler arası anlaşmalar ve eylemlerin, teşebbüs birliklerinin kararlarının denetimi ile teşebbüslerin pazardaki rekabet koşullarına karşı bağımsızlık kazanarak etkin rekabete zarar vermelerinin önüne geçilmesi hedeflenmekte iken; hâkim durumun kötüye kullanılmasının yasaklanmaması ihtimalinde, teşebbüslerin pazardaki rekabet koşullarından bağımsız hareket etme avantajını

⁶ Birincil ve ikincil hukuk kaynakları olmak üzere tasnife tabi tutulan AB hukuk kaynaklarından birincil hukuk kaynakları; kurucu kuvvet olarak üye devletlerin tasarruflarından ve AB hukukunun genel ilkelerinden oluşmaktadır. (Karayığit 2018, s. 45) Bununla birlikte AB hukuku kaynaklarının tasnifinde genel ilkelere ilişkin olarak farklı görüşler mevcuttur. Örneğin Baykal ve Göçmen'e (2016, s. 364) göre genel ilkeler birincil kaynaklar altında sayılmazken; AB hukukunun yazılı olmayan kaynakları olarak ve normlar hiyerarşisinde birincil hukuk kaynakları ile eşit olarak konumlandırılmıştır. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. (Baykal ve Göçmen 2016, ss. 360-372).

⁷ Bkz. ABİHA m.101 ve m.102

kötüye kullanarak etkin rekabetin sürdürülmesini sekteye uğratmaları mümkün hale gelecektir. Bu halde teşebbüsler arası anlaşma ve uyumlu eylemlerin ya da teşebbüs birliklerinin kararlarının denetlenmesi etkin rekabetin sürdürülmesi için yeterli olmayacağından büyük oranda anlamını yitirecektir. Bir pazarda rekabetin korunması için hâkim durumun da denetiminin sağlanması bu nedenle önem arz etmektedir.

Rekabetin korunması için hâkim durumun denetiminin gerekliliği izah edilirken; doktrinde ve uygulamada sıklıkla vurgulandığı üzere⁸ yasak olanın iç pazarda ya da bunun önemli bir bölümünde hâkim durumda olmak değil bu durumun üye devletler arasındaki ticareti etkileyebileceği ölçüde, kötüye kullanılması olduğunun da altının çizilmesi gerekir. Bununla birlikte hâkim durumdaki teşebbüslerin, davranışlarının iç pazardaki rekabetin bozulmasına sebebiyet vermemesi hususunda özel bir sorumluluğunun olduğu kabul edilmektedir.⁹ Bu sorumluluğun hangi teşebbüsler nezdinde doğmuş olduğunun tespitinde ise hâkim durumun tanımı belirleyici rol oynamakta; hâkim durum kavramının tanımından doğan ölçütlerden hareketle hâkim durumu kötüye kullanmanın denetimi sağlanmaktadır. Öyle ki; kavramın tanımında yanılma hâkim durumun kötüye kullanılmasına ilişkin yürütülen soruşturmada da yanılma sonucunu, büyük olasılıkla, beraberinde getirecektir. Bu nedenle hâkim durum kavramının tanımı teorik bir tartışmanın ötesinde ve önemlidir.

1. AB ANTLAŞMALARINDA HÂKİM DURUM KAVRAMI VE KAVRAMIN ETKİN REKABET İLE İLİŞKİSİ

1.1. Paris Antlaşması'nda Hâkim Durum Kavramı

Paris Antlaşması'nın m.66/7 hükmünde; teşebbüslerin, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)'nin yetki alanındaki ürünlerden birine ilişkin, ortak pazarın önemli bir bölümünde, onları etkin rekabetten muaf tutan hâkim durumu antlaşmanın amaçlarına aykırı bir şekilde kullanması yasaklanmıştır.

⁸ Bkz. (Tekinalp ve Tekinalp 2000, s. 435); *Competition: Antitrust procedures in abuse of dominance*.

⁹ Case T-814/17, Lietuvos geležinkeliai AB v. European Commission, 18.11.2020.; Ayrıca bkz. *Communication from the Commission — Guidance on the Commission's enforcement priorities in applying Article 82 of the EC Treaty to abusive exclusionary conduct by dominant undertakings (Text with EEA relevance)*, 2009, s. 8 para. 9

İlgili hükümde hâkim durumdan önce gelen “etkin rekabetten muaf tutan” ifadesi hâkim durumu nitelendirmesi bakımından dikkat çekicidir. Doktrinde “ortak pazarın önemli bir bölümünde kendilerini etkin rekabete karşı koruyan”¹⁰, “etkin rekabeti engelleme gücüne sahip olma”¹¹, olarak da ifade edildiği görülen bu nitelendirmenin; hâkim durumun, kötüye kullanma halinde gündeme gelecek olan işlevine işaret ettiği görülmektedir. Bu düzenlemeden hareketle, öncelikle Paris Antlaşması’nın anılan hükmünde geçen etkin rekabet kavramının tanımlanması; hâkim durum kavramının somutlaştırılabilmesi açısından yararlı olacaktır.

1.2. Hâkim Durumun Kötüye Kullanılması Yasağı İle Korunması Amaçlanan Etkin Rekabet Kavramı

Whish ve Bailey’e (2012, s. 18) göre etkin rekabet; teşebbüslerin fiili ve potansiyel rakipleri ve alıcıları tarafından makul bir derecede rekabet baskısı altında tutulması gerektiğini ve bir rekabet otoritesince bu tür baskıların pazarda mevcudiyetinin gözlemlenmesini ifade etmektedir. Aslan’a (1992, s. 51) göre ise etkin rekabetten; ilgili pazardaki teşebbüslerin hiçbirinin normal pazar koşullarını dikkate almaksızın karar verebilecek gücü haiz olmadığı ve tamamının da etkin bir şekilde pazarı etkileyemeyecek kadar güçsüz olmadığı bir pazardaki rekabet anlaşılmaktadır.

Kanaatimizce etkin rekabetin sağlandığı bir pazardan söz edilebilmesi için pazardaki öznelerin güçlerinin birbirleri ile dengelenebilmesi koşulunun varlığı aranacağından etkin rekabet; pazardaki tüm öznelerin, birbirleri üzerinde rekabetçi ve sürdürülebilir bir baskı kurarak, rekabet koşullarının şekillendirilmesine etki ettiği bir pazardaki rekabet olarak tanımlanabilir. Anılan koşulun sağlandığı bir pazarda rekabet koşulları da bu güçler dengesinin etkisi ile şekillenecektir.

¹⁰ (DPT 1993, s. 61); (Dadomo ve Quéniyet 2020, s. 391)

¹¹ (Öztunalı 2014, s. 36); (Aslan 2017, s. 670) Bununla birlikte Aslan tarafından yapılan çeviride “ortak pazarın önemli bir bölümünde etkin rekabet karşın koruyan bir hâkim durumu” ifadelerine yer verildiği görülmektedir. (Aslan 1998, s. 13) Bir teşebbüsün ilgili pazarda etkin rekabetten kendini koruması uygulamada etkin rekabetin engellenmesine sebebiyet vereceği için etkin rekabeti engelleme gücüne sahip olma ya da etkin rekabetten kendini koruma veya muaf tutma ifadeleri pratikte aynı hususu işaret etmektedir. Ancak “etkin rekabeti engelleme gücü” ifadesi görüşümüze göre daha geniş bir kapsamı haizdir.

Her ne kadar rekabet, Türk Dil Kurumu tarafından; “aynı amacı güden kimseler arasındaki çekişme, yarışma, yarış”¹² olarak tanımlanmışsa da görüşümüze göre etkin rekabetin tespitinde rakip teşebbüslerin olduğu kadar, nihai tüketicileri de kapsayacak şekilde alıcıların ve hatta sağlayıcıların da pazarda sahip olduğu gücün ve baskı kurma kabiliyetinin dikkate alınması gerekecektir. Nitekim bazı hallerde rakipler dışındaki öznelerin, örneğin; alıcıların gücü de etkin rekabet ortamının korunmasını sağlayabilmektedir. Hâkim durumun tespitinde inceleme konusu teşebbüs ile rakiplerin pazardaki paylarının yanı sıra alıcılarının gücünün de ölçüt olarak kabul edilmesi bu durumun bir göstergesidir. Bu nedenle pazardaki özneler ile tarafımızca kastedilen; sadece rakip teşebbüsler değil pazarda rol oynayan alıcılar ve sağlayıcıları da kapsayan daha geniş bir ifadedir. Yine rakip teşebbüslerin kurduğu rekabetçi baskının değerlendirilmesinde, fiili rakiplerin yanı sıra potansiyel rakiplerin de değerlendirme kapsamına alınması, etkin rekabetin tespitinde daha doğru sonucu verecektir. Öznelerin birbirleri üzerinde kurdukları bu baskının bir an için var olması etkin rekabetin tesisini sağlamak için yeterli olmayacağından sürdürülebilir olması ayrıca önem taşımaktadır. Burada sürdürülebilirliğin mevcut olduğunun kabulü için ilgili pazarda rekabet koşullarına etki edecek kadar bir süre ile baskının korunması aranacaktır.

Sonuç olarak her ne kadar serbest piyasa ortamında pazardaki tüm öznelerin gücünün her zaman eşit olması beklenemez ise de bu öznelerin güçlerinin dengelenmesiyle teşebbüsler üzerinde makul bir rekabet baskının oluşturulması, etkin rekabetin¹³ sağlanmasına hizmet etmektedir. Etkin rekabetin sağlanması ve korunması ise rekabetten beklenen; teknolojinin gelişmesi, tüketicinin korunması ve verimlilik gibi yararların ancak etkin rekabetin bir neticesi olarak pazarda doğması sebebiyle rekabet hukukunun en önemli konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹² “Türk Dil Kurumu sözlükleri: güncel Türkçe sözlük”

¹³ Etkin rekabetin yanı sıra çalışabilir rekabet kavramı da doktrinde yer almaktadır. Çalışabilir rekabet kavramı; uygulamada tam rekabet olmadığı için ona dayalı teorilerin rekabet politikasında güvenilir rehberler sağlamadığı gözleminden doğan bir kavramdır. (OECD 2002, s. 85) Doktrinde etkin rekabet ve çalışabilir rekabet kavramlarının aynı anlama gelecek şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bkz. (Sulak 2004, s. 51). Aslan’a (1992, s. 51) göre ise etkin rekabet kavramının taşıdığı belirsizlikler sebebiyle etkin rekabet yerine çalışabilir rekabetten söz edilmelidir. Güzel’e (2003, s. 9) göre de etkin rekabet kavramı çalışabilir rekabet kavramına benzemekte ise de daha soyut ve belirsizdir.

1.3. Hâkim Durumun Kötüye Kullanılmasının Etkin Rekabet Üzerindeki Etkisi

Bir pazarda bir teşebbüsün tek başına ya da birden fazla teşebbüsün birlikte hâkim durumda olması doğrudan etkin rekabete aykırılık teşkil etmeyecektir. Nitekim çalışmamızın giriş bölümünde de ifade edildiği üzere¹⁴; Birlik hukukunda hâkim durum per se bir yasak olarak düzenlenmemiştir. Hâkim durumun değil; üye devletler arasındaki ticareti etkileyebileceği ölçüde, hâkim durumun kötüye kullanılmasının etkin rekabete zarar verdiği kabul edilmektedir.

Hâkim durum halinde pazardaki öznelerden en azından biri, üzerinde artık etkin rekabetin koşulu olan rekabetçi baskıyı hissetmemekte ve bu özgürlüğünden doğan bağımsız hareket etme keyfiyeti ile pazardaki rekabet koşullarını denetimi altına almaktadır. Güçler dengesi üzerine kurulu olan bir rekabet ortamındaki rekabet koşulları, bu rekabet ortamındaki öznelerin hareketleri üzerinde belirleyici etkiye sahipken; bu dengenin bir teşebbüs lehine bozulması halinde artık o teşebbüs pazardaki rekabet koşulları üzerinde belirleyici etkiyi haiz hale gelmektedir. Bu etki ilişkisinde özne ile nesnenin yer değiştirilmesi; bir başka deyişle; teşebbüsün, rekabet koşullarından etkilenirken hâkim durumun kötüye kullanılması ile mevcut dengeyi kendi lehine kayda değer bir ölçüde bozacak şekilde rekabet koşullarına etki etmesi, etkin rekabeti sekteye uğratacaktır. Bu nedenle kötüye kullanmanın vuku bulduğu bir pazarda etkin rekabetten bahsetmek mümkün değildir.

1.4. Antlaşmalarda Hâkim Durum Kavramı Tanımlanmış Mıdır?

Paris Antlaşması'nda hâkim durumun kötüye kullanılmasını yasaklayan hükümde geçen etkin rekabetten muaf tutma vurgusu; şahsi görüşümüze göre teşebbüsler tarafından hâkim durumun kötüye kullanılması halinde ortaya çıkacak bir neticeye işaret etmektedir. Bununla birlikte anılan maddede hangi şartlarda ya da hangi unsurların bir araya gelmesiyle teşebbüsün etkin rekabeti sekteye uğratma gücünü haiz kabul edileceği belirtilmiş değildir.

AET'yi Kuran Antlaşma'nın 86. maddesinde ise kavramın tanımına değinmeden, ortak pazarda ya da önemli bir bölümünde üye

¹⁴ Bkz.: yuk.

devletler arasındaki ticareti etkileyebileceği ölçüde hâkim durumun kötüye kullanılmasının yasak olduğu öngörülmüştür. Yürürlükteki ABİHA'nın 102. maddesine bakıldığında da hâkim durum kavramının herhangi bir şekilde tanımlanmadığı görülmektedir.

1.5. Hâkim Durum; Dinamik Bir Kavram Mı?

Tekinalp ve Tekinalp'e (2000, s. 444) göre antlaşmada hâkim durum kavramının tanımlanmamasının nedeni dinamik bir unsur olan kavramın statik parametrelere bağlanmak istenmemesidir. Burada hâkim durumun antlaşmada tanımlanmamasının, kavramın dinamik yapısı ile gerekçelendirilmesini yorumlarken kavramın dinamik bir yapıya sahip olup olmadığı yönünden ele alınması gerekecektir.

Bilindiği üzere bir teşebbüsün hâkim durumda olup olmadığının tespitinde ilk olarak ilgili pazar kavramı karşımıza çıkmaktadır. Birlik içtihat hukukunda da hâkim durumun değerlendirilmesinde ilgili pazarın önem taşıdığı belirtilmiştir.¹⁵ Gerçekten de bir teşebbüsün ya da teşebbüslerin hâkim durumu haiz olup olmadığının tespitinde ilgili pazardaki rekabet koşulları belirleyici rol oynamakta ve ilgili pazardaki rakiplerin sayısı, pazar payları, pazara giriş engelleri gibi kısıtlardan hareketle hâkim durumun değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bu nedenle hâkim durum kavramının dinamik mi yoksa statik mi bir yapıya sahip olduğunun tespiti için ilgili pazar kavramının değişmez bir yapıya sahip olup olmadığının tartışılması öncelikli ve önemlidir.

Bilindiği üzere ilgili pazar, esas itibarıyla ürün ve coğrafi olmak üzere iki boyutta sınırlandırılarak tespit edilmektedir.¹⁶ Bununla birlikte doktrinde ifade edildiği üzere ilgili pazarın bir de zaman boyutu vardır.¹⁷ Hukukumuzda dönemsel ya da zamansal¹⁸ pazar

¹⁵ Case 6/72, Europemballage Corporation and Continental Can Co.Inc. v Commission, 21.02.1973, ECR 215, para. 32; Case 27/76, United Brands Company and United Brands Continental BV v Commission, 14.02.1978, ECR 207, para. 10. ve para. 67.

¹⁶ Bkz. *Commission Notice on the Definition of the Relevant Market for the Purposes of Community Competition Law, 1997, s. 5. para. 4*

¹⁷ Bkz. (Tekinalp ve Tekinalp 2000, s. 443); (Whish ve Bailey, 2012, ss. 41-42)

¹⁸ Zamansal market ve dönemsel market kavramları doktrinde bir süre zarfındaki rekabet şartlarını ifade etmek üzere ve eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Bkz. (Ulaş 2007, s. 47) Bununla birlikte Tekinalp ve Tekinalp'e (2000, s. 443) göre mevsimsel değişiklikler için zamansal pazar kavramı; kriz dönemlerindeki değişiklikler için dönemsel pazar kavramı gündeme gelecektir.

olarak anılan *temporal market* kavramı, aslında başlı başına ilgili pazar kavramının dinamik bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Buna göre bazı soruşturmalar özelinde ilgili pazarın ürün ve coğrafi yönden tanımlandığı zaman dilimi olağana göre farklı rekabet koşullarını içerebilir. Bir başka deyişle; farklı zaman aralıklarında ilgili pazarın tanımlanması farklı sonuçlar verebilir.

İlgili pazarın dinamik bir kavram olduğunun bir diğer göstergesi de AB Komisyonu tarafından yayımlanan Çalışma Belgesi'dir.¹⁹ İşbu doküman ile ilgili pazarın tanımlanmasında AB Komisyonu'nun takip edeceği yol ve dikkate alacağı kıstaslar hakkında şeffaflık sağlayan ve aslında pazardaki özneler ve temsilcileri için de bir rehber niteliği taşıyan Komisyon Bildirimi²⁰ değerlendirilmiştir. Değerlendirme kapsamında ilgili pazar tanımında 1997 yılından bu yana kullanılmakta olan bildirim geççerliliği ve yeterliliği günümüz rekabet ortamı nazara alınarak, farklı açılardan incelenmiştir. Çalışmamız bakımından bu belgenin önemi; sadece ilgili pazarın yapısının ve dolayısıyla pazardaki rekabet koşullarının değil; ilgili pazarın tanımlanmasında yetkili otoriteler tarafından başvurulacak olan ölçüt, yöntem ve tekniklerin de zaman içinde değişebileceğini göstermesidir. İlgili pazarın tanımlanmasında farklı bir ölçüt, yöntem ya da tekniğe başvurulması ise çoğu zaman, ilgili pazarın farklı olarak tespit edilmesi demektir.

Hâkim durumun belirlenmesinde referans kabul edilen ilgili pazarın, yukarıda izah edildiği üzere, dinamik bir kavram olması ise hâkim durum kavramının da dinamik olması sonucunu beraberinde getirmektedir. Nitekim ilgili pazardaki değişiklikler, ilgili pazardan hareketle tespit edilen hâkim duruma doğrudan sirayet edecektir.

Tüm bu açıklamalar karşısında hâkim durum kavramını oluşturan unsurların ve hâkim durumun tespitinde dikkate alınması gereken kıstasların eksiksiz ve hatasız olarak öngörülmesi her zaman kolay ve çoğu zaman mümkün olmayacağı için hâkim durumun kötüye kullanılması yasaklanırken tanımına yer verilmemiş olması bilinçli bir tercih olarak yorumlanabilir. Neticede bir kavramın tanımlanması o kavramın sınırlandırılmasını da beraberinde getirmektedir.

¹⁹ *Commission staff working document evaluation of the commission notice on the definition of relevant market for the purposes of community competition law of 9 december 1997*, SWD (2021) 199 final, 2021

²⁰ *Commission Notice on the Definition of the Relevant Market for the Purposes of Community Competition Law*, 1997

Birlik rekabet hukuku açısından son derece önem arz eden hâkim durum kavramının tanımlanmamış olması; hâkim durumun teşebbüsler nezdinde doğurduğu özel sorumluluklar da göz önüne alındığında; her ne kadar belirsizlik tehlikesini beraberinde getirirse de bu tehlike Birlik içtihat hukuku ile giderilmeye çalışılmıştır. Böylece AB hukuku, hâkim durum kavramının dinamik yapısına uyum sağlamış ve hâkim durumun tanımlanmasını somut olayı ele alan karar mercilerine bırakmıştır.

2. AB İÇTİHAT HUKUKUNDA HÂKİM DURUMUN TANIMI

2.1. AB İçtihatlarında Hâkim Durumun Günümüzdeki Tanımına Giden Süreç

Antlaşmalarda tanımlanmayan hâkim durum, Birlik içtihat hukuku ile açıklığa kavuşturulmuştur. Türk hukuk doktrininde de mehz AB rekabet hukuku düzenlemeleri ele alınırken hâkim durum kavramının içtihatlarla tanımlanmış olduğu kabul edilmiş; ancak ilk olarak hangi içtihat ile kavramın tanımlanmış olduğu hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Örnek olarak; Aşçıoğlu Öz'e (2000, s. 91) göre *Europemballage Corporation and Continental Can*²¹ kararı, Roma Antlaşması'nın 86. maddesinin Komisyon ve Adalet Divanı tarafından ele alındığı ilk kararlar arasında yer almaktadır ve karar içeriğinde hâkim durum tanımlanmıştır. Yine doktrinde başka yazarlar tarafından da hâkim durum tanımına ilk kez bu kararda yer verildiği ifade edilmiştir.²² Öztunalı (2014, ss. 36-37) ve Aslan'ın (2017, s. 670) da kabul ettiği bir başka görüşe göre ise hâkim durumun ilk kez tanımlandığı karar; Adalet Divanı'nın *United Brands v Commission*²³ kararıdır.

Çalışmamız kapsamında ise hâkim durum kavramının tanımının, süreç içindeki gelişimini ortaya koymak adına yukarıda anılan bu kararların yanı sıra daha önceki tarihli içtihatlarla da değinilmesi gerekmektedir. Örneğin; Adalet Divanı'nın, 18.01.1971 tarihinde vermiş olduğu *Sirena v Eda* kararında hâkim durumu, "pazarın

²¹ Case 6/72, *Europemballage Corporation and Continental Can Co.Inc. v Commission*, 21.02.1973, ECR 215.

²² Bkz. (Güçer 2005, s.37)

²³ Case 27/76, *United Brands v Commission*, 14.02.1978, ECR 207.

önemli bir kısmında etkin rekabetin sürdürülmesini engelleme gücü” olarak ifade etmesi, Paris Antlaşması’nın m.66/7 hükmüne paralellik içermesi yönüyle dikkate değerdir.²⁴ Roma Antlaşması’nın 86. maddesinde hâkim duruma ilişkin herhangi bir nitelendirmeye yer verilmemesine karşın Adalet Divanı, somut uyuşmazlıkta karar verirken Paris Antlaşması’nda yer alan etkin rekabet kavramını temel almış ve pazarın önemli bir kısmında etkin rekabetin sürdürülmesini engelleme gücüne sahip teşebbüsün ya da teşebbüslerin hâkim durumda olduğuna işaret etmiştir.

Bugün hala güncelliğini koruyan “bağımsız hareket edebilme” kistasına ise Komisyon’un 09.12.1971 tarihli *Continental Can Company* kararında yer verildiği görülmektedir.²⁵ İlgili kararda; teşebbüslere rakiplerinden, müşterilerinden ve sağlayıcılarından önemli derecede bağımsız hareket edebilme imkânı veren konum, hâkim durum olarak ifade edilmiştir. Devamında bu konumdaki teşebbüslerin pazarın önemli bir bölümünde fiyatı tespit etmek veya üretim ya da dağıtımını kontrol etmek keyfiyetine sahip olduğu belirtilmiştir. Ancak Komisyon tarafından verilen bu karar 21.02.1973 tarihinde Adalet Divanı’nın *Europemballage Corporation and Continental Can* kararıyla iptal edilmiştir.²⁶

17.12.1975 tarihinde Komisyon tarafından *United Brands Company* hakkında verilen IV/26699 — *Chiquita* kararında da Adalet Divanınca iptaline karar verilen *Continental Can Company* kararındaki hâkim durum tarifine sadık kalınmış ve teşebbüslerin, rakiplerini, müşterilerini ve sağlayıcılarını dikkate almaksızın önemli ölçüde bağımsız hareket etme gücüne sahip olduklarında hâkim durumda olduklarının kabulü gerektiği içtihat edilmiştir.²⁷

Yine Komisyon tarafından 19.04.1977 tarihinde içtihat edilen ve sonradan iptaline karar verilen bir başka kararda ise hâkim durum; “teşebbüslerin tamamen bağımsız hareket edebildikleri; diğer bir deyişle; rakiplerin ve müşterilerin tepkilerini hesaba katmadan işlerini

²⁴ Case 40/70, Sirena S.r.l. v Eda S.r.l., 18.01.1971, s. 83, para.16.

²⁵ Case IV/26811, Continental Can Company, 09.12.1971, OJ L. 7, para. II/3.

²⁶ Case 6/72, Europemballage Corporation and Continental Can Co.Inc. v Commission, 21.02.1973, ECR 215.

²⁷ IV/26699, Chiquita, United Brands Company, 17.12.1975, OJ L. 095, s. 11, para. II/A/2.

idare edebildikleri” bir konum olarak tariflenmiştir.²⁸ Komisyon’un bu kararında sağlayıcılarından bağımsızlık unsuruna yer vermediği görülmektedir. Önceki tarihli kararlarından farklı olarak Komisyon ayrıca teşebbüslerin bağımsız hareket edebilme yetisinin önemli ölçüde olmasını yeterli görmemiş ve tam olarak bağımsız hareket edebilmelerini aramıştır. Komisyon tarafından sağlayıcılardan bağımsızlık unsuruna yer verilmemesi aşağıda ele alacağımız sonraki tarihli Adalet Divanı kararları ile paralellik içerse de bağımsız hareket edebilmenin tam olarak varlığının aranması yönüyle anılan Adalet Divanı kararlarından ayrılmaktadır. Oysa Öztunalı (2014, s. 37) tarafından da belirtildiği üzere; bağımsızlığın önemli ölçüde var olmasına yapılan vurgu; bağımsız olmanın mutlak olmasının aranmadığının bir göstergesi olup; esasında hiçbir teşebbüsün rakiplerinden ve müşterilerin tam olarak bağımsız hareket etmesi de mümkün değildir. Nitekim henüz bir yıl geçmeden günümüzde yerleşik içtihat haline gelen hâkim durum tanımı Adalet Divanı tarafından geliştirilmiş ve bu tanımda hâkim durumun kabulü için teşebbüsün önemli ölçüde bağımsız hareket edebilmesi yeterli kabul edilmiştir.

Hâkim durum tanımına ilişkin yerleşik içtihadın geliştirildiği bu karar, komisyon tarafından *United Brands Company* hakkında verilen *IV/26699 — Chiquita* kararının iptali talebiyle Adalet Divanı’nın önüne gelmesi üzerine *chiquita* muzun satışı için müşterilere aşırı fiyatlar dayatıldığına ilişkin 1 (c) maddesi yönünden kısmen iptaline karar verilen *United Brands v Commission*²⁹ içtihadıdır. 14.02.1978 tarihli bu kararda hâkim durum; Adalet Divanı tarafından; “bir teşebbüsün rakiplerinden, müşterilerinden ve nihayet tüketicilerinden önemli ölçüde bağımsız hareket ederek ilgili pazarda etkin rekabetin sürdürülmesinin engellemesini sağlayan ekonomik güç” olarak tanımlanmıştır.

Adalet Divanı tarafından *United Brands* davasında geliştirilen bu tanım hemen ardından verilen *Hoffmann-La Roche & Co. AG*

²⁸ IV/28.841, ABG/Oil companies operating in the Netherlands, 19.04.1977, OJ L. 117, s. 8, para. II/A. Kararın iptaline dair verilen karar için bkz.: Case 77/77, Benzine en Petroleum Handelsmaatschappij BV and others v Commission, 29.06.1978, ECR 1978.

²⁹ Case 27/76, *United Brands v Commission*, 14.02.1978, ECR 207. Kararda yer alan hakim durum tanımı için bkz.: s. 277, para. 65.

kararında da yinelenmiştir.³⁰ Sonrasında ise Avrupa Komisyonu Rekabet Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan belgede de belirtildiği üzere bu tanım AB içtihat hukukunda yerleşik hale gelmiştir.³¹ Nitekim yakın tarihli kararlarda da United Brands, Hoffmann-La Roche & Co. AG içtihatlarına atıfla bir teşebbüsün hâkim durumda olması; rakiplerinden, müşterilerinden ve nihayet tüketicilerinden önemli ölçüde bağımsız davranma gücü vererek teşebbüsün ilgili pazarda etkin rekabetin sürdürülmesini engellemesini sağlayan ekonomik gücü ile ilişkilendirilmiştir.³²

2.2. AB Rekabet Hukukunda Benimsenen Hâkim Durum Tanımının Değerlendirilmesi

Öncelikle Komisyon ve Adalet Divanı tarafından verilen kararlar arasında hâkim durumun tanımına ilişkin olarak pazardaki öznelere bağımsız hareket edebilme ölçütünün farklılaştığı dikkat çekmektedir. Komisyon genellikle rakiplerden, müşterilerden ve sağlayıcılardan önemli derecede bağımsızlığı ölçüt almak eğiliminde iken; Adalet Divanı, rakiplerden, müşterilerden ve son olarak tüketicilerden önemli derecede bağımsız hareket edebilmeyi hâkim durum için gerekli kabul etmiştir. Ayrıca Adalet Divanı tarafından etkin rekabetin sürdürülmesinin engellenmesine neden olması da bağımsız hareket kabiliyetinin bir sonucu olarak belirtilmiştir.

Neticede AB içtihat hukukunda yerleşik hale gelen ve uzun yıllar geçmesine karşın geçerliliğini koruyan; hâkim durum tanımı; teşebbüsün rakiplerinden, müşterilerinden ve nihayet tüketicilerinden önemli ölçüde bağımsız hareket ederek ilgili pazarda etkin rekabetin sürdürülmesini engellemesini sağlayan ekonomik güç olarak kabul edilmektedir. Avrupa Komisyonu Rekabet Genel Müdürlüğü tarafından da Rekabet Politikası Ekonomik Danışma Grubunca önerilen³³ etki temelli; tutarlı ve önemli bir rekabet zararı tespit edildiğinde, bu tespitin başlı başına bir hâkimiyet kanıtı olduğu ve

³⁰ Case 85/76, Hoffmann-La Roche & Co. AG v Commission, 13.02.1979, ECR 461, s. 520, para. 38.

³¹ *DG Competition discussion paper on the application of Article 82 of the Treaty to exclusionary abuses public consultation*, 2005, s. 9, para. 20.

³² Case AT.40099, Google Android, 18.07.2018, s. 55, para. 210.

³³ Economic Advisory Group on Competition Policy (EAGCP) tarafından hazırlanan rapor için bkz. An Economic Approach to Article 82.

ayrıca hâkim durum değerlendirilmesine gerek olmadığı yönündeki; yaklaşımın benimsenmediği ve statükoya sadık kalınmasının tercih edildiği bilinmektedir.³⁴ (Akman t.y., s. 5) Akman'a (t.y., s. 6) göre Komisyon, böyle bir varsayımın her durumda geçerli olmayabileceği uyarısını takip etmiş ve böylece yorumunu içtihat hukuku ile daha tutarlı bir şekilde korumuş görünmektedir. Azzopardi (t.y., s. 18) tarafından da ABİHA m.102'de hâkim durum ve kötüye kullanmanın iki ayrı kavram olarak ele alındığına ve kötüye kullanımın yasaklanması için açıkça hâkim durumun varlığının arandığına dikkat çekilmiştir. Gerçekten de hem kötüye kullanmanın ancak teşebbüsün hâkim durumda olması halinde gündeme gelebilmesi hem de hâkim durumun kötüye kullanmadan bağımsız olarak da mevcudiyetinin mümkün olabilmesi dikkate alındığında, hâkim durumu doğrudan kötüye kullanmanın sonuçlarından hareketle tespit etmenin her zaman doğru bir yöntem olarak kabul edilemeyeceği dile getirilebilir.

Buna karşın AB içtihat hukukunda yerleşik hale gelen ve Rekabet Genel Müdürlüğü tarafından benimsenen tanım da doktrinde çeşitli eleştirilere konu olmuştur. Örneğin Whish ve Bailey'e (2012, s. 180) göre Adalet Divanı tarafından yapılan tanım, United Brands davasında söz konusu olmadığı için, ABİHA m.102'nin satıcının olduğu kadar ayrıca alıcının pazar gücü için de geçerli olduğunu yeterince yansıtmamaktadır. Oysa kelimenin normal anlamıyla 'müşteri' olmayan güçlü bir alıcı da satıcılardan bağımsız davranabilir. (Whish ve Bailey 2012, s. 180)

Yine her ne kadar, hâkim durumun tanımına ilişkin belirsizlik; önemli ölçüde AB içtihat hukukunda bağımsız davranma gücünün ölçüt alınması ile giderilmeye çalışılmışsa da doktrinde tanımlamanın bazı sorunları beraberinde getirdiği ve yeni bir takım belirsizliklere yol açtığı ifade edilmektedir. Azzopardi'ye (t.y., ss. 11-13) göre bu tanım; farklı yorumlara yol açacak kadar belirsiz bir tanımdır ve hâkim durum değerlendirmesi iktisadi açıdan bir inceleme gerektirmesine karşın ekonomide "hâkim durum" ya da "hâkimiyet" kavramlarının herhangi bir tanımı olmaması yönüyle de problemlidir. Yine doktrinde önemli ölçüde bağımsız hareket edebilme yetisini haiz olan hâkim durumdaki teşebbüsün, ürün fiyatlarını rekabetçi seviyenin üzerinde

³⁴ Bkz. *DG Competition discussion paper on the application of Article 82 of the Treaty to exclusionary abuses public consultation*, 2005, s. 9, para. 20.

tespit edebileceği kabul edilmekle birlikte burada da bir ölçüm sorunu olduğu ve rekabetçi fiyat düzeyini hesaplamanın neredeyse imkânsız olduğu belirtilmiştir. (Geradin, Hofer, Louis, Petit ve Walker 2005, s. 3)

Neticede doktrinde hâkim durumun tanımı için önemli pazar gücü kavramının temel alınması gerektiği ifade edilmiştir.³⁵ Komisyon tarafından da hâkim durumun tanımında geçen bağımsızlığı; ilgili teşebbüs üzerinde uygulanan rekabet baskısının derecesi ile ilişkilendirildiği ve hâkim durumun rekabetçi baskıların yeterince etkili olmaması halinde teşebbüsün belirli bir süre boyunca önemli bir pazar gücüne sahip olmasını gerektirdiği belirtilmiştir.³⁶ Whish ve Bailey'e (2012, s. 180) göre de United Brands kararında hâkim durum, Adalet Divanı tarafından önemli bir pazar gücüne sahip olmak kavramıyla eşitlenmiştir.

Görüleceği üzere önemli pazar gücü kavramı hâkim durumu nitelendirmede cazip bir alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır. Kanaatimizce bir teşebbüsün önemli pazar gücüne sahip olduğunun tespitinde özellikle üzerinde durulması gereken husus ise önemli ölçüde bağımsız hareket edebilme kıstasıdır. Nitekim bir teşebbüsün pazarda hâkim konuma gelebilmesi için pazardaki öznelerden önemli ölçüde bağımsız hareket edebilme kabiliyetine sahip olması şarttır. Bağımsızlık ölçütünün hâkim durumun tespitinde vazgeçilemez olduğuna somut bir örnek olarak ise Rekabet Kurulu tarafından Pınar Entegre Et ve Yem San. A.Ş. hakkında verilen karar dile getirilebilir. Kararda ilgili pazar payının tamamına sahip olmasına karşın bağımsız hareket edebilme özgürlüğünden yoksun olan teşebbüsün hâkim durumda olmadığı tespit altına alınmıştır.³⁷ Görüleceği üzere pazar gücünün belirlenmesinde her zaman tek başına yeterli olmasa da önemli bir gösterge olan pazar payının tamamına sahip olunması dahi bağımsızlık unsurunun mevcut olmaması karşısında teşebbüsün ilgili pazarda hâkimiyet kurması için yeterli olmamıştır.

³⁵ Bkz. (Azzopardi t.y. s. 26; Geradin vd. 2005, s. 5)

³⁶ *Communication from the Commission — Guidance on the Commission's enforcement priorities in applying Article 82 of the EC Treaty to abusive exclusionary conduct by dominant undertakings (Text with EEA relevance)*, 2009, s. 8, para. 10

³⁷ Bkz. Rekabet Kurulu, Pınar Entegre Et ve Yem San. A.Ş. ve Yaşar Birleşik Pazarlama A.Ş.- Güneri Gıda Ltd. Şti., D3/1/A.Ç.-99/3 Dosya, 99-41/435-274 (a) Karar Sayılı, 06.09.1999 Tarihli Karar, s. 4, para. 11 ve s. 5-6, para.13-14.

3. TÜRK REKABET HUKUKUNDA HÂKİM DURUMUN TANIMI VE AB REKABET HUKUKUNDA BENİMSENEN TANIM İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Mehaz AB hukukunda içtihatlarla geliştirilen ve yerleşik hale gelen hâkim durum tanımı büyük ölçüde hukukumuzda da kabul görmüştür. 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un (Kanun) 3. maddesinde tanımlar başlığı altında hâkim durum kavramının tanımına yer verildiği görülmektedir. Kanun'a göre hâkim durum; "belirli bir piyasadaki bir veya birden fazla teşebbüsün, rakipleri ve müşterilerinden bağımsız hareket ederek fiyat, arz, üretim ve dağıtım miktarı gibi ekonomik parametreleri belirleyebilme gücünü" ifade etmektedir.

Kanundaki bu tanım mehaz hukukta yerleşik hale gelen içtihatlardan bazı yönleriyle ayrılmaktadır. Her ikisinde de birlikte hâkim durumun mümkün olduğunun kabul edildiği ve bağımsız hareket edebilme yetisinin ölçüt kabul edildiği tanımlardan Kanun'umuzda yer verilen tanımda, teşebbüsün ya da teşebbüslerin önemli ölçüde bağımsız hareket edebildiği alanın belirli bir pazarı kapsamaya yeterli görülmüştür. Mehaz AB hukukunda ise yukarıda da değinildiği üzere sadece belirli bir pazarda faaliyet gösterilmesi yeterli olmayıp ve faaliyet gösterilen ilgili pazarın ayrıca ortak pazarın önemli bir bölümüne tekabül etmesi gerekmektedir. Bu farklılık; mehaz hukukun, uluslararası bir birlik olan AB'de rekabetin üye devletler ulusal alandaki yetkilerinin sınırlarını aşmadan korunması amacını taşımasından doğan tabii bir sonuçtur.³⁸ Nitekim Tekinalp ve Tekinalp (2000, s. 413) tarafından belirtildiği üzere mehaz hukuk hükmünde geçen üye devletler arasındaki ticaretin etkilenmesi koşulu da bir yetki hükmü niteliği taşımaktadır.³⁹

Yine bir diğer farklılık; mehaz hukukta hâkim durumdaki teşebbüsün ya da teşebbüslerin, rakiplerinden, müşterilerinden ve son olarak tüketicilerinden bağımsız hareket edebilmesi aranırken; Kanun'daki tanımda tüketicilerden bağımsızlık kriterine yer verilmemiş ve rakipler ile müşterilerden bağımsızlık ölçütlerinin yeterli

³⁸ Benzer bir görüş için bkz.: (Aşçıoğlu Öz 2000, ss. 152-153)

³⁹ Ayrıca bkz.: "Guidelines on the effect on trade concept contained in Articles 81 and 82 of the Treaty", 2004, s. C 101/82., para. 12

kabul edilmiş olmasıdır. İki tanım arasındaki bu ayrım tüketicilerin teşebbüsler üzerinde baskı kurma kabiliyetinin mümkün olup olmadığının değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bilindiği üzere hâkim durumun tanımında yer alan bağımsızlık ölçütü, teşebbüsün pazardaki rekabetçi baskılara karşı duyarsız olmasını ve bu baskılardan kendini soyutlayarak pazarda faaliyetlerini sürdürebilmesini ifade etmektedir. Bu itibarla tüketicilerin pazarda teşebbüsler üzerinde bir baskı kurması mümkün değilse; Kanun'da yer alan müşterilerden ve rakiplerden bağımsızlık kıstasları yeterli kabul edilebilir. Ancak özellikle dijitalleşen günümüzde sıfır fiyat piyasası ve tüketicilerin ürünler ya da hizmetler arasında hızlıca değişikliğe gidebilme gücü dikkate alındığında; bir teşebbüsün hâkim durumda olmasının bazen de tüketicilerin kurduğu bu baskı ile önlenebileceği kabul edilmeli ve teşebbüslerin bağımsız hareket edebilme yetisi tüketicilerden bağımsızlığı da kapsayacak şekilde değerlendirilmelidir. Bu nedenle şahsi görüşümüze göre tüketicilerden bağımsızlık unsuruna tanımda yer verilmemesi bir eksikliktir ve her zaman müşterilerden bağımsızlık kıstasıyla bu eksikliğin giderilmesi mümkün olmayabilir. Doktrinde sağlayıcılardan bağımsız hareket edebilme ölçütüne yer verilmemesi yönüyle de Kanun'da yer alan tanım eleştirilmiştir. Aslan'a (2010, s. 160) göre teşebbüslerin rakiplerinden ve müşterilerinden bağımsız hareket edebilmesinin yanı sıra teşebbüse mal verenlerden; yani sağlayıcılarından da bağımsız olmasının aranması gerekmektedir. Ayrıca mehz hukuktan farklı olarak, Kanun'da bağımsız hareket edebilmenin derecesinin de belirtilmediği görülmektedir. Bağımsız hareketin kabulünde önemli ölçü kıstasının gözetilmemiş olması ise Öztunalı (2014, s. 37) tarafından eleştirilmiştir.

Son olarak AB hukukunda hâkim durumdaki teşebbüsün; rakiplerinden, müşterilerinden ve nihayet tüketicilerinden önemli ölçüde bağımsız hareket ederek ilgili pazarda etkin rekabetin sürdürülmesinin engellemesinden söz edilmekte iken Kanun'da etkin rekabet kavramına yer verilmemiştir.⁴⁰ Bunun yerine etkin rekabetin sürdürülmesini engelleme gücüne karşılık gelecek şekilde; fiyat, arz, üretim ve dağıtım miktarı gibi ekonomik parametreleri belirleyebilme gücü ifadesi tercih edilmiştir. Burada hâkim durumun tanımında esas

⁴⁰ Buna karşın Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 7. maddesinde ise birleşme ve devralmalara ilişkin getirilen sınırlandırmada "etkin rekabetin önemli ölçüde azaltılması" kavramına yer verildiği görülmektedir.

ölçüt ekonomik parametreleri belirlemek iken fiyat, arz, üretim ve dağıtım miktarı bu parametrelere örnek olarak sayılmıştır. Nitekim Rekabet Kurumu tarafından yayımlanan kılavuzda da hâkim durumdaki teşebbüsün üretim ve dağıtım düzeyinin yanı sıra mal ve hizmet çeşitliliği ve/veya kalitesi, yenilik düzeyi gibi unsurları da kendi lehine ve tüketicilerin zararına olacak şekilde belirleyebilme gücünden bahsedilmektedir.⁴¹

SONUÇ

Hâkim durum kavramı, AB hukuku için hayati önem taşıyan rekabet hukukunun vazgeçilmez bir kavramı olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna karşın kavramın tanımına yürürlükteki AB antlaşmalarında rastlanmamaktadır. Antlaşmalarda tanımlandığında hâkim durum kavramının kati sınırlara sahip olmasının, uygulamada hatalı sonuçlar doğurabileceği öngörüsüyle tanımın içtihat hukuku ile geliştirilmesi yoluna gidilmiş olması bilinçli bir tercih olarak değerlendirilebilecektir.

AB içtihat hukukuna bakıldığında ise süreç içinde hâkim durum kavramının tanımının geliştirilmiş olduğu görülmektedir. Günümüzde artık yerleşik hale gelen içtihatlar da hâkim durum; bir teşebbüsün tek başına ya da teşebbüslerin birlikte pazardaki öznelerden önemli ölçüde bağımsız hareket edebilme keyfiyetine sahip olması ve bu keyfiyete dayanarak iç pazarda ya da iç pazarın önemli bir bölümünde etkin rekabetin sürdürülmesini engelleme gücüne sahip olması olarak kabul edilmektedir. AB hukukunda yerleşik hale gelen bu tanım doktrinde bazı yönleriyle eleştirilmiştir. Özellikle tanımda yer alan kıstasların iktisadi açıdan ölçüme tabi tutulmasında yaşanan zorlukların, iktisadi bir incelemeyi zaruri kılan hâkim durum kavramının değerlendirilmesinde birtakım sorunları da beraberinde getirdiği ifade edilmiştir.

Bazı farklılıklar içermekle birlikte Türk hukukunda da Kanun'un 3. maddesinde yer alan hâkim durum tanımı mehz AB hukukunda yerleşik içtihatlar ile kabul edilmiş olan tanımla paralellik arz etmektedir. Bununla birlikte Türk hukukunda da tanıma farklı yönleriyle eleştiriler getirilmiştir. Bağımsızlık ölçütünün sağlayıcılardan bağımsızlığı içermemesinden doğan eleştiriler bunlar arasında yer almaktadır. Kanaatimizce ise her zaman müşterilerden bağımsızlık ölçütünün

tüketicileri kapsamı mümkün olmayacağı için tüketicilerden bağımsızlık unsuruna tanımda yer verilmemesi bir eksiklikler.

Kaynağını, dinamik bir yapıya sahip olduğu açık olan, ilgili pazar koşullarından alan hâkim durum kavramının değişmez bir tanıma sahip olması, kavramın dinamizmine uyum sağlaması ve hâkim durum yasağının amacına hizmet etmesi için doğru bir tercih olarak değerlendirilmeyebilir. Bu gerekçeden hareketle mehaz AB hukukunda olduğu gibi kavramın tanımının hukukumuzda da karar mercilerine bırakılmasının daha yerinde olduğu dile getirilebilir. Nitekim çağın getirdikleri ve somut olayın özelliklerinden hareketle tanıma içtihatlarla şekil verilmesi, yasalarda ya da antlaşma hükümlerinde bir değişikliğe gidilmesinden daha ivedi ve ihtiyacı karşılayan bir çözüm yolu olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte en azından bir takım ölçütlerin tespiti de belirsizliğin giderilmesi açısından gereklidir.

Sonuç olarak gerek AB hukukunda gerekse de hukukumuzda hâkim durum kavramının tanımı ve tanımın doğru bir şekilde yorumlanmasının hâkim durumun denetimi açısından belirleyici rol oynadığı açıktır. Özellikle hâkim durumun denetiminin rekabet hukuku için vazgeçilmez olduğu ve ayrıca Birlik'in hedeflerine ulaşmasının temelini ise rekabet hukukunun oluşturduğu nazara alındığında kavramın önemi daha açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Yetkili otoriteler ve mercilerce hâkim durumun iktisadi boyutu da dâhil olmak üzere farklı açılardan ele alınarak; tanımının olabildiğince somutlaştırılması belirsizlikleri gidermede yararlı olacaktır.

Bu bağlamda bir çözüm olarak doktrinde birçok yazar tarafından hâkim durumun önemli pazar gücü olarak kabul edilmesi gerektiği görüşü ileri sürülmüştür. Burada önemli pazar gücü kavramının teşebbüsün pazardaki öznelardan bağımsız hareket edebilme yetisini de kapsadığının kabulü gerekmektedir. Aksi halde pazar gücünün belirlenmesinde salt pazar payı ve rakiplerinin sayısı gibi iktisadi ölçümlerin yeterli kabul edilmesi ve bağımsızlık unsurunun göz ardı edilmesi hatalı tespitlere yol açabilir. Neticede hâkimiyetin varlığı için ilgili teşebbüsün pazardaki hareketlerinde önemli ölçüde bağımsız olması aranmaktadır. Bir başka deyişle; hâkimiyet, bağımsız hareket edebilme keyfiyetinden doğmaktadır. Gerek mehaz AB hukukunda gerekse de Türk hukukunda hâkim durumun tanımı için ölçüt olarak kabul edilen bağımsız hareket edebilme özgürlüğü bu nedenle önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Akman, P. (t.y.). *The EC discussion paper on the application of article 82*. Erişim Tarihi: 28.09.2021, <https://ec.europa.eu/competition/antitrust/art82/004.pdf>
- Aslan, İ. Y. (1992). *Avrupa Topluluğu rekabet hukuku*. Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
- Aslan, İ. Y. (1998). *Avrupa Topluluğu rekabet hukuku mevzuatı: 1998*. Rekabet Kurumu.
- Aslan, İ. Y. (2010). *Rekabet hukuku dersleri*. (Güncellenmiş 3. baskı) Bursa: Ekin Kitabevi.
- Aslan, İ. Y. (2017). *Rekabet hukuku: teori, uygulama, mevzuat*. (Güncellenmiş ve Genişletilmiş 5. baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Aşçıoğlu Öz, G. (2000). *Avrupa Topluluğu ve Türk rekabet hukukunda hakim durumun kötüye kullanılması*. Ankara: Rekabet Kurumu.
- Azzopardi, A. (t.y.) *'Dominant position': a term in search of meaning*. Erişim Tarihi: 29.09.2021, <http://www.icc.qmul.ac.uk/media/icc/gar/gar2015/Annalies-Azzopardi.Dominant-position---a-term-in-search-of-meaning.pdf>
- Baykal, S. ve Göçmen, İ. (2016). *Avrupa Birliği kurumsal hukuku*. Ankara: Seçkin. Erişim Tarihi: 13.09.2021, <https://www.turcademy.com/tr/kitap/avrupa-birligi-kurumsal-hukuku-9789750240157>
- Dadomo, C. ve Quénivet, N. (2020). *European Union law* (3. baskı). Londra: Hall & Stott. Erişim Tarihi: 13.09.2021, <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000tww&AN=2623386&lang=tr&site=eds-live>
- Devlet Planlama Teşkilatı (1993). *Avrupa topluluklarını kuran temel antlaşmalar (AKÇT, AET, AAET) Cilt-1 - Avrupa topluluklarına ilişkin temel belgeler*. Ankara: Seçkin. Erişim Tarihi: 13.09.2021, <https://www.ikv.org.tr/images/files/A1-tr.pdf>
- Economic Advisory Group on Competition Policy (2005). *An economic approach to article 82*. Erişim Tarihi: 28.09.2021, https://ec.europa.eu/dgs/competition/economist/eagcp_july_21_05.pdf
- European Commission DG Competition (2005). *DG Competition discussion paper on the application of Article 82 of the Treaty to exclusionary abuses public consultation*. Erişim Tarihi: 27.09.2021, <https://ec.europa.eu/competition/antitrust/art82/discpaper2005.pdf>

- European Commission (1997). *Commission notice on the definition of the relevant market for the purposes of community competition law*. OJ C. 372, ss. 5-13. Erişim Tarihi: 24.09.2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A31997Y1209%2801%29>
- European Commission, *Competition: antitrust procedures in abuse of dominance*. Erişim Tarihi: 13.09.2021, https://ec.europa.eu/competition-policy/system/files/2021-05/antitrust_procedures_102_en.pdf
- European Commission (2021). *Commission staff working document evaluation of the commission notice on the definition of relevant market for the purposes of community competition law of 9 December 1997: SWD(2021) 199 final*. Erişim Tarihi: 24.09.2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021SC0199&from=EN>
- European Commission (2009). *Communication from the Commission — Guidance on the Commission's enforcement priorities in applying Article 82 of the EC Treaty to abusive exclusionary conduct by dominant undertakings (Text with EEA relevance)*. OJ C 45, 24.02.2009, ss. 7–20.
- European Commission (2004). *Guidelines on the effect on trade concept contained in Articles 81 and 82 of the Treaty*. OJ C 101, 7.4.2004, ss. 81–96.
- Geradin, D., Hofer, P., Louis, F., Petit, N., ve Walker, M. (2005). *The concept of dominance in EC competition law*. Erişim Tarihi: 29.09.2021. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=770144
- Göçmen, İ. (2017). *Avrupa Birliği maddi hukuku: iç pazar*. Ankara: Seçkin.
- Güçer, S. (2005). *Rekabet hukukunda hakim durumun kötüye kullanılması çerçevesinde sınai mülkiyet hakları*. Ankara: Rekabet Kurumu
- Güzel, O. (2003). *AT rekabet hukuku kurallarının bankacılık sektöründe uygulanması*. Ankara: Rekabet Kurumu
- Karayiğit, M.T. (2018). *Avrupa Birliği anayasa hukuku*. Ankara: Seçkin.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. *Glossary of statistical terms*. Erişim Tarihi:10.03.2022, <https://www.oecd.org/regreform/sectors/2376087.pdf>

- Öztunalı A. (2014). *Rekabet hukukunda hakim durumun kötüye kullanılması*. Ankara: Seçkin. Erişim Tarihi: 13.09.2021, <https://www.turcademy.com/tr/kitap/rekabet-hukukunda-hakim-durumun-kotuye-kullanilmasi-9789750229589>
- Rekabet Kurumu (2019). *Hakim durumdaki teşebbüslerin dışlayıcı davranışlarına ilişkin kılavuz*. Erişim Tarihi: 29.09.2021, <https://www.rekabet.gov.tr/Dosya/kilavuzlar/hakim-durumdaki-tesebbuslerin-dislayici-davranislarina-iliskin-kilavuz1.pdf>
- Sulak, H. (2004). *Avrupa Birliği sürecinde Türkiye imalat sanayi işletmelerinin verimlilik düzeyi ve rekabet gücü ile Denizli alt bölgesi çalışması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). T.C. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Tekinalp, G. ve Tekinalp, Ü. (2000). *Avrupa Birliği hukuku* (Güncelleştirilmiş 2. baskı). İstanbul: Beta.
- Türk Dil Kurumu. *Türk Dil Kurumu sözlükleri: güncel Türkçe sözlük*. Erişim Tarihi:16.09.2021, <https://sozluk.gov.tr/>
- Ulaş, E. (2007). *Rekabet hukukunda hakim durum ve hakim durumdaki teşebbüsler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Weatherill, S. ve Beaumont, P. (1999). *EU law* (3. baskı). Penguin Books.
- Whish, R. ve Bailey, D. (2012). *Competition law* (7. baskı). Oxford: Oxford University Press.

Kararlar

AB Kararları

Adalet Divanı Kararları

- Case 6/72, Europemballage Corporation and Continental Can Co.Inc. v Commission, 21.02.1973, ECR 215.
- Case 27/76, United Brands v Commission, 14.02.1978, ECR 207.
- Case 85/76, Hoffmann-La Roche & Co. AG v Commission, 13.02.1979, ECR 461.
- Case 77/77, Benzine en Petroleum Handelsmaatschappij BV and others v Commission, 29.06.1978, ECR 1978.

Genel Mahkeme Kararı

Case T-814/17, Lietuvos geležinkeliai AB v. European Commission
18.11.2020.

Komisyon Kararları

IV/26811, Continental Can Company, 09.12.1971, OJ L. 7.

IV/26699, Chiquita, United Brands Company, 17.12.1975, OJ L.
095.

IV/28.841, ABG/Oil companies operating in the Netherlands,
19.04.1977, OJ L. 117.

Case AT.40099, Google Android, 18.07.2018.

Rekabet Kurulu Kararı

Pınar Entegre Et ve Yem San. A.Ş. ve Yaşar Birleşik Pazarlama A.Ş.-
Güneri Gıda Ltd. Şti., D3/1/A.Ç.-99/3 Dosya, 99-41/435-274
(a) Karar Sayılı, 06.09.1999 Tarihli Karar.

YAYIN İLKELERİ VE MAKALE YAZIM KURALLARI

1. YAYIN İLKELERİ

1. Yayın hayatına 2000 yılında başlayan Rekabet Dergisi, Rekabet Kurumu tarafından altı ayda bir yayımlanan hakemli bir dergidir. Rekabet Dergisi'nde, rekabet hukuku, politikası ve sanayi iktisadı alanlarındaki Türkçe veya İngilizce özgün makalelere, vaka yorumları ve benzeri görüşler ile haberlere yer verilmektedir.

2. Rekabet Dergisi'nde yayımlanmak üzere rekabetdergisi@rekabet.gov.tr adresine gönderilen yazılar daha önce başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Dergimize gönderilen makaleler, **Turnitin intihal programı** aracılığı ile taranıp, intihal raporları editörlerimiz tarafından incelenmektedir. İncelemede, intihal oranı, intihal raporunun içeriği ile birlikte değerlendirilmektedir. Başka eserlerin yanı sıra yazarın önceki çalışmalarından intihal yapması da kabul edilmemektedir. Değerlendirmede intihal yönünden olumsuz bulunan makaleler yazara iade edilir.

3. Yazarlar, yazılarıyla birlikte, iletişim adresi, telefon ve elektronik posta bilgilerini sunmalıdır. Gönderilen yazılar, editörler tarafından içerik ve "Makale Yazım Kuralları" başlığı altında belirtilen kurallara uygunluk bakımından değerlendirilir. Ardından, yazarın ismi gizlenerek konu hakkında uzman iki hakeme gönderilir. Hakemlerden gelecek raporlar doğrultusunda yazının basılmasına, reddedilmesine veya yazardan düzeltme istenmesine karar verilecek ve bu durum yazara en kısa sürede bildirilecektir. Gerekli durumlarda üçüncü bir hakemin görüşüne başvurulabilir.

4. Rekabet Dergisi'nde yayımlanacak her bir yazı karşılığında yazarına telif ücreti olarak **net 2.000TL** ödenir. Ayrıca 10 adet dergi yazara ücretsiz olarak gönderilir.

2. MAKALE YAZIM KURALLARI

1. İlk sayfada şu bilgiler yer almalıdır:

a) Yazının Türkçe ve İngilizce başlığı (Siyah ve tümü büyük harf karakterinde),

b) Yazarın adı, çalıştığı kuruluş ve yazarın **ORCID numarası**¹ (Yazı başlığının hemen altında, sayfanın sağına yanaştırılmış olarak yazar adı belirtmeli ve soyadın sonuna bir yıldız konulmalıdır. Yıldızlı dipnotta ise yazarın çalıştığı kuruluş unvanı ile koyu yazı karakteriyle ORCID numarası belirtilmelidir),

c) 200 kelimeyi aşmamak üzere Türkçe ve İngilizce özet,

d) Türkçe ve İngilizce olarak en az beş anahtar kelime.

2. Yazılar, kaynakça bölümü dahil olmak üzere çift aralıklı olarak 12 punto Times New Roman karakteri ile yazılmalıdır. Dipnot ve tablolarda ise 10 punto harf büyüklüğü kullanılmalıdır. Dipnotlar numarasıyla sayfa altında gösterilmelidir. Tablo ve şekillere numara verilmeli; başlıkları üstünde, kaynakları ise altında yer almalıdır.

3. Kısaltılacak isim ilk defa kullanıldığında, kısaltılmadan ve parantez içinde kısaltması belirtilerek kullanılmalıdır.

4. Metin içerisinde kullanılan yabancı kelimeler italik olarak belirtilmelidir.

5. Metin içerisindeki başlıklar, "Giriş" ve "Sonuç" hariç olmak üzere harf ya da Roma rakamı kullanılmaksızın aşağıdaki şekilde düzenlenmelidir:

---

¹ ORCID, Open Researcher and Contributor ID'nin kısaltmasıdır. ORCID numarasını almak için <http://orcid.org> adresinden ücretsiz kayıt oluşturabilirsiniz.

1. KALIN VE TÜMÜ BÜYÜK HARF

1.1. Kalın ve Sadece İlk Harfler Büyük

1.1.1. Kalın ve Sadece İlk Harfler Büyük

6. Açıklama notları sayfa altında dipnot Şeklinde ifade edilmelidir. Metin içinde gönderme yapılan bütün kaynaklar ise kaynakça başlığı altında gösterilmelidir. Kaynakça alfabetik sıraya göre hazırlanmalıdır. Bir yazarın birden çok eserine baŐvurulmuŐsa bu durumda yakın tarihli eser sonra gösterilmelidir. Bir yazarın aynı tarihli birden çok eseri varsa, yayın tarihleri sonuna “a”, “b”, “c” gibi harfler eklenmelidir.

Kaynakçadaki ve metin içindeki kısaltmalar aşağıdaki tabloya göre yapılmalıdır.

Açıklama	Türkçe	İngilizce
Sayfa (Page)	s.	p.
Sayfalar (Pages)	ss.	pp.
Editörlü Kitap (Edited Books)	içinde	in
Editör	Ed.	Ed.
Editörler	Ed.	Eds.
Çeviren	ev.	Trans.
Bölüm	bl.	chap.
Diğer Yazarlar	vd.	et al.

Yazarlar metin içinde yapacakları atıflar ve kaynak gösterimi için **American Psychological Association (APA) tarafından yayımlanan Kılavuzun 6. sürümünde** yer alan kurallara uymalıdır². Gönderme yapılırken ve kaynakça düzenlenirken uyulması gereken biçim kurallarına aşağıda yer verilmiştir:

² Daha detaylı bilgi için aşağıdaki bağlantıları ziyaret edebilirsiniz:

- Basics of APA Style Tutorial; (<http://flash1r.apa.org/apastyle/basics/index.htm>)
- APA Formatting and Style Guide; (<http://owl.english.purdue.edu/owl/resource/560/01/>)
- Mini-Guide to APA 6th for Referencing, Citing, Quoting (<http://library.manukau.ac.nz/pdfs/apa6thmini.pdf>)

Metin İçinde Kaynak Gösterimi

a. Tek Yazarlı Eser:

Metin içinde kaynak gösterilirken yazarın soyadı, eserin yayın tarihi ve doğrudan aktarmalarda da sayfa numarası verilmelidir.

Genel bir alıntı söz konusu ise (Metin 2005) ya da Metin'e (2005) göre; doğrudan alıntılarda ise (Metin 2005, s. 44), Metin'e (2005, s. 101) göre

b. İki Yazarlı Eser:

İki yazarlı bir çalışmayı metin içinde kaynak gösterirken her iki yazarın soyadlarına yer verilmelidir:

(Kılıç ve Akgün, 2010, s. 33) ya da Kılıç ve Akgün'e (2010) göre

c. Üç ve Daha Fazla Yazarlı Eser:

Metin içinde ilk kez atıf yapıldığında tüm yazarların soyadları verilir; sonraki yerlerde sadece ilk yazarın soyadı verildikten sonra "vd." eklenir. Yazım dili İngilizce ise "vd." yerine "et. al." yazılır:

Kaynak ilk geçtiğinde (Özgümüş, Adaklı& Çelenk, 2004) sonraki geçişinde (Özgümüş vd., 2004) olarak yer alır.

d. Aynı Konu ile İlgili Birden Fazla Atıf Yapılması Durumunda:

Atıflar tarih sırasına ve aynı tarihteki atıflar isme göre alfabetik olarak sıralanmalıdır: (Karataş ve Küçükçene, 1990; Deluga, 1995; Brockner, Siegel, Daly, Tyler & Martin, 1997; Francisco, 2000; İşbaşı, 2000)

e. İkincil Bir Kaynaktan Alıntı:

Çalışmalarda birincil kaynaklara ulaşmak esastır; fakat bazı güçlükler nedeniyle bu kaynağa ulaşılamamışsa göndermede metin içinde alıntılanan ya da aktarılan kaynak belirtilir.

- Bacanlı'nın (1992) (akt. Özden, 1996) çalışmasında...
- Seidenberg's study (1996) (as cited in Peter, 1993)

f. Yazarı Belli Olmayan Yayınlar: Raporlar vb.: Metin içindeki ilk göndermede:

Sayfa numarası belli ise (OECD, 2017, s. 84); belli değilse OECD (2017).

g. İnternette Alınan Kaynaklar:

Metin içi göndermelerde makale başlığı, bölüm başlığı ya da bir web sayfasının adı çift tırnak içinde dergi, kitap, broşür ya da rapor başlığı ise italik olarak yazılır.

“Hacettepe Üniversitesi Bilgi”, 2010

Kaynakça

a. Tek Yazarlı Kitap:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfleri. (Yıl). Kitabın adı italik ve ilk harften sonra (özel adlar dışında) bütünüyle küçük şekilde. Baskı Yeri: Yayınevi.

Şişman, M. (2007). *Örgütler ve kültürler*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

b. İki ya da Daha Fazla Yazarlı Kitap:

İlk Yazarın Soyadı, İlk Yazarın Adının Baş Harfleri. ve İkinci Yazarın Soyadı, İkinci Yazarın Adının Baş Harfleri. (Yıl). Kitabın adı italik ve ilk harften sonra (özel adlar dışında) bütünüyle küçük şekilde. Yer: Yayınevi.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

c. Gözden Geçirilmiş ya da Genişletilmiş Baskılar:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfleri. (Yıl). Kitabın adı italik ve ilk harften sonra (özel adlar dışında) bütünüyle küçük şekilde (Gözden geçirilmiş/genişletilmiş x. baskı). Baskı Yeri: Yayınevi.

Korkmaz, A (2013). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü* (Gözden geçirilmiş genişletilmiş 5. baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

d. Yazarı Belirsiz Kitaplar:

Kitabın adı italik ve ilk harften sonra (özel adlar dışında) bütünüyle küçük şekilde. (Yıl). Yer: Yayınevi.

The 1995 NEA almanac of higher education. (1995). Washington DC: National Education Association.

e. İki ya da Daha Fazla Ciltten Oluşan Kitaplar:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfleri. (Yıl). Kitabın adı italik ve ilk harften sonra (özel adlar dışında) bütünüyle küçük şekilde (x. cilt). Baskı Yeri: Yayınevi.

Moran, B. (1995). *Türk romanına eleştirel bir bakış* (3. cilt). İstanbul: İletişim.

f. Çeviri Kitaplar:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfleri. (Yıl). Kitabın adı italik ve ilk harften sonra (özel adlar dışında) bütünüyle küçük şekilde. (Çevirmenin Adının İlk Harfleri. Çevirmenin Soyadı, Çev.) Baskı Yeri: Yayınevi.

Jones, C. I. (2001). *İktisadi büyümeye giriş*. (Ş. Ateş, İ. Tuncer, Çev.) İstanbul: Literatür Yayınları.

g. Makaleler:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfleri. (Yıl, varsa ay). Makalenin adı yalnızca ilk kelimenin ilk harfi büyük, geri kalanlar özel isim değilse küçük şekilde. Derginin Adı İtalik ve Her Kelimenin İlk Harfi

Büyük Şekilde, Cilt İtalik Şekilde (Sayı), Sayfa Numara Aralığı. doi: xxxxxx (Varsa)

Anderson, A. K. (2005). Affective influences on the attentional dynamics supporting awareness. *Journal of Experimental Psychology: General*, 154, 258–281. doi:10.1037/0096-3445.134.2.258

h. Yayımlanmamış Yüksek Lisans/Doktora Tezleri:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfleri. (Yıl). Tezin adı italik olarak, yalnızca ilk kelimenin ilk harfi büyük, geri kalanlar özel isim değilse küçük şekilde (Yayımlanmamış Yüksek Lisans/Doktora Tezi). Kurumun Adı, Kurumun Yeri.

Sarı, E. (2008). *Kültür kimlik ve politika: Mardin’de kültürlerarasılık*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

i. Editörlü Kitapta/Derlemede Bölüm:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfleri. (Yıl). Yazının başlığı. İçinde Editörün adının/adlarının baş harfi. Editörün soyadı (Ed.), Kitabın adı italik ve ilk harften sonra (özel adlar dışında) bütünüyle küçük şekilde (ss. sayfa numara aralığı). Baskı Yeri: Yayınevi.

Oktar, S., & Eroğlu, N. (2015). Petrolün ilk küresel krizi: 1973 krizi. İçinde N. Eroğlu, H. İ. Aydın (Ed.), *İktisadi krizler ve Türkiye ekonomisi* (ss. 177-190). Ankara: Orion Kitabevi.

Raz, N. (2000). Aging of the brain and its impact on cognitive performance: Integration of structural and functional findings. In F. I. M. Craik, T. A. Salthouse (Eds.), *Handbook of aging and cognition* (2nd ed., pp. 1–90). Mahwah, NJ: Erlbaum.

j. Yazarı Belli Olmayan Yayınlar, Raporlar vb.:

OECD (2005). *Competition Law and Policy in Turkey*, OECD, Paris.

k. Kongre veya Sempozyum Bildirisi:

Leclerc, C. M., & Hess, T. M. (2005, August). *Age differences in processing of affectively primed information*. Poster session presented at the 113th Annual Convention of the American Psychological Association, Washington, DC.

l. İnternet Kaynakları:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfleri. (Yazının yayım tarihi). Yazının adı italik olarak, yalnızca ilk kelimenin ilk harfi büyük, geri kalanlar özel isim değilse küçük şekilde. Erişim tarihi: Gün Ay Yıl, yazının linki.

DPT. (2004). *Sekizinci beş yıllık kalkınma planı (2001–2005) 2004 yılı programı destek çalışmaları*. Erişim Tarihi: 12.02.2005, <http://ekutup.dpt.gov.tr/program> World Economic Forum (2012). *Quality of science and math education*. Retrieved August, 13 2018 from http://www3.weforum.org/docs/FDR/2012/15_Pillar_2_Business_environment_FDR12.pdf

PUBLICATION POLICY AND NOTES FOR CONTRIBUTORS

1. PUBLICATION POLICY

1. Competition Journal, which started its life in 2000, is a refereed journal published quarterly by the Turkish Competition Authority. Competition Journal, publishes original articles, case comments and news in Turkish and English in the field of competition law, policy and industrial economics.

2. Articles submitted to the rekabetdergisi@rekabet.gov.tr address for publication in the Competition Journal must be neither previously published in nor submitted for publication to other journals. The articles sent to our journal are scanned through **Turnitin plagiarism program** and plagiarism reports are reviewed by our editors. In the review, plagiarism rate is valuated together with the content of plagiarism report. Among other works, plagiarism of the author's previous works is not accepted. Articles found negative for plagiarism are returned to the author.

3. Authors should provide their contact addresses, telephone and electronic mail information alongside their articles. Articles sent are first checked by editors with respect to the content and for their compliance with the rules stated under the heading "Notes for Contributors". Afterwards, they are sent anonymously to two referees who are expert on the subject. According to the reports of the referees, a decision will be made on whether to publish or reject the article or request corrections from the author, and this decision will be notified to the author as soon as possible. If deemed necessary, the opinion of a third referee may be requested.

4. Competition Authority shall pay net TL 2.000 as the copyright fee to the author of each article published in the Competition Journal. Also, 10 copies of the journal shall be sent to the author, free of charge.

2. NOTES FOR CONTRIBUTORS

1. The first page of the article must include the following information:

a) Title of the article in Turkish and English (in bold and capital letters),

b) Name of the author, the organization s/he works in and the author's ORCID number¹ (Author's name must be indicated directly below the title of the article, aligned right, and an asterisk must be inserted after the surname. The relevant footnote must indicate the author's title at his/her organization and his/her ORCID number in bold),

c) An abstract of maximum 200 words in Turkish and English,

d) At least five keywords in Turkish and English,

2. Articles, including the bibliography section, must be written with a 12 point Times New Roman font, double-spaced. Footnotes and tables must use 10-point fonts. Footnotes must be included in numerical order at the bottom of each page. Tables and figures must be numbered; their titles must be indicated over the figure/table and the sources below.

3. For its first instance, an abbreviated name must be used in its full form, with the abbreviation included in parenthesis.

4. Foreign terms used in the text must be in italics.

5. With the exception of "Introduction" and "Conclusion," headings within the text must be arranged as follows, without letters or Roman numerals:

---

¹ ORCID is the acronym for Open Researcher and Contributor ID. You can get your ORCID number by creating a free record at <http://orcid.org>.

1. BOLD AND ALL CAPS

1.1. Bold and Only First Letters in Caps

1.1.1. Bold and Only First Letters in Caps

6. Explanatory notes must be given in footnotes below each page. All sources referenced in the text must be indicated under Bibliography. Bibliography must be in alphabetical order. If more than one title by an author is referenced, titles that are more recent must be listed later. In case an author has more than one title with the same date, letters such as “a”, “b”, “c” must be appended to the date of publication.

Abbreviations in the bibliography and the text itself must follow the rules in the following table:

Explanation	Turkish	English
Page	s.	p.
Pages	ss.	pp.
Edited Books	içinde	in
Editor	Ed.	Ed.
Editors	Ed.	Eds.
Translator	Çev.	Trans.
Chapter	böl.	chap.
Other Authors	vd.	et al.

For references and citations, authors must follow the rules listed in the **sixth edition of the Guidelines published by the American Psychological Association (APA)**.² Formatting rules to follow in references and in the bibliography are listed below:

²For more information visit the following links:

- Basics of APA Style Tutorial; (<http://flash1.r.apa.org/apastyle/basics/index.htm>)
- APA Formatting and Style Guide; (<http://owl.english.purdue.edu/owl/resource/560/01/>)
- Mini-Guide to APA 6th for Referencing, Citing, Quoting (<http://library.manukau.ac.nz/pdfs/apa6thmini.pdf>)

Citations Within the Text

a. Work with a Single Author:

Within the text, the last name of the author, publication date of the work and page number for direct quotations must be given.

For general quotations (Metin 2005) or according to the Metin (2005), for direct quotations (Metin 2005, p. 44), According to the Metin (2005, p. 101)

b. Work with Two Authors:

When citing from a work with two authors within the text, last names of both authors must be given: (Kılıç and Akgün, 2010, p. 33) or According to Kılıç and Akgün (2010)

c. Work with Three or More Authors:

Last names of all of the authors are given in the first citation within the text; afterwards only the first authors name is given followed by “vd.” If the language is English, “et. al.” is used instead of “vd.”

The first reference to the source must be in the form (Özgümüş, Adaklı & Çelenk, 2004), later references in the form (Özgümüş et. al., 2004)

d. When There Are More Than One References on the Same Subject:

The references must be listed by date and those with the same date must be listed alphabetically: (Karataş ve Küçükçene, 1990; Deluga, 1995; Brockner, Siegel, Daly, Tyler & Martin, 1997; Francisco, 2000; İşbaşı, 2000)

e. Quotation from a Secondary Source:

It is ideal to reference the primary source, but if this source cannot be accessed due to various challenges, the reference must cite the source quoted or paraphrased in the text.

- Bacanlı'nın (1992) (akt. Özden, 1996) çalışmasında...
- Seidenberg's study (1996) (as cited in Peter, 1993)

f. Publications the Authors of Which Are Not Known: Such as reports, etc.

For the first reference in the text:

If the page number is known, (OECD, 2017, s. 84); if the page number is unknown OECD (2017)

g. Sources from the Internet:

For in-text references, article title, chapter title or the name of the webpage must be given in double-quotes; if the source is a journal, book, brochure or report, the title must be italicized.

“Hacettepe University Information”, 2010

Bibliography

a. Books with a Single Author:

Author's Last Name, Author's Initials. (Year). The title of the book italicized and (except proper nouns) in all lower-case following the first letter. Place of publication: Publishing House.

Şişman, M. (2007). *Örgütler ve kültürler*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

b. Books with Two or More Authors:

First Author's Last Name, First Author's Initials. and Second Author's Last Name, Second Author's Initials. (Year). The title of the book italicized and (except proper nouns) in all lower-case following the first letter. Place of publication: Publishing House.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

c. Revised or Extended Editions:

Author's Last Name, Author's Initials. (Year). The title of the book italicized and (except proper nouns) in all lower-case following the first letter (Revised/extended Xth edition). Place of publication: Publishing House.

Korkmaz, A (2013). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü* (Gözden geçirilmiş genişletilmiş 5. baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

d. Books with Anonymous Writers

The title of the book italicized and (except proper nouns) in all lower-case following the first letter.(Year). Place of publication: Publishing House.

The 1995 NEA almanac of higher education. (1995). Washington DC: National Education Association.

e. Books with Two or More Volumes:

Author's Last Name, Author's Initials. (Year). The title of the book italicized and (except proper nouns) in all lower-case following the first letter (Vol. X). Place of publication: Publishing House.

Moran, B. (1995). *Türk romanına eleştirel bir bakış* (Vol. 3). İstanbul: İletişim.

f. Translated Books:

Author's Last Name, Author's Initials. (Year). The title of the book italicized and (except proper nouns) in all lower-case following the first letter (Translator's Initials. Translator's Last Name, Trans.). Place of publication: Publishing House.

Jones, C. I. (2001). *İktisadi büyüme giriş.* (Ş. Ateş, İ. Tuncer, Çev.). İstanbul: Literatür Yayınları.

g. Articles:

Author's Last Name, Author's Initials. (Year, if available month).

Title of the article with only the first letter of the first word in capital and the rest in lower- case. Name of the Journal in Italics and with the First Letter of Each Word in Capital Letters, Volume in Italics (Number), Page Number Range. doi: xxxxxx (if available)

Anderson, A. K. (2005). Affective influences on the attentional dynamics supporting awareness. *Journal of Experimental Psychology: General*, 154, 258–281. doi:10.1037/0096- 3445.134.2.258

h. Unpublished Graduate/Doctorate Theses:

Author's Last Name, Author's Initials. (Year). Title of the thesis in italics and with only the first letter of the first word in capital and the rest in lower- case, except proper nouns (Unpublished Graduate/Doctorate Thesis). Name of the Organization, Place of the Organization.

Sarı, E. (2008). *Kültür kimlik ve politika: Mardin'de kültürlerarasılık*. (Unpublished Doctorate Thesis). Ankara University Institute of Social Sciences, Ankara.

i. Chapter in an Edited Book/Compilation:

Author's Last Name, Author's Initials. (Year). Title of the article. In Editor's Initials. Editor's Last Name (Ed.), Title of the book italicized and in all lower-case following the first letter (except proper nouns) (pp. page number range). Place of publication: Publishing House.

Oktar, S., & Eroğlu, N. (2015). Petrolün ilk küresel krizi: 1973 krizi. İçinde N. Eroğlu, H. İ. Aydın (Ed.), *İktisadi krizler ve Türkiye ekonomisi* (ss. 177-190). Ankara: Orion Kitabevi.

Raz, N. (2000). Aging of the brain and its impact on cognitive performance: Integration of structural and functional findings. In F. I. M. Craik, T. A. Salthouse (Eds.), *Handbook of aging and cognition* (2nd ed., pp. 1–90). Mahwah, NJ: Erlbaum.

j. Anonymous Publications, Reports, etc.:

OECD (2005). Competition Law and Policy in Turkey, OECD, Paris.

k. Congress and Symposium Papers:

Leclerc, C. M., & Hess, T. M. (2005, August). *Age differences in processing of affectively primed information*. Poster session presented at the 113th Annual Convention of the American Psychological Association, Washington, DC.

l. Online Resources:

Author's Last Name, Author's Initials. (Year of publication). The title of the text, italicized and (except proper nouns) in all lower-case following the first letter of the first word. Retrieved Month Day, Year from link to the text.

DPT. (2004). *Sekizinci beş yıllık kalkınma planı (2001–2005) 2004 yılı programı destek çalışmaları*. Erişim Tarihi: 12.02.2005, <http://ekutup.dpt.gov.tr/program> World Economic Forum (2012). *Quality of science and math education*. Retrieved August, 13 2018 from http://www3.weforum.org/docs/FDR/2012/15_Pillar_2_Business_environment_FDR12.pdf

REKABET DERGİSİ

COMPETITION JOURNAL

Cilt/Volume: 22 Sayı/Number: 1 Haziran/June 2021

**Kartellerin Fiyatlama Davranışının İktisadi Analizi:
Türkiye'deki Bir Kartel Dosyasına İlişkin Ampirik Bir Uygulama**

The Economic Analysis of Cartels Pricing Behavior:
an Empirical Study of One of The Turkish Cartel Case
Berkay KURDOĞLU

Rekabet Kurulu Kararlarında Zamanaşımının Uygulanması

Implementation of Statute of Limitations in the Decisions
of the Board of the Turkish Competition Authority
Ayşe Nur ÖZDEMİR

**Avrupa Birliği Rekabet Hukukunda Hâkim Durum Kavramının
Tanımlanması ve Tanımın Türk Hukuku ile Mukayeseli
Olarak Ele Alınması**

Defining the Concept of Dominant Position in European Union
Competition Law and a Comparative Evaluation of the
Definition with Turkish Law
Prof. Dr. Mehmet HELVACI, İrem TAŞKIN

Yayın İlkeleri ve Makale Yazım Kuralları

Publication Policy and Notes for Contributors

**REKABET
KURUMU**

Üniversiteler Mahallesi
1597. Cadde No: 9
06800 Bilkent/ANKARA
www.rekabet.gov.tr

